

ANTONÍN PIMPER

KŘEŠŤANSKÝ
SOLIDARISMUS

KŘEŠŤANSKÝ SOLIDARISMUS

A N T O N Í N P I M P E R

Křesťanský solidarismus

1946 NAKLADATELSTVÍ Č.A.T. - UNIVERSUM

PŘEDMLUVA

Úmysl napsati tuto knížku vznikl na podzim v roce 1945 a vyplynul především ze skutečnosti, že u nás kromě papežských encyklik *Rerum novarum* a *Quadragesimo anno*, které jsou povětšinou rozebrány, máme velmi málo příruček, které by na křesťansko-solidaristické hnutí upozorňovaly. Výjimku opravdu vzácnou činí tu rovněž už rozebrané spisy prof. B. Vaška, který přeložil dvě shora zmíněné papežské encykliky a napsal několik významných spisů z křesťanské sociologie, zvláště »Sociální katechismus«, »Rukojeť křesťanské sociologie« a »Cesty sociální spravedlnosti«, které po stránce pojetí i po stránce srozumitelnosti pro širší čtenáře jsou opravdu vzorné a zasloužily by si ještě dalších vydání. Nedoceňným a bohužel také málo známým zůstává zde také spis prof. dr. Aloise Soldáta »Nástin základů a všeobecných zásad společensko-hospodářských«, který by si plně zasloužil nového a dnešní době přizpůsobeného vydání, neboť vyšel už před první válkou světovou (nákladem Dědictví sv. Prokopa v r. 1913).

Hlavním úkolem přítomné knihy je, aby podala čtenáři stručný nástin některých národohospodářských škol, počínajíc fysiokraty a končíc družstevními a křesťanskými solidaristy, pokud

se tyto školy, vyjímaje fysiokratickou, zabývaly anebo zabývají kritikou národohospodářského učení liberalistů a aby ve zvláštních kapitolách bylo upozorněno na některé hlavní zásady křesťanského solidarismu, na jeho cíle a poslání. Nejde v žádném případě o kritickou anebo vědeckou studii o křesťanském solidarismu, nýbrž o pouhý populární náčrt jeho hlavních hospodářských, sociálních a mravních zásad, o spis rázu spíše informativního, a je mým přáním, aby tato kniha jen s tohoto hlediska byla také posuzována. Přiznávám se, že otázka křesťanského solidarismu vyžadovala by vzhledem ke své důležitosti obšírnějšího rozboru a vysvětlení a zasloužily by si to zejména shora zmíněné papežské encykliky, širší veřejnosti u nás bohužel doposud velmi málo známé anebo zúmýslně ignorované.

Křesťanský solidarismus ve své podstatě je po mém názoru v dnešní velmi chaotické době jediným hnutím, které hledá a nalézá zdravý a celku prospěšný kompromis mezi liberalismem a ostatními druhy socialismu, neboť ve svém ideovém programu zdůrazňuje vedle palčivých otázek hospodářských, sociálních a státně politických na prvním místě zásady vyšší mravnosti náboženské a společenské, bez nichž žádná sebelépe ideově konstruovaná společnost lidská nikdy nebyla a nebude společností dokonalou. Co znamená sebevětší hospodářský, technický i sociální pokrok a materiální blahobyt lidstva bez mravnosti, dokázaly nám nejlépe poslední dvě světové války, přinášející lidstvu návrat k barbarství a znamenající všestranný úpadek lidské kultury a civilizace. Je mým upřímným přáním, aby tato kniha probudila především v širším čtenářstvu zájem

o to, co křesťanský solidarismus je, co chce a jak se snaží v chaosu dnešní mravně a hospodářsky rozvrácené době najít cestu k nápravě. Byl bych rád, kdyby pokud jde o její thema i účel našla mezi křesťansko-sociálními pracovníky nejen plné pochopení, ale i další následovníky, kteří by ve svých spisech tuto nauku dále prohloubili a širší neinformovaná veřejnosti blíže osvětlili.

*V Praze v den Neposkvrněného Početí P. Marie
8. prosince 1945.*

Antonín Pimper

I. díl

*HOSPODÁŘSKÝ LIBERALISMUS A JEHO
KRITIKOVÉ V 19. A 20. STOLETÍ*

Národohospodářské školy 19. a 20. století a jejich kritika liberalismu.

Podstata národohospodářského učení fysiokratů a jejich názor na průmysl a obchod. - Vznik hesla fysiokratů »Laissez faire et laissez passer«. - Zásluhy fysiokratické školy o povznesení významu zemědělství.

Dnešní věda národohospodářská počíná od tak zv. školy fysiokratů, která vznikla v 18. století pod vlivem učení francouzských encyklopedistů, kteří, jak známo, připravovali francouzskou revoluci. Byl to zejména známý filosof J. J. Rousseau, který hlásáním návratu k přirozenému životu ovlivnil osobního lékaře francouzského krále Ludvíka XV. Françoise Quesnaye, který v roce 1758 vydal svůj slavný národohospodářský spis »Tableau économique« (Hospodářský obraz), v němž dokazoval, že pramenem blahobytu každého národa je zemědělství, neboť jedině ono dává čistý výnos, jenž převyšuje výrobní náklady, kdežto výroba a obchod hospodářské statky vůbec nerozmnožují, nýbrž je dávají pouze do oběhu. Neustálou potřebou výroby vyčerpává se přírodní bohatství, zvláště nerosty (rudu, uhlí a j.), aniž by nějakým způsobem mohly býti nahrazeny. Naproti tomu na hospodářství zemědělském má přímý podíl příroda, a proto jedině tam vzniká národohospodářský přebytek.

Z toho fysiokraté vyvozovali, že je první a nejdůležitější podmínkou pro zvýšení národního blahobytu povznésti zemědělskou výrobu zrušením nevolnictví a řemeslnických cechů, úpravou daní, zavedením vnitřní volné směny a jinými opatřeními, jež přispívají k zlepšení rolnického stavu. S hlediska mravně filosofického věřili fysiokraté, že ve světě existuje přirozený Božský řád, na základě něhož jsou všechny zjevy v životě lidském uspořádány a spojeny určitými vztahy, které je třeba pouze objeviti. (Ch. de Sec. Montesquieu v knize »Duch zákonů«.) Podle názoru fysiokratů zájem každého jednotlivce najde si v životě to, co je pro něho nejvhodnější a co je zároveň pro celek nejprospěšnější. Volnou nabídkou a poptávkou vytvoří se přirozená cena pro kupujícího i prodávajícího a odstraní se zároveň lichvářský zisk. Fysiokraté byli tvůrci známé zásady volného hospodářství, vyjadřované heslem »*Laissez faire et laissez passer*«, t. j. nechme všemu volný průchod. Nauky fysiokratů uplatnil ve Francii koncem 18. století vynikající státník A. R. Turgot, který zrušil privilegia řemeslnických cechů, povznesl domácí selské hospodářství, zavedl uvnitř země volnou směnu a napsal národohospodářská díla o papírových penězích a o tvorbě a rozdělení hospodářských statků.

Jinak učení fysiokratů mělo hluboký vliv na některá hospodářská a sociální opatření v době Velké francouzské revoluce, která podle některých zásad fysiokratů vytvořila z dřívějších feudálních statků velmi četnou třídu drobných statkářů. Zásadní chybou nauky fysiokratů bylo, že bohatství a blahobyt národa ztotožňovali pouze

s produkty zemědělskými a že velmi nízko cenili hospodářský význam řemeslné a ostatní výroby a obchodu. Přesto však národohospodářské nauky fysiokratů, ačkoliv nebyly a nejsou vůbec oficiálně považovány za vědu, měly veliký vliv na povznesení zemědělství v 18. a 19. století a na osvobození zemědělského stavu. Ještě dnes se hlásí k těmto naukám někteří stoupenci novodobého agrarismu. Jejich heslo »laissez faire et laissez passer« přijali také pozdější stoupenci směru liberalistického.

Co je a jak vznikl národohospodářský liberalismus?

Hlavní zakladatel liberalismu Adam Smith a jeho učení o dělbě práce a blahobytu národů. - Optimistický názor Smithův na zásadu osobní hospodářské svobody. - Populační theorie Roberta Malthusa a jeho názory na sociální otázku dělníků. - David Ricardo jako typ praktického liberalisty a jeho theorie o rentě pozemkové. - Liberalismus ve Francii. - J. B. Say a jeho theorie volného obchodu. - Frédéric Bastiat a jeho theorie o hospodářské harmonii a theorie o spotřebě a jako předchůdce theoretiků o solidaritě. - Vyvrcholení školy liberalistických theoretiků v Anglii v první polovině 19. století.

Liberalismus je národohospodářské učení, které vzniklo rovněž v 18. století v Anglii a bylo také ovlivněno některými anglickými filosofy, zejména Davidem Humem Hitchensonem a j., kteří byli nejen zásadními odpůrci francouzských fysiokratů, nýbrž i jejich předchůdců, tak zv. merkantilistů, kteří v 16. a 17. století hlásali, že zdrojem blahobytu každého národa je pouze vývoz za zlato anebo za jiné drahé kovy. Za prvního ideo-

vého zakladatele liberalismu je považován profesor mravní filosofie na universitě v Glasgowě *Adam Smith* (nar. 1723), jenž v roce 1776 vydal svůj slavný spis »*Zkoumání o povaze a příčinách blahobytu národů*«, v němž dokazoval, že hlavním zdrojem blahobytu každého národa je především jeho práce, která tvoří množství statků každoročně spotřebovaných. Bez práce a jejího řízení zůstaly by všechny přírodní síly i bohatství přírody neplodnými. Není tudíž důležitou pro národní blahobyť jenom práce zemědělcova, jak to hlásali fysiokraté, nýbrž je to práce i ostatních tříd národa, zvláště průmyslu, řemesel a obchodu, které tento národní blahobyť tvoří a udržují. Celá naše zeměkoule není ničím jiným nežli obrovskou dílnou, kde miliony rukou a mozků pracují a kde různé druhy práce produktivní i řídicí přispívají k blahobytu celku. K výrobě každého předmětu je třeba práce a zručnosti velkého počtu pracovníků a bez součinnosti mnoha tisíců lidí nemohl by si ani nejprostší obyvatel civilisované země opatřiti nejnnutnější potřeby životní, jako na příklad jídlo, oděv, bydlení, nářadí a pod. Aby nejdůležitější statky lidem, zejména nejširším vrstvám, byly levně a v dostatečné míře přístupny, k tomu je podle Adama Smitha potřeba *dělbý práce*, jejíž důležitost a nezbytnost sám odůvodňoval na příklad na výrobě špendlíků. Proto dělba práce, vynález peněz a hromadění kapitálu za účelem dalšího rozmnožení hospodářských statků jsou přirozenými sociálními zjevy v novodobé lidské společnosti, které působí k obecnému vzrůstu blahobytu každého národa. K těmto zjevům patří též přizpůsobování se poptávky nabídce, rozdělení peněz podle potřeby je-

jich oběhu, vzrůst populace řízený společenskou poptávkou, které přispívají k správnému chodu hospodařící společnosti.

Smithův názor na vývoj společnosti lidské je v podstatě optimistický a opřený o přesvědčení, že Bůh vložil do všech lidských srdcí snahu po dosažení lepšího údělu v životě. Důsledkem Smithova naturalismu a optimismu je zásada *naprosté osobní a hospodářské svobody*. Každému člověku, pokud neporušuje zákony spravedlnosti, má být umožněno, aby sledoval neomezeně osobní svůj prospěch, a to způsobem, který mu odpovídá, a aby mohl soutěžit svou prací, svým kapitálem s ostatními jednotlivci anebo jinými třídami lidí. Smith byl zásadním stoupencem volného zahraničního obchodu, neboť považoval za zbytečné, aby si jednotlivé země vyráběly doma s velkým nákladem různé předměty, které jim může levněji poskytnouti cizina, mající pro ně příznivější výrobní podmínky. Z těchto důvodů byl také pro omezení různých vysokých ochranných cel. Nauky Adama Smitha, hlásající pokud možno největší volnost v hospodářské činnosti, byly nazvány *liberalismem*. Hnutí, které bylo vyvoláno zvláště některými podnikateli, kteří byli v okruhu průmyslového města Manchesteru a v jehož čele byli průmyslníci Richard Cobden a John Bright a kteří vytvořili Národní ligu proti obilním clům, označováno bylo stoupenci školy socialistické jako *manchesterské* (manšestráctví).

Vedle Adama Smitha jsou nejvýznačnějšími representanty anglického liberalismu z 18. století *Robert Malthus*, anglikánský duchovní a tvůrce známé theorie populační (malthusiánské), který

na rozdíl od Smitha byl pesimistou a tvrdil, že příčiny bídy širokých vrstev společenských nejsou pouze v nespravedlivém řádu společenském, nýbrž v tom, že se lidstvo rozmnožuje neomezeně, takže se počet lidí v každých 25 letech zdvojnásobuje, kdežto v zemědělství platí přírodní zákon o tak zv. klesajícím výnosu půdy, podle něhož výroba zemědělská nemůže být zvýšena v poměru, jak lidí přibývá. Přílišné anebo uměle podporované rozmnožování počtu lidí zvyšuje pak zejména u vrstev nižších bídu a úmrtnost. Malthus šel ve svém pesimismu tak daleko, že věřil, že jednou přijde v životě národů doba, kdy zeměkoule počet svých obyvatel neuživí, kteréžto domněnky ovšem doposud nemohly být plně vyvráceny. Z těchto důvodů doporučoval u nemajetných tříd omezování počtu sňatků a pohlavní zdrženlivost. A poněvadž podle jeho názoru dobročinnost veřejná i soukromá, stejně jako zákony sociální, nezlepšují postavení chudiny, naopak její bídu ještě zvětšují, formuloval theorii zákona o mezdním fondu, který byl přijat theoretiky klasické školy liberalistické a podle něhož je mzda závislou na dvou příčinách, a to na velikosti národního fondu, z něhož je každá práce placena, a na počtu dělníků, mezi něž je tento fond rozdělen. Jestliže se na př. počet dělníků zmenšuje, zvyšuje se podíl jejich mzdy, z národního fondu mzdového jim vyplacené, naopak se v důsledku zvýšeného počtu dělníků jejich mzda snižuje. Populační theorie Malthusova vzbudila mezi národohospodáři mnoho vědeckých úvah a polemik. Prakticky měla velmi nepříznivé následky po stránce mravní a vzniklo z ní tak zv. novomalthusiánské hnutí, hlásající omezování porodů nejen

z důvodů jím hláсанých, ale i jiných. Malthus také zapomněl na to, že plodnost půdy lze zvýšiti všeobecným pokrokem zemědělským a chemickými výzkumy, a obecně se mu vytýká přílišný pesimismus hospodářský i společenský.

Třetím z nejvýznačnějších anglických liberalistů v 19. století byl židovský bankéř *David Ricardo* (narozen 1772), který se ke studiu národního hospodářství dostal přes bankovníctví, takže toto praktické povolání určovalo v mnohém směru jeho národohospodářské myšlení, v němž dává přednost majetku movitému, především penězům, před majetkem nemovitým. Ricardo se stal mezi světovými národohospodáři známým teorií o rentě pozemkové, podle níž jsou tato renta i výnos statkářské půdy národnímu hospodářství škodlivé, neboť s jejich vzrůstem zmenšuje se obecný blahobyt. Stejně jako Rob. Malthus přijal do své theorie zákon o klesajícím výtěžku půdy, z něhož dovozoval, že renta pozemková není známkou štědrosti přírody, nýbrž vzniká z přirozené nutnosti, t. j. z nedostatku půdy dobré a z potřeby utíkat se následkem vzrůstu obyvatelstva k pozemkům poměrně chudým. Vlivem pozemkové renty zmenšuje se výroba průmyslová. Ricardovo učení o rentě pozemkové zvrátilo dříve národohopodáři školy fysiokratické hlásané theorie o přirozeném hospodářském a sociálním řádu, který do té doby byl považován za nezměnitelný, neboť zájem vlastníka půdy je v rozporu netoliko se zájmy jiných tříd, nýbrž i s obecným zájmem lidské společnosti. Tato theorie kompromitovala zejména právo soukromého vlastnictví, neboť ukazovala, že důchody vlastníka půdy nejsou založeny na práci a že jsou tudíž protisociální. Ve-

dle renty pozemkové formuloval Ricardo zákon mzdy a zisku, která se ve své podstatě podobala theorii Malthusově a dokazovala, že jediným prostředkem k zlepšení poměrů dělnictva je menší počet dětí. Dále vytvořil nauku o tržební bilanci o kvalitní theorii peněz a theorii o vydávání bankovek a peněz papírových, které jsou doposud některými národohospodáři uznávány. Z počátku měl Ricardo za to, že zájmy dělníků a podnikatelů ve výrobě průmyslové jsou totožné. Zavedení strojové výroby vyvolalo však rozpory mezi podnikateli a dělníky a Ricardo se přiklonil na stranu podnikatelů a svůj poměr k dělnické třídě podstatně změnil.

Liberalismus ve Francii a jiných zemích Evropy.

Učení anglických liberalistů nalezlo ve druhé polovině 18. století a ze začátku století 19. veliký ohlas ve Francii, kde se největším popularisátorem A. Smitha, Rob. Malthuse a D. Ricarda stal *J. B. Say* (1767—1832), autor slavné knihy »Pojednání o politické ekonomii«, která vyšla v roce 1803 a sloužila z počátku jako učebnice národního hospodářství a ve II. vydání byla císařem Napoleonem zakázána. Say vnesl do nauk anglických národohospodářů mnoho vlastních poznatků, zejména vyšší hodnocení tak zv. svobodných povolání (lékařů, právníků, umělců a pod.), jichž práci považoval na příklad A. Smith za neproduktivní. Say vytvořil zvláštní theorii tržní, podle níž při naprosto volném obchodě jsou hospodářské krise trvale nemožné, neboť každý kupec je zároveň prodavačem a zboží se vyměňu-

je za zboží. Say také vědecky vymezil rozdíl pojmů kapitalista a podnikatel. Výrobu podle jeho názorů neřídí zemědělec ani dělník, nýbrž aktivní odborně a jinak vzdělaný průmyslník, talentovaný vynálezce, pokrokový zemědělec a každý pracovitý a podnikavý člověk, který jde s duchem a hospodářským pokrokem své doby. Say dokončil ve Francii vyvrácení některých zásad fysiokratů, které tam v 18. století byly velmi vžité. Vyráběti neznamena podle něho tvořiti jenom předměty hmotné, nýbrž znamená tvořiti nové užitečnosti a zvyšovati schopnost věcí, které mohou odpovídati našim potřebám a ukojovati naše žádosti. Průmysl a obchod mají tudíž stejný národohospodářský význam jako zemědělství. Národohospodářská věda je podle J. B. Saye jednoduchým výkladem, jak jsou statky vyráběny, rozdělovány a spotřebovány, a je tudíž vědou ryze theoretickou a popisnou. Say vytvořil také novou theorii odbytu ve smyslu volného obchodu, kterou podle jeho názoru bude změněna politika celého světa. Nevěřil v nadvýrobu statků, nýbrž je možný pouze špatný poměr výrobních prostředků. Krise hospodářské mohou býti zjevem jenom přechodným a k jejich zamezení stačí pouze hospodářská svoboda.

Druhým nejvýznačnějším národohospodářem francouzské liberalistické školy byl Frédéric Bastiat (1801—1858), který se stal známým zejména svou knihou »Ekonomická harmonie«, vydanou v roce 1850. Bastiat byl zásadním optimistou a nesdílel v tomto směru názory některých národohospodářů anglických, zejména R. Malthuse. Dokazoval, že obecné zákony sociálního světa jsou harmonické a že směřují k vše-

strannému zdokonalení lidstva. Není také podle jeho názorů pravda, že ve světě vidíme kolem sebe jenom nepořádek, neboť věříme pouze tomu, co vidíme, kdežto ve vesmíru existuje mnoho věcí, které vůbec nevidíme a které i při zdánlivých protivách jsou činiteli hospodářské harmonie. Člověk je svobodný tvor a má tudíž možnost tuto harmonii kdykoliv porušit tím, že útočí na svobodu jiných lidí, zvláště loupežemi. V prostředí člověka a v jeho nitru projevují se však různé síly, které uvádějí zbloudilé na pravou cestu, takže nakonec přirozená harmonie spěje opět k své obnově. Zlo se přetváří v dobro, kdežto dobro nelze přetvořit ve zlo, takže nakonec dobro vždycky nad zlem zvítězí. Bastiatovi náleží zásluha, že byl prvním mezi národohospodáři své doby, který stanovil ve svých teoriích obrysy hospodářského solidarismu. Byl proti ochranářství a v roce 1846 založil ve Francii asociaci svobodného obchodu. Velmi významnou, bohužel nedokončenou, je kniha o spotřebě, v níž se postavil na stranu spotřebitelů a poukázal na jejich mravní převahu. Za některá škodlivá výrobní odvětví, jako na příklad výrobu alkoholických nápojů anebo omamných léků, je více odpověden spotřebitel nežli výrobce. Ještě na smrtelném loži vykládal svým žákům, že politickou ekonomii je nutno posuzovati s hlediska spotřebitelů. Jako ostatní liberalisté byl proti každému vměšování se státu do věcí hospodářských, neboť jeho úkolem je pouze vzdělávati, rozvíjeti a rozšiřovati, upevňovati a osvětlovati duše národů. Politická ekonomie a sociologie jsou F. Bastiatovi vděčny za nové ideje o zákoně solidarity, podle něhož společnost lidská je v podstatě jen

souhrnem křižujících se solidarit. Cílem lidstva není pouze rozvinutí bratrství, nýbrž upevnění spravedlnosti. Nauky Bastiatovy přesto, že byly francouzskými socialisty prohlašovány za buržoasní, opírají se o víru, o řád a Boží prozřetelnost, neboť Bůh podle jeho názoru vložil do duše každého člověka neodolatelný pud k dobrému a vnitřní osvětlení k poznávání dobra. Bastiat razil novou teorii hodnoty, opírající se o vztah dvou směřovaných služeb, podle níž vlastnictví a každý majetek jsou pouze souhrnem služeb jednotlivcem vykonaných, v čemž se rovněž jeví hospodářská harmonie. Bastiat objevil ve svých teoriích také zákon o bezplatné užitečnosti různých darů přírodních a zákon renty, podle něhož člověk je pouze prostředníkem mezi přírodou a spotřebitelem a v každém výrobku je nutno rozoznávati dva druhy užitečnosti, z nichž jedna vzniká z práce, kdežto druhá je darem přírody, tudíž zdarma. Příroda netvoří hodnoty, ani za ně nevyžaduje zaplacení. Podíl kapitálu a práce stoupá současně, avšak podíl práce rychleji nežli podíl kapitálu. Podřízení výrobce spotřebiteli není ničím jiným, nežli podřízením zájmu soukromého zájmu všeobecnému.

Hospodářský liberalismus vyvrcholil v Anglii v první polovině 19. století, kde se objevili jeho další stoupenci, mezi nimiž Nassau Senior, který uvedl do národohospodářské vědy abstinenci neboli úsporu a jenž poukazoval na to, že kapitál má právo na odměnu a není založen v práci, nýbrž v abstinenci. John Stuart Mill, syn anglického národohospodáře a filosofa, uznával existenci přirozených a neměnitelných zákonů jen ve výrobě, kdežto v distribuci, t. j. rozděle-

ní statků, připouštěl změny, jež mohou učiniti lidé. Formuloval i zákon volné soutěže, který označil za přirozený a stačící na všechny případy, pokud jde o zajištění levných cen spotřebitelům.

J. S. Mill byl jedním z prvních národohospodářské klasické školy liberalistické, který ve svých spisích rozvinul široký program politiky sociální. Byl zejména pro zrušení mezdního poměru zavedením kooperativních výrobních družstev, pro socialisaci pozemkové renty pozemkovou daní a pro omezení nerovnosti majetku omezením práva dědického. Ve Francii klonil se k Millovým názorům Michel Chevalier, v Německu byl jeho stoupencem Prince Smith (původem Angličan) a z jeho theoretických zásad vyšel také známý německý zakladatel družstevnictví Schulze-De-litzsch. U Stuarta Milla došly národohospodářské theorie liberalistů nejklasičtějšího a zároveň nejušlechtilejšího výrazu vědeckého. Postupný vývoj lidského ducha podle jeho názorů vzbudí u každého jednotlivce pocit jednoty se všemi bližními, až dosáhne vrcholu své dokonalosti, nepřipustí už sám sebou, aby jednotlivec přál si jakéhokoliv zlepšení svých poměrů, jichž by nebyli účastni všichni ostatní.

První kritikové klasické národohospodářské školy liberalistické.

Stinné stránky liberalismu na začátku 19. století. Simon de Sismondi a jeho kritika strojové výroby. Liberalismus a národohospodářské učení liberalistů. Liberalismus a kritikové školy družstevní Charles Fourier, Robert Owen, Louis Blanc. - Kritika liberalismu theoretiky anarchismu. - Liberalismus a národohospodářské školy německé.

Uvedli jsme některé základní principy národohospodářské školy liberalistické, hlásané jejími význačnými representanty v Anglii a ve Francii, o nichž nelze říci, že by musely býti s hlediska mravního a sociálního naprosto odsuzovány. Adam Smith, zakladatel liberalismu, byl profesorem mravní filosofie v Glasgově a napsal spis »Theorie mravních citů«, kde mezi jiným praví: »Co může býti přidáno k štěstí člověka, jenž je zdravý, prost dluhů a má čisté svědomí? Jaký je cíl lakoty, ctižádostivosti, honby za bohatstvím, mocí a slávou? Je to nutné k zaopatření nezbytností životních? Mzda nejchudšího dělníka může je opatřiti. Bohatý se honosí svým jměním z téhož důvodu, ze kterého se chudý stydí za svou chudobu. Je to ohled na účast a neúčast druhých.« Robert Malthus byl evangelickým duchovním a jedině David Ricardo, pokud jde o zřetel mravní, nezdůrazňoval je příliš ve svých spisech, ačkoliv, jak již uvedeno, snažil se prolamovati fysiokratické zásady o bezpracné rentě z pozemkového vlastnictví, kterou považoval za protisociální. U francouzských liberalistů, zejména u Frédérica Bastiata, projevíly se už velmi silně snahy o zdůraznění hospodářského a společenského solidarismu a u J. St. Milla ml. prvky některých zásad novodobé politiky sociální. Přesto však objevili se již na začátku století 19. první kritikové liberalismu, neboť praxe ukázala nejen jeho přednosti, ale i stíny. Podnikatelé v Anglii i ve Francii neřídili se ideálními zásadami liberalistických theoretiků, nýbrž se snažili o to, aby zásady volné soutěže a svobodných smluv v obchodě zahraničním použili ve svůj vlastní prospěch. S rostoucím vývojem průmyslu

nezlepšoval se nikterak stav dělnictva, které pracovalo namnoze za podmínek velmi nepříznivých a při poměrně velmi nízkých mzdách. Ve všech zemích na západě stěžovalo si dělnictvo na libovolné prodlužování pracovní doby (až 16 hodin denně) a na zaměstnávání nedospělých dětí v některých anglických a francouzských přádelnách bavlny. V roce 1815 po válkách napoleonských otrásla anglickým trhem velká hospodářská krise, která vyřadila mnoho dělníků z práce a vyvolala nepokoje, spojené s ničením strojů. Tyto neutěšené hospodářské a sociální poměry zaměstnávaly značnou měrou tehdejší veřejné mínění i četné sociálně cítící národohospodáře. Jedním z nich byl Švýcar *Simon de Sismondi* (nar. 1773), původně stoupenec liberalismu, který vytýkal liberalismu, že volná soutěž a s ní spojená nadvýroba způsobují občasnou hospodářskou krizi a že snaha po zlevnění výroby vede podnikatele ke spoření nejenom na věcech, ale i na lidech a že podporuje v továrnách zaměstnávání žen a dětí. Je-li láce průmyslových výrobků docilována za trvalého zhoršení zdraví dělnictva, je zřejmé, že volná soutěž činí více zla nežli dobra.

Liberalisticky hospodařící lidská společnost dělí se ponenáhlu ve dvě rozdílné třídy, t. j. třídu lidí pracujících a třídu bohatých. Volná soutěž urychluje tento proces a vyřazuje postupně střední stav a tvoří ze společnosti pouze kapitalisty a proletáře. Majetek se tímto způsobem odděluje od práce a rozluka majetku a práce má za následek, že vzrůstají pouze důchody lidí majetných, kdežto důchody dělníků drží se vždy určitého minima. Soustředěním majetku u malého počtu vlastníků zúžuje se stále vnitřní trh a do-

máci výrobky jsou více odkazovány na odbyty v cizině, kde jim hrozí krize ještě povážlivější. Přesto že Sismondi byl jinak smýšlení velmi konservativního, stal se v minulém století jedním z význačných průkopníků sociálního cítění a kritiků liberalismu.

Dalšími kritiky liberalismu na začátku 19. století byli st.-simonisté, jejichž representant hrabě St. Simon žádal, aby ze společnosti lidské zmizely veškeré sociální rozdíly mimo ony, které jsou založeny na práci a schopnosti jednotlivců a aby každý měl ze společnosti užitek přesně úměrný své sociální způsobilosti. St.-simonisté byli pro novou sociální organizaci zv. *industrialismus*, který je jediným a největším zdrojem všech statků a veškerého blahobytu. V jejich nauce dochází po prvé ke kritice soukromého vlastnictví, při němž však nezamítali důležitost a význam kapitálu ve výrobě. Žádali, aby výrobní prostředky byly svěřeny do rukou jen nejschopnějších lidí a aby byly rozděleny a uplatněny v oněch oborech výroby, kde je jich nejvíce třeba. Právo dědické zamítali a žádali, aby dědicem mohl býti pouze stát, který má toto jmění rozdělovati jen v souhlase se zájmy společenskými. Současně žádali zrušení všech výsad rodových a jiných. Hlavní význam st.-simonistů spočívá v tom, že vystihli důležitost vedoucích a kvalitních lidí v hospodářském životě a přiznávali důležitost úvěru a kapitálu ve výrobě a v obchodě a viděli nutnost větší centralisace hospodářského vedení, tak aby výroba byla přizpůsobena spotřebě jiným způsobem, nežli se to děje vlivem volné soutěže.

Liberalismus podrobili kritice také družstevní

socialisté, zvláště *Charles Fourier* (1772-1837), který byl jedním z prvních průkopníků *hospodářské kooperace* a bývá často nazýván jejím otcem. Fourier se svými žáky Viktorem Considérantem a Andréem Godinem usilovali ve svých teoriích hlavně o to, aby námezdná práce byla přeměněna na práci sdruženou a aby zřízením zvláštních obcí, zvaných falanstér, nastal od přílišného industrialismu zase návrat k půdě. Stoupenci Fourierovi nebyli zásadními odpůrci soukromého vlastnictví, nýbrž se dožadovali pouze vlastnictví vybudovaného na zásadách družstevních, v němž by se uplatnila spolupráce inteligence, práce a kapitálu, jež by navzájem smířily zájmy kapitalisty, výrobce, dělníka, konsumenta, dlužníka i věřitele v jedné právní osobě. Práce v hospodářském systému fourierovském nemá být obtížným břemenem, nýbrž radostí a každému obyvateli falanstéry má být zaručeno existenční minimum, volnost ve výběru práce, nejvhodnější pro jeho schopnosti. Zásady Fourierovy udržely se v praxi déle nežli zásady st.-simonistů a dodnes jsou uznávány jako theoretické základy novodobého družstevního socialismu. Pokusy zřídit falanstéry byly učiněny na začátku 19. století ve Francii a Spojených státech. Žák Fourierův André Godin vybudoval na základě plánů svého učitele průmyslový podnik na výrobu topných těles v Guise, který se stal vlastnictvím dělníků.

Liberalismus a první ideoví zakladatelé družstevnictví.

Socialistické hnutí družstevní našlo významného budovatele a stoupence také v Anglii v osobě majitele přádelny v New Lanarce *Roberta Owena*, který ve svých názorech o nutnosti sociální politiky předešel téměř o polovinu století svou dobu a je považován za jednoho z nejprvnějších a největších průkopníků novodobého socialismu a komunismu. Owen je autorem nauky o přizpůsobování a podrobování se člověka svému prostředí, pakliže je změněme, docílíme tím i změny lidských vlastností. Na rozdíl od fourieristů a st.-simonistů byl Owen proti zvláštním odměnám mimořádných lidských schopností a za první krok ke změně hospodářského řádu považoval zrušení zisku, který podle jeho názorů je základním zlem veškeré hospodařící společnosti. Výrobky průmyslové anebo jiné mají býti prodávány pouze za to, kolik činí jejich výrobní náklady. A jelikož nástrojem soukromého zisku jsou peníze, je nutno nahraditi je pracovními poukázkami (labor notes). Kolik hodin práce stál výrobek, tolik poukázek za práci se mu za něj dostane a tolik musí za něj dáti spotřebitel při jeho koupi. Owen se snažil realizovati tyto své myšlenky zřízením »Národního pracovního skladu« (National Equitable Labour Exchange), jenž byl ve skutečnosti výrobním družstvem, kam mohl přinést každý svůj výrobek, za který obdržel pracovní poukázky podle počtu hodin, jež na jeho zhotovení byly vynaloženy. V praxi se však tento pokus nezdařil. Owen sám jako soukromý podnikatel omezil ve svém podniku pra-

covní dobu ze 17 na 10 hodin, odmítl zaměstnávání dětí před 10. rokem a zřídil pro ně zvláštní školy. V roce 1819 přispěl značně svým vlivem k odhlasování zákona o dětské práci. Owenovými žáky stali se Angličané William Thomson a King, kteří jeho nauky ještě doplnili a prohloubili. Zvláště Thomson byl původcem pozdější theorie Marxovy o nadhodnotě.

Myšlenka Owenova zrušení zisk soukromého podnikatele uskutečnila se v anglickém družstevnictví konsumním a měla velmi živý ohlas zejména u průkopníků a zakladatelů prvního anglického konsumního družstva v Rochdale, které v době nezaměstnanosti založili tamější tkalci. Zásluhou Owenovou svolán byl v roce 1830 do Londýna první sjezd spotřebitelů, svépomocných spolků a odborových svazů, který vyvolal v život zásadu o politické neutralitě kooperace. Hnutí kooperativní, vyvolané Fourierem a Rob. Owenem, nalezlo později velmi živý ohlas mezi stoupenčí francouzského socialismu a anarchismu. Byl to zejména vynikající žurnalista *Louis Blanc*, který dal podnět ke zřizování typů dělnických výrobních družstev, kdežto Fourier a Rob. Owen navrhovali družstva výrobní a zároveň i spotřební. L. Blancovi se také podařilo, že některé dílny z jeho podnětu zřízené byly podporovány státem a část jejich zisků měla býti rozdělována mezi členy a část mezi invalidy a nezaměstnané. Na místě volné soutěže, vychvalované liberalisty, byl L. Blanc pro vypěstování zvláštní vlastnosti u členů výrobních družstev tak zv. »*pracovní cti*« po vzoru cti vojenské, jež by pozvedla výrobnost a chuť k práci. Jeho výrobní asociace měly postupně vytlačiti soukromé podniky z průmyslu

a zemědělství a nahraditi je kooperací. Národní dílny krejčí, přádelníků a sedlářů, podporované státem a zřízené z podnětu L. Blanca, nebyly však vedeny v jeho duchu a po ztrátě 3 milionů franků byly zrušeny. Blancovi žáci E. Cabet a Pierre Leroux klonili se spíše ke komunismu. Leroux byl prvním ze socialistických theoretiků, který užil ve svých spisech slov zákon solidarity a přisuzuje se mu rovněž otcovství názvu socialismus jako protiklad liberalistického individualismu.

První socialisté a stoupenci národohospodářské školy družstevní byli skutečnými předchůdci kolektivismu. Věřili, že dobrovolné sdružování může postačiti k tomu, aby byly rozřešeny všechny sociální otázky, jestliže je toto družstevní hnutí organisováno podle předem pojatého plánu. Od stoupenců liberalistické školy lišili se hlavně tím, že za pomoci svých sdružení chtěli vytvořiti nové prostředí na podkladě volného rozvinutí energie a schopností jednotlivce. Tyto energie jsou podle jejich názoru liberalistickým řádem hospodářským až na některé privilegované jednotlivce tlumeny, takže svoboda a individualita nemohou se rozvinouti, dokud nebudou přesazeny do nového prostředí. Zejména Charles Fourier se domníval, že objevil tajemství sdružování, neboli shody zájmů a že po způsobu Isáka Newtona objevil zákon pudové přitažlivosti. V podstatě uznávali první družstevní socialističtí theoretikové ideu přirozeného řádu jako fysiokraté, o němž však měli zcela jiné představy. Revoluce ve Francii v roce 1848 nenáviděla sdružování a viděla v něm přežitek poddanství a starého absolutistického řádu a ve svém prohlášení práv lid-

ských myšlenky družstevníků jako pudové potírala.

Liberalismus a theoretické anarchismu.

Proti liberalistické soustavě vyslovil se také způsobem velmi radikálním ve Francii zakladatel anarchismu *Pierre Jos. Proudhon*, který ve svém spise »Co je vlastnictví?« (r. 1840) prohlásil soukromý majetek za krádež a za základ společenského systému, jímž lze si vysvětliti veškeré sociální a jiné nespravedlnosti. Radikální názory Proudhonovy vyzněly na konec i proti socialismu a komunismu. Proudhon odmítl organisování a sdružování práce, poněvadž to odporuje osobní svobodě pracujících. Stav hospodářské dokonalosti může býti podle jeho názoru založen jen na úplné neodvislosti dělníků, právě tak jako stav politické dokonalosti má své kořeny v úplné neodvislosti občana. Je třeba svobody svědomí, tisku, práce, obchodu, učení, volné soutěže a volného užívání plodů práce každého jednotlivce a v organisaci společnosti lidské musí nastati vzájemnost neboli mentalismus. Proudhon navrhoval ve svých teoriích reformu oběhu měny, zničení peněz, úroků, dividend spekulace a velkokapitálu. V r. 1848 učinil pokus zřídit zvláštní banku pro zprostředkování směny, která tyto plány měla v praxi uskutečniti. Proudhon byl však brzy po jejím založení zatčen a uvězněn. Učení Proudhonovo lze charakterisovati dvěma hlavními zásadami, t. j. poměrem k soukromému vlastnictví a teorií nového vládního systému. Vláda je podle jeho názorů nutná jen potud, po-

kud existují utlačovatelé a utiskovaní, t. j. silní a slabí. Až bude zajištěna spravedlnost v hospodářské směně a k zabezpečení vlády, dostačí jen svobodné smlouvy, budou si všichni lidé rovní a zmizí veškeré příčiny hospodářských a sociálních sporů. Společnost lidská bude pak trvati sama sebou a vlády nebude vůbec zapotřebí. Systém vládní se touto cestou rozplyne a utone v systému hospodářském. Tím vznikne anarchie neboli stav bezvlády, která je existenční podmínkou primitivních společností, neboť v lidské společnosti lze pozorovati neustálý vývoj od hierarchie k anarchii.

Pokračovateli a zároveň šířiteli idejí Proudhonových byli později kníže *P. A. Kropotkin*, v Německu Max Stirner, který měl vliv na B. Nietzsche a z Francouzů Eliseé Reclus a Jean Grave. *P. A. Kropotkin* přisuzoval větší význam hospodářské svépomoci nežli třídnímu boji a tuto svou theorii odůvodňoval příklady ze života zvířat i lidí. Ve své knize »Svépomoc jako činitel vývoje« byl zastáncem a propagátorem družstevnictví. Jinak nauky anarchistů jsou vcelku výplodem smíšených idejí liberalistických a socialistických. Od liberalismu přejímají kritiku státu a od socialismu kritiku vlastnictví a nauku o vykořisťování dělnické třídy. Německý anarchismus (Stirner a Nietzsche) je charakterisován chorobným vyvyšováním vlastního já. Francouzský anarchista a spisovatel E. Reclus byl pro pokud možno největší osobní svobodu a stát považuje za násilí, které znemravňuje vládnoucí i ovládané. Vlastnictví soukromé je vlastně organizací vykořisťování a v každém i lépe vybudovaném státě přejde moc na konec na stranu nej-

osvícenější a nejbohatší proti třídě nejchudší a nejpočetnější.

Liberalismus a národohospodářské školy německé.

V první polovině 19. století byli hlavními reprezentanty národohospodářského myšlení angličtí a francouzští liberalisté. Mezi Němci vyskytli se v této době dva významní theoretikové novodobého agrarismu a státního hospodářství. První z nich, velkostatkář *Jan Jindřich von Thünen*, stal se známý svým spisem »Osamocený stát«, v němž přijal vcelku Malthusovy názory o populaci a na rozdíl od Davida Ricarda dovozoval, že pozemková renta vzniká nejen v důsledku různé plodnosti, nýbrž i vzdálenosti zemědělce od trhu, neboť podle vzdálenosti od trhu anebo města mění se pásmo selsko-hospodářské kultury. Byl jedním z prvních novodobých stoupenců agrarismu, který se snažil o zlepšení hmotného postavení dělníků na svém panství a první zavedl pro ně účast na zisku.

Profesor národního hospodářství na mnichovské universitě *Fr. Herrmann* dokazoval ve své knize »Studie o státním hospodářství« (vyd. v r. 1832), že individuální zájem jednotlivce přičí se velmi často zájmu obecnému a že je proto nesprávné tvrzení většiny liberalistických národohospodářů, že individuální činnost, podněcovaná jen organismem, stačí na ukojení obecných hospodářských potřeb. Podle jeho názorů je nutné vyhraditi důležité místo v hospodářství i společenskému citu.

Proti volné soutěži, zejména mezinárodní, postavil se v první polovině 19. století profesor na universitě v Tübingen a liberální žurnalista *Bedřich List*, který se po častém pronásledování německými vládami a po návratu z Ameriky, Francie a Anglie do Německa vyslovil velmi energicky pro zvýšení celní ochrany ve prospěch budování nového německého průmyslu. Ve svém známém spise »Národní systém politické ekonomie« prohlásil, že je nutné zařaditi do národohospodářské vědy také ideu národnostní jako protiklad internacionalismu, zastávaného zvláště anglickými liberalisty.

Politická ekonomie je dle jeho názoru vědou, jež počínajíc vlastními zájmy a zvláštními poměry jednotlivých národů, učí, jakým způsobem může každý z nich dosíci stupně hospodářské kultury, na němž by mu bylo umožněno užitečné spojení s ostatními civilisovanými národy a zavedení volné tržby. List uvedl ve své knize, že lidstvo prošlo několika stupni hospodářské kultury od stavu divokosti až do stavu zemědělsko-průmyslově-obchodního a že poměry jednotlivých národů nejsou normální, dokud nedosáhly posledního stavu, který je ideálem a jež musí každý národ ve své politice sledovati. Jedině tento stav dovoluje, aby národ měl vlastní kolonie a námořní loďstvo a umožňuje mu rozšiřování politického a hospodářského vlivu v ostatním světě, výživu velkého počtu obyvatelstva, neodvislost vlastní země a dokonalý rozvoj národní kultury.

List se otevřeně vyslovil pro ostrou celní ochranu, pokud to vyžaduje stát, který hospodářsky nedosáhl nejdokonalejšího hospodářského novodobého vývoje a zároveň pro svobodu myšlení, svo-

bodů tisku, pro veřejné soudnictví, kontrolu veřejné správy a parlamentní vládu. Zdůrazňoval zároveň, že ze všech hospodářských odvětví je pro každý národ nejdůležitější činnost průmyslová, neboť průmyslový stát charakterisuje neustálá snaha po rozmnožování duševních a materiálních statků, kdežto za řádu nepokročilého zemědělství vládne v národě lenivost ducha, tělesná těžkopádnost, lpění na starých názorech, zvycích a obyčejích, pracovních postupech, nedostatek vzdělání a svobody. Průmysl dovoluje též mnohem lépe nežli zemědělství upotřebení všech materiálních zdrojů země, jako na příklad vody, větrů, paliva atd. a není pouze pouhým a přirozeným výsledkem práce a úspor obyvatelstva státu, nýbrž je sám sebou sociální a tvůrčí silou kapitálu a práce jednotlivce. Ochrana celní nemá se nikdy uplatňovati v zemědělství, jehož prosperita je z největší části závislou na prosperitě a pokroku průmyslu. Zásadními principy Listova učení jsou: obhajoba celní ochrany, kterou liberalističtí národohospodáři zamítali a zdůraznění národního principu v hospodářství proti internacionálnímu pojetí liberalistů, zejména anglických, kteří horovali pro co možno nejširší volný mezinárodní obchod. List je také jedním z ideových tvůrců pozdějšího německého industrialismu a německé velmocenské politiky, opírající se o širokou hospodářskou moc. Dřívější liberalistické statické pojetí blahobytu národů nahradil pojetím dynamickým a do nauky o mezinárodním obchodu uvedl hledisko podmínek hospodářského pokroku.

Theoretický ochranný systém vytvořil vedle B. Lista v 19. století americký národohospodář

Henry Charles Carey, který jsa původně stoupen-
cem liberalistů, zejména pokud šlo o zásady
volné tržby, přešel v roce 1848 k zásadám pro-
tekcionismu. Ve své knize »Principy sociální vě-
dy«, vydané v roce 1858, útočil velmi ostře na
průmyslovou převahu Anglie a snažil se ideál
dělbý práce nahraditi ideálem nezávislých náro-
dů, z nichž každý se věnuje všem druhům hospo-
dářské činnosti a při tom vyvíjí na poli hospo-
dářském i jiném svou vlastní individualitu. Ještě
podrobněji nežli B. Lista zdůrazňoval Carey úzkou
souvislost mezi průmyslem a zemědělstvím a
v celní ochraně viděl prostředek ke zvýšení děl-
nických mezd. Žádal však na rozdíl od Lista i
celní ochranu zemědělství. Careyovy národohos-
podářské myšlenky ovlivnily silně i některé a-
merické politiky, zejména v době, kdy Spojené
státy prodělávaly rychlý vývoj od zemědělské vý-
roby k nové a rozšířené výrobě průmyslové.

*Historická neboli ethická národohospodářská
škola v Německu a její kritika liberalismu.*

Vedle německých národohospodářských theoreti-
ků J. Jindřicha von Thüneny a Fr. Herrmanna a
B. Lista vznikla v 19. století v Německu národohos-
podářská škola historická neboli ethická, jejíž
representanti *Vilém Roscher*, *Bruno Hilde-
brand*, *Karel Knies* liberalismus podrobili kritice
zejména s hlediska historického. Dovožovali
zvláště, že hospodářský život mění časem své
formy i svůj obsah a že každý stát, resp. národ
má své hospodářství vlastní, vytvořené jeho zá-
kladními podmínkami a historickou tradicí. Pro-

to každý národ musí dělati jen takovou hospodářskou politiku, která odpovídá stupni jeho vývoje. Karel Knies a Bruno Hildebrand popírali také zásady fysiokratů i liberalistů, jako by existovaly přirozené zákony hospodářské, jež by mohly úplně omezovati lidskou svobodu a uznávaly pouze analogie a nikoliv tyto zákony samotné. Tato historická národohospodářská škola v Německu měla své pokračovatele v tak zvaných »*katedrových socialistech*« (G. Schmoller, Adolf Wagner, Lujo Brentano, Karel Bücher v H. Held, Werner Sombart, Schulze-Gawernitz a j.), kteří vytýkali liberalistům nedostatečnou psychologii ve věcech hospodářských, založenou na přílišném egoismu, nadužívání deduktivní metody a universalismus. Zdůrazňovali přitom zvláště, že v hospodářském životě národů musí vedle momentů ryze hospodářských rozhodovati i momenty mravní, jimž podléhají i jejich politické a vnitřní formy, neboť na konec má každý národ takovou vládu, jakou si zaslouží. K mravním činitelům v životě hospodářském počítali příčinnost, šetrnost, osobní čestnost, řádnou výchovu rodiny a pod. Podle názoru této školy je velkým zlem, jestliže se v národním hospodářství přehlíží psychologické spojení mezi formou národního hospodářství a celkovým mravním stavem národa. Ani v hospodářství netvoří osobní zájem jediný popud lidské činnosti, neboť i zde jako jinde poslouchá člověk nejrozmanitějších motivů, jako jsou na př. ješitnost, touha po slávě, radost z vykonaného činu, cit povinnosti, soucitu, shovívavosti, lásky k bližnímu anebo zvyku.

Na rozdíl od klasické školy liberalistické obráti-

la historická škola německá hlavní zřetel na různé statistiky, z nichž pak vyvozovala své názory na jednotlivé obory hospodářské činnosti. Názvu »katedrových socialistů« dostalo se reprezentantům této školy od toho, že v městě Eisenachu založili »*Společnost pro sociální politiku*«, v níž vědeckými spisy a přednáškami propagovali své názory. Žádali mezi jiným, aby byla zavedena v továrnách instituce závodních inspektorů, kontrola bank a pojišťoven a aby byly zřízeny komise pro studium sociálních otázek. Stát nemá sice dávatí nemajetným třídám peníze na pochybné experimenty, má však pečovatí o jejich vzdělání a výchovu, staratí se o to, aby dělnická třída nežila v takových bytových poměrech a pracovala za takových podmínek, které nezbytně vedou ještě k většímu snížení jejich fyzického a morálního stavu. Někteří representanti této školy, zejména zakladatel německé finanční vědy Adolf Wagner a ministr A. Schäffle, byli pro to, aby hospodářství bylo rozděleno na dvě části: dobrovolné a nucené a aby jeho určitá část byla regulována státem. Adolf Wagner byl zastánce agrární celní ochrany a byl také pro rozšíření oblastí státních monopolů. V daňovém systému, zejména v progresivní dani důchodové, viděl vhodný nástroj hospodářské i sociální politiky a zároveň prostředek, jímž lze spravedlivě omezití rozdělení statků. Lujo Brentano byl stoupencem odborného hnutí družstevního.

Liberalismus a theoretikové státního socialismu.

K. Rodbertus a jeho theorie o spravedlivém rozdělení důchodu mezi dělníka a podnikatele. - Ferdinand Lassalle a jeho železný zákon mzdový a theorie státního socialismu, a jako zakladatel první socialistické strany v Evropě. - Boj theoretiků státního socialismu proti jednostranným zásadám liberalismu. - Některé rozpory v praktickém provádění státního socialismu v Anglii.

V druhé polovině století 19. přesto, že liberalis-
mus získal si prakticky mnoho stoupců, při-
bývalo neustále v Evropě hlasů, volajících po
větších zásazích států do hospodářských věcí.
V Německu bylo to již dříve uvedené učení »ka-
tedrových socialistů« a ve Francii škola stoupen-
ců státního intervencionalismu. Již francouzský
liberalista Frédéric Bastiat žádal od státu, aby
bděl nad veřejnou bezpečností a aby spravoval
některé veřejné statky. Politický a národohospo-
dářský spisovatel *Dupont White* šel v těchto vě-
cech ještě dále a protestoval v roce 1856 proti
neustálému podceňování státu ve věcech hospo-
dářských a shodoval se přitom s některými ně-
meckými theoretiky státního socialismu, jehož
hlavními representanty a průkopníky stali se
v druhé polovině 19. století *K. Rodbertus a Fer-
dinand Lassalle*.

Rodbertus převzal od svých socialistických zá-
sad některé ideje francouzských st.-simonistů
a některé myšlenky od katedrového socialisty
Adolfa Wagnera. Knihy Rodbertusovy, který byl
pruským velkostatkářem a členem parlamentu,
kde byl stoupcem konstituční vlády a národní
jednoty, měly veliký vliv na některé německé
národohospodáře, a proto bývá často nazýván
německým Ricardem socialismu. Rodbertus byl

také přívržencem Bismarckovy sociální státní politiky a byl pro vytvoření odborové strany socialistické v Německu, kterou si však představoval bez politických vlivů. Rodbertusova theorie je založena na ideji, že společnost lidská je organismem, který je vytvořen dělbou práce, a tento organismus spojuje lidstvo nevyhnutelnou solidaritou a mění skupiny jednotlivců v opravdové společenství, jehož rozloha není omezena národnostními hranicemi a jež nemá jiných mezí nežli dělbu práce, jež postupně obsáhne celé lidstvo. Lidské dějiny jsou neustálým sjednocovacím procesem, který se rozšiřuje a prohlubuje a dospívá tak k užším vztahům. Rodbertus postavil se proti názorům a myšlenkám některých fyziokratů a liberalistů, kteří v hospodářském vývoji národů a lidstva viděli pouze volnou hru přirozených zákonů a vyslovil názor, že jsou historické organismy, které se řídí samy a určují při tom své orgány a zákony. Funkce těchto orgánů nedějí se však samy sebou, nýbrž je mají státy, resp. jejich orgánové záměrně řídit, udržovati a rozvíjeti. Z těchto důvodů má býti přirozená svoboda jednotlivce nahrazena »systémem státního řízení«.

Podle mínění Rodbertusova měla by lidská společnost nahraditi systém výroby, který je řízen poptávkou a nabídkou, takovou výrobou, která je řízena potřebami společenskými. Je vadou dnešní společnosti, že výroba statků je založena na rentabilitě, na základě které uspokojují se pouze potřeby jednotlivců a nikoliv potřeby společností jako celku. Práce je zdrojem, z něhož vycházejí všechny výrobky, a sociální pokrok má ve svém vývoji dospěti tam, aby hodnota statků

byla ve shodě s množstvím práce, která je obsažena v jednotlivých výrobcích. Rodbertus tvrdil, že společenský systém, vybudovaný na soukromém vlastnictví a volné směně, odměňuje bez rozdílu práci dělníka i kapitál, který byl event. zděděn bez jakékoliv námahy a kterýmkoliv zahařelcem. Při rozdělování důchodů je třeba rozlišovati čistě hospodářské hledisko a hledisko sociální spravedlnosti. Rodbertusovi také patří zásluha, že objasnil otázku rozdělení důchodů mezi lidi pracující a ty, kteří pouze z důvodů vlastnictví půdy a kapitálu jsou účastni ve formě renty anebo úroků na hospodářském výnosu za pomoci volné směny. Už v roce 1877 vydal Rodbertus spis »Požadavky pracujících tříd« a později vydával »Sociální listy«, kde v řadě článků rozvinul své teorie o spravedlivém rozdělení důchodu a podílu z práce, který má připadnouti dělníkovi, jenž je na ní největší měrou zúčastněn. Jinak nebyl odpůrcem soukromého vlastnictví a nežádal také jeho zrušení, nýbrž pouze zrušení soukromých smluv a tímto způsobem se snažil najíti určitý kompromis mezi současnou a budoucí kolektivistickou společností.

Rodbertus dal svými názory základní nauku teoriím o státním socialismu, která byla později prohloubena a doplněna některými socialistickými theoretiky, zvláště *Ferdinandem Lassalem* a *Karlem Marxem*. Ferdinand Lassalle, jenž byl přítelem Rodbertusovým, převzal některé jeho myšlenky a zúčastnil se ve svém 23. roce s Karlem Marxem revolucionářské agitace a později věnoval se téměř výhradně pracím filosofickým, právnickým a literárním. Hlavní pomoc a výhody pro dělnickou třídu očekával od státu

a sociálních reforem. Stát má být podle jeho názorů prostředníkem výchovy a vývoje lidstva k svobodě. Historický vývoj národů závisí na vzrůstajícím omezování vlastnického práva, které musí být za 100—200 let úplně odstraněno. Jako národohospodářský theoretik byl Lassalle znám svým »železným zákonem mzdovým«, který se v mnohém podobal theoretickému pojetí liberalisty Davida Ricarda a jenž byl později socialisty opuštěn. Lassalle převzal od Francouze Louise Blanca ideál výrobních družstev a žádal na pruské vládě pro tato družstva subvence v částce 100 milionů dolarů. Vlivem pruského krále obdržel však podporu pouze pro jedno družstvo výrobní, které po čase skončilo neúspěchem. Pokud šlo o zřizování družstev, dostal se Lassalle do rozporu se známým zakladatelem německého družstevnictví *Herrmannem Schulze-Delitzschem*, který zakládal svá družstva na podkladě hospodářské svépomoci a nežádal pro ně od státu žádné podpory. Svými teoriemi i svou agitací ve prospěch dělnictva zasáhl Lassalle velmi účinně do vnitřní politiky v Německu a v roce 1863 založil první socialistickou stranu v Evropě pod názvem »Všeobecný dělnický svaz«.

Myšlenku státního socialismu hlásali vedle Robertuse a Lassalla i tak zv. »katedrových socialistů« i někteří jiní socialističtí theoretikové němečtí a francouzští přesto, že o tom, do jaké míry má stát zasahovati do věcí hospodářských, měli různé názory. Většina z nich však byla velmi ostře proti jednostrannému hospodářskému individualismu a zejména proti tak zv. manchestrovskému liberalismu anglickému. Ve svých hlavních zásadách žádají stoupenci státního so-

cialismu větší spravedlnost v důchodech, větší blahobyt dělnických tříd a jsou přechodně pro zachování soukromého vlastnictví, jež má býti cestou evoluce anebo za pomoci družstevnictví nahrazeno časem vlastnictvím veřejným. Státní socialismus žádá také zřizování veřejně prospěšných podniků, jako jsou na př. dráhy, plynárny, elektrárny, vodárny a pod. Tendence státního socialismu byly v druhé polovině 19. století posíleny hlavně stavbou drah, veřejných cest, průplavů a zakládáním některých veřejně prospěšných podniků průmyslových, jež se povětšinou nacházely v rukou větších měst a jiných veřejných svazků. Prakticky zmírnil státní socialismus v 19. a 20. stol. některé radikální theorie, žádající nesmiřitelný boj proti hospodářskému individualismu, neboť zakládáním různých veřejnoprospešných podniků omezil a tlumil různé výstřelky podnikání soukromého, jež sledovalo pouze liberalistické zásady za účelem docílení pokud možno největšího zisku.

Úplný plán státního socialismu byl již před Lassallem, Rodbertusem a katedrovými socialisty nastíněn Francouzem Louisem Blancem, který navrhoval výkup železnic a dolů za pomoci státní renty, přeměnu francouzské cedulové banky ve státní úvěrový ústav, centralisaci pojišťoven, zřízení skladišť atd., a zároveň žádal, aby z peněz takto získaných byla finančně podpořena dělnická sdružení a aby byly zakládány zemědělské kolonie. Stát má podle L. Blanca vystoupiti jako velkovýrobce a výrobu stále rozšiřovati až do té doby, dokud veškerá soukromá výroba nebude potlačena a dokud by každému jednotlivci sám neopatřil práci. Jako člen revoluční vlády zřídil

L. Blanc státní dílny, které však, jak již vpředu bylo zmíněno, následkem mezájmu časem byly zrušeny. Program státního socialismu vypracovala před první válkou světovou také anglická *Fabiánská socialistická společnost*. Žádá v něm především postátnění železnic, telegrafů, telefonů, kanálů a jiných monopolů obecného a národního rázu, jakož i převzetí do obecní správy všech ostatních místních monopolů, zveřejnění, zpracování a prodej tabáku, chleba, lihových nápojů i drobného prodeje uhlí, mléka a jiných nutných potřeb životních, jakož i zveřejnění stavby rodinných dělnických domků. Proti těmto příliš universálním tendencím státního socialismu postavili se někteří stoupenci pozdějšího marxismu, z nichž zejména K. Liebknecht napsal, že uskutečněním této socialisace vyvinul by se na místě státního socialismu státní kapitalismus. Katedrový socialista německý Adolf Wagner činí ve svých teoriích kompromis mezi individualismem a socialismem a doporučuje takový státní socialismus, jehož cílem byla by záměrná výroba, jež by odpovídala potřebám těch spotřebitelů, a která by byla obstarávána korporacemi. Wagner odmítá v hospodářství vládu absolutního individualismu, avšak nepokládá za cíl dějinného vývoje úplné odstranění vlastnictví pozemkového a kapitálového. Tyto kompromisní návrhy Wagnerovy byly však socialistickými theoretiky povětšinou zamítnuty.

Liberalismus a marxismus.

Marxovy theorie o vykořisťování práce a nadhodnotě a o zákonu o automatickém vyvlastňování soukromého majetku a o funkci a škodlivosti kapitálu. - Nový socialistický řád kolektivního podnikání a zákon koncentrace ve výrobě. - Marxovo materialistické pojetí dějin a proklamace třídního boje. - Marxův a Engelsův komunistický manifest. - Novodobí kritikové marxismu v Německu, v Anglii a ve Francii. - Marxismus a jeho požadavek zrušení soukromého vlastnictví a zestátnění výrobních prostředků.

Pokud jde o vědecké pojetí, je socialistické učení *Karla Marxe*, žurnalisty a spisovatele (nar. 1818 v Kolíně nad Rýnem), ve své podstatě pokračováním některých zásad, hláсанých stoupenci školy fyziokratické a liberalistické. Svou socialistickou theorii vytvořil Karel Marx na dvou zásadách: a) *na theorii o vykořisťování práce a nadhodnotě a na zákonu o automatickém vyvlastňování neboli expropriaci*. Ve své theorii »*nadhodnoty*« (Mehrwert) přejal Marx některé nauky Sismondiho, hr. St. Simona, Proudhona a Karla Rodbertusa. Vykořisťování dělnické třídy je podle názoru Marxova přímým a nevyhnutelným důsledkem směny statků, již se nemohou vyhnouti zaměstnavatelé ani dělníci. Užitečnost každého předmětu je rozdílná a rozdíl v užitečnosti je také jediným důvodem ke směně. V každém zboží je obsaženo buď menší anebo větší množství lidské práce a směnná hodnota výrobku je v konečném úhrnu určována tím, kolik pracovního času bylo na ni vynaloženo. Kapitalista, t. j. výrobce, dostává však prodejem výrobku hodnotu vyrobenou prací, kdežto dělník dostává ve mzdě hodnotu spotřebovanou prací nebo jinak řečeno prodá-

vá výrobek, jenž má hodnotu 10 hodin práce a dělníkovi dává z toho pouze část, na příklad hodnotu 5 hodin práce a zbytek si ponechává podnikatel pro sebe. Tento přebytek nazývá Marx »*nadhodnotou*«.

Je přirozené, vyvozuje z toho K. Marx, že je v zájmu každého kapitalisty, aby zvýšil co možná nejvíce nadhodnotu, která tvoří jeho zisk, čehož dosahuje různým způsobem, že se na příklad snaží zvýšiti počet pracovních hodin a zmenšiti počet hodin věnovaných výrobě životních potřeb dělníkových. Námezdný poměr záleží v tom, že kapitalista kupuje od dělníka pracovní sílu, aby s ní mohl naložiti podle své vůle a platí za ni skutečnou hodnotu, která je určována tímž zákonem, který ovládá všechny hodnoty směnné. Pracovní síla ruční práce je tudíž zbožím jako každé zboží jiné a jen hodnota je určována počtem hodin práce, jež jsou nutny k její výrobě.

Vedle theorie nadhodnoty zabýval se Marx významem a funkcí kapitálu v hospodářském životě a došel k názoru, že kapitál je sám sebou úplně neplodný, neboť nemůže bez práce vytvořiti žádné hodnoty. Poněvadž ale práce není možná bez určitého množství kapitálu, nastává nutné sloučení mezi kapitálem a prací. Ve svém největším díle »*Kapitál*« rozeznává Marx dva druhy kapitálů, z nichž jeden slouží k udržování dělnické populace ve formě mzdy a různých životních potřeb, kdežto druhý slouží k usnadnění práce ve formě strojů, nástrojů, budov a jiných výrobních investic. Kapitál sloužící k udržování dělnické populace nazývali staří národohospodáři mezdním fondem, kdežto Marx jej nazývá fondem proměnlivým. Kapitál, jenž slouží k usnadnění výroby,

je podle Marxe kapitálem stálým a jelikož není jako kapitál proměnlivý oživován lidskou prací a není stravován, nemůže vytvořiti nadhodnoty. Marx rozeznává dva druhy hospodářských podniků, z nichž podniky zemědělské považuje za podniky nižšího složení, neboť dostávají mnohem méně nadhodnoty, kdežto podniky vyššího složení, kde převládá kapitál stálý, dostávají v nadhodnotě více, a proto se také více rozmnožují, neboť slibují větší zisk. Jiné činitele, kteří tvoří cenu výrobku, jako na příklad poptávka a nabídka, Marx neuznává.

Řád soukromého vlastnictví u individuálního podnikání musí podle Marxe vývojem lidské společnosti ustoupiti novému řádu *podnikání společného neboli kolektivního* a řádu společenského vlastnictví. Kapitál usilující především o docílení pokud možno největšího zisku přispívá neustále k soustředování výroby (koncentraci), čímž se tvoří různé asociace a druhy velkého podnikání. Tento vývoj nazývá Marx »*zákonem koncentrace*« a jeho rubem je, že vývojem velkovýroby nastává postupná proletarisace širokých dělnických mas, takže kapitalismus vlastně pracuje k neustálému vzrůstu námezdně pracujících lidí, t. j. nepřátel kapitálu. Z nadvýroby, jejíž koncentrací pak vzniká nezaměstnanost, a soustředováním venkovského obyvatelstva ve městech zmenšuje se počet vlastníků zemědělského majetku a roste počet kapitalistů, kteří tvoří zvláštní společenskou třídu. Kapitalistický řád byl podle Marxe vytvořen třídním bojem a také jím skončí, neboť vyvlastňovatelé budou jednou sami vyvlastněni, protože krise z nadvýroby, jež se stávají zjevy chronickými, samy kapitalistický řád zničí.

Používáním strojů a jiných technických vynálezů klesá neustále pro kapitalisty sazba nadhodnoty a z toho důvodu jsou nuceni neustále rozšiřovati výrobu. Na druhé straně je nemožné dělníkům, odsouzeným k nezaměstnanosti, aby kúpovali průmyslové výrobky. Tím vzniká porušení rovnováhy mezi výrobou a spotřebou a z krísis vzniká chudnutí neboli pauperismus. Kapitalistická společnost stane se na konec nemožnou, neboť nebude moci poskytnouti zproletarisovaným masám výživu. Toho dne, kdy všechny podniky zeměkoule budou míti formu akciových společností nebo trustů, budou zralé pro socialistické vyvlastnění proletariátem. To se stane velkou sociální revolucí, která pak umožní zespolečnenstevnění výrobních nástrojů, půdy, továren a pod. a výtěžek práce všech bude pak po odečtení všech výloh podle poměru práce každého jednotlivce rozdělen, takže nadpráce a nadhodnota úplně zmizí.

Pokud jde o ideovou stránku Marxova učení, opírá se o tak zv. *materialistické pojetí dějin*, jež se stalo známým pod jménem *historického materialismu*. Marx a jeho stoupeni vysvětlují všechny vztahy a zjevy společenské, politické, literární a umělecké, mravní a náboženské pouze národohospodářskými fakty. Marxismus také odstraňuje ze svého učení všechny ohledy spravedlnosti a lásky k bližnímu a tvrdí, že veškeré důležité události v lidských dějinách měly svůj hlavní původ v otázkách materiálních. Světový názor, k němuž se Marx se svými stoupeni přiznávají, vznikl ze spojené dialektiky německého filosofa Hegela s Feuerbachovým materialismem. Tito theoretikové považují za základ všeho

přírodu, t. j. hmotu, které jsou v neustálém vývoji ve smyslu Darwinových teorií, takže život jednotlivců i národů na této zeměkouli je neustálým bojem, v němž silnější vždy zvítězí. Hybnou silou společenského vývoje nejsou tudíž ideje, nýbrž výroba a směna a jimi způsobené hospodářské poměry. Společnost a její poměry jsou v ustavičném vývoji a spějí k vyšším formám. Právo, politika a náboženství jsou podle Marxe jenom vrchní stavbou společenskou, která spočívá na základě hospodářském.

Kdežto poměry hospodářské se vývojem lidské společnosti rychle mění, poměry vlastnické trvají a v důsledku toho zůstává vrchní stavba nezměněna, takže výrobní a směnné poměry jsou ve sporu s poměry sociálními a politickými, zejména vlastnickými. Proto jedině *sociální revoluce* může přivoditi nový řád společenský, který bude odpovídati změněné spodní výstavbě společenské budovy a jež se bude hoditi novým podmínkám výrobním. Víra v lepší budoucnost lidstva je u Marxe zaměněna vědou-dialektikou a Marx sám odmítá již předem každý kompromis s buržoasií, takže jeho učení a jeho socialismus jsou vysloveně *třídní a nikoliv společenské* a pro dosažení jeho cílů doporučuje se *třídní boj*. Marx vybuďoval theorie o třídním boji a poslání dělnické třídy společně s továrníkem *Bedřichem Engelsem* a vydali spolu v roce 1848 také známý *»Komunistický manifest«*, vyzývající proletáře všech zemí, aby se spojili. V roce 1864 stal se Marx jedním z hlavních vůdců nově založené *»Mezinárodní společnosti dělníků«* - *»Internacionály«*. (Heslo: *»Proletáři všech zemí, spojte se.«*) Kritika společenského zřízení, vyslovená Mar-

xem a Engelsem, byla vybudována na poznatcích, jež vyplývaly z hospodářských a sociálních poměrů v Anglii po válkách napoleonských. Později se vývojem tyto poměry ve všech zemích evropských změnily, a proto původní učení Marxovo bylo kritisováno i některými jeho stoupenci v Německu, Anglii a ve Francii. V Německu kritisoval Marxe vykladač jeho učení *Karel Kautský* a k nejvážnějším kritikům německým patří také *Karel Bernstein*, který na příklad dokazoval, že vzrůst velkých podniků průmyslových nemusí býti vždy důsledkem koncentrace podniků malých a že účast na průmyslovém podnikání mohou míti jako akcionáři všechny vrstvy společnosti, nevyjímaje ani dělníky. Eduard David poukazoval na to, že Marxův zákon o koncentraci výroby a kapitálu nelze vůbec uplatniti v zemědělství, neboť zkušenost dokazuje, že počet malých zemědělců vývojem doby vzrůstá na úkor majitelů velkostatků. Stejně tak vedle vzrůstu velkých podniků průmyslových jsou zřizovány střední a drobné podniky živnostenské. Angličan *Sydney Webb* zřekl se Marxovy theorie pracovní síly. Někteří kritikové marxismu ve Francii, zejména *Jean Jaures*, nesouhlasili také s Marxovým a Engelsovým materialistickým pojetím dějin. Dělnické hnutí družstevní v některých zemích evropských neuznává rovněž plně zásady Marxovy a chce docíliti změnu společenského řádu parlamentním zastoupením dělnictva, odborovou organizací a kooperací. Francouzští syndikalisté odmítají stejně jako marxisté spolupráci s buržoasií a zdůrazňují třídní charakter sociálního boje a sociálních reforem chtějí docíliti hlavně *všeobecnou stávkou*, která má zasta-

viti kapitalistickou výrobu a převzítí ji násilím do svých rukou. Někteří marxisté a revisionisté chtějí uplatňovati své ideje cestou parlamentní a uskutečňováním snah, jež směřují k státnímu socialismu neboli etatismu. Komunismus trvá ze všech socialistických učení nejpřísněji na zásadách marxistických a snaží se je uplatňovati zvláště *zrušením soukromého vlastnictví a zestátněním všech výrobních prostředků.*

Liberalismus a američtí sociální reformátoři.

Američan Henry George o nutnosti spravedlivého rozdělení půdy. - Thomas Carlyle a jeho požadavek o zavedení všeobecné pracovní povinnosti a uplatnění mravních zásad v soukromém hospodářství. - Angličan John Ruskin proti mechanické tovární práci a pro renesanci uměleckého řemesla. - Ruskinovy názory o národním blahobytu a mravních hodnotách v hospodářství. - William Morris jako zakladatel uměleckých řemeslnických družstev a zastánce obnovené ruční výroby.

Liberalistické národohospodářské učení bylo vedle zmíněných již národohospodářských a socialistických theoretiků kritisováno také některými anglickými a americkými spisovateli, kteří nebyli representanty žádné vědecké školy a na národní hospodářství se dívali pouze s hlediska možností některých nutných společenských reforem. Američan *Henry George* (1839-1897) zabýval se ve svém spise »*Pokrok a chudoba*« hlavně otázkou rozdělení půdy a přimlouval se za to, aby byla rozdělena všem lidem, kteří by ji chtěli obdělávati. Byl zejména proti spekulaci s půdou a doporučoval, aby pozemková renta byla přemě-

něna na daň pro veřejné účely. Georgeovy názory měly značný vliv na rozdělení půdy na Novém Zeelandě a stoupencem jeho myšlenek byl také ruský spisovatel a filosof *Lev Nik. Tolstoj*.

Anglický spisovatel a historik *Thomas Carlyle* (1795-1881) propagoval ve svých spisech zásadu, že »bez práce není odměny« a žádal, aby pracovní povinnost byla zavedena u všech vrstev společenských. V národohospodářské činnosti nespatořoval jen bilanci ztráty a zisku, nýbrž poukazyval také na morální momenty u každého hospodářského jednotlivce. Každá reforma společnosti lidské může vyplynouti pouze z mravních a nikoliv mechanických sil a bez těchto morálních sil je také neudržitelná. Carlyle navrhoval organizaci průmyslu, jenž by byl řízen jen vynikajícími odborníky a nevěřil, že liberalistický systém hospodářský, vybudovaný pouze na zásadách zisku, se trvale udrží.

Druhý vynikající Angličan *John Ruskin* (1819—1899) dotkl se národohospodářských otázek hlavně ve svém spise »Tomu poslednímu« (Unto this last), v němž vyložil některé své názory na současný hospodářský a technický pokrok a vyslovil se proti mechanické tovární práci, která otupuje mysl dělníka a zároveň ubíjí umělecká řemesla. Ruskin vysoce hodnotil práci zemědělcovu a prohlašoval, že den dokonalosti a štěstí lidem vzejde, až všichni lidé pochopí, že krása svatosti je v práci. Uznával, že cílem hospodářství je dosažení blahobytu, nelze však studovati národní hospodářství jenom s hlediska člověka, jeho potřeb a schopností, neboť existují ještě jiné vlastnosti, jež působí na hospodářskou činnost lidí, jako na příklad svépomoc občanů, snaha po

lidském společenství, obětavost ve prospěch bližších a podobně. Ruskin ve svých spisech bojuje také proti jednostrannému pojmu »ekonomického člověka«, který je podle liberalistických názorů veden při své hospodářské činnosti pouze vlastním egoismem. Národohospodářská nauka, která pojednává jen o tom, jak nabýti vlastnictví, je podle Ruskina nesprávná a velmi omezená, neboť nejbohatší je ta země, která vyživuje největší počet ušlechtilých a šťastných lidí. Blahobyt národa je v přímé proporcii k množství práce, kterou vynakládá na to, aby nabyt a použil prostředků života. Nepotřebujeme jen dokonalou výrobu, nýbrž i rozumnou spotřebu a rozdělení statků. Ruskin, ač nebyl jen národohospodářem, vnesl do národního hospodářství mnoho zásad mravních, jež byly u většiny liberalistických i socialistických národohospodářů často opomíjeny. Třetí Angličan *Williams Morris* (1834—1896) jako estét žádal, aby výroba tovární, jež kazí vkus, byla nahrazena uměleckou výrobou řemeslnou. Hodnotil zvláště středověké řemeslnické umění a zakládal řemeslná umělecká družstva. Ač byl theoretickým stoupencem socialismu, nevěřil vůbec v úspěch sociální revoluce, nýbrž zdůrazňoval především vzdělání dělnických vrstev, tak aby dělnická třída byla postupem času schopna přijmouti socialistické ideje a uvědomovala si jasně cíle a úkoly socialismu. Návrat k ruční práci jako prostředek osvobození člověka hlásal vedle Ruskina a Williamse Morrise také veliký ruský filosof a spisovatel *Lev Nik. Tolstoj*.

Liberalismus a theoretikové národohospodářské školy družstevní.

Angličtí a francouzští stoupenci hospodářské kooperace. - Ideové a praktické zásady družstevního hnutí. - Francouz André Gide a jeho ideál družstevního podnikání.

Hlasateli družstevnictví neboli hospodářské kooperace byli, jak už vpředu této knihy bylo uvedeno, někteří theoretikové socialismu, zejména Francouzi Charles Fourier a Louis Blanc, E. Cabet a Pierre Leroux a Angličan Robert Owen. Od nich převzali některé vůdčí zásady novodobí družstevní spisovatelé katoličtí a Angličané Eduard Vansittart Neale a Thomas Hughes. Od národohospodářského a politického učení socialistických theoretiků francouzských a německých liší se názory družstevníků hlavně v tom, že nechtějí násilně vyvlastniti majetné třídy ve prospěch nemajetných, nýbrž chtějí dosíci svých cílů za pomoci svobodné *kooperace neboli sdružování*. Lidská společnost nemůže býti podle zásad družstevníků založena na základě volné soutěže. Kooperace, která tuto volnou soutěž nahradí, vytvoří svazy spotřebních družstev pro velkoná-
kupní operace výroby a obchodu, jež mohou zahrnovati i selské hospodářství a obchod námořní. Postupným vývojem může družstevnictví zničiti rozpory mezi kapitálem a prací a vzrůstem družstev, která mohou býti zřizována po celé zemi, bude zároveň zabráněno nezdravému vzrůstu velikých měst a vylidňování venkova. Družstevnictví má také hospodářské výhody v tom, že bez potřeby nezvyšuje počet zaměstnaných osob a zejména nevyžaduje tak velký počet obchodních

podniků, jako je tomu u distribuce vybudované na volné soutěži. Družstevnictví hromadí společenské prostředky a vytváří jimi nové podmínky životní.

Ideologie anglických družstevníků byla v podstatě přijata s výjimkou některých náboženských zásad i na evropském kontinentě a družstevnictví našlo zvláště horlivého propagátora ve francouzském národohospodáři *Charlesu Gideovi*, profesoru národního hospodářství v Paříži, který vidí ve sdružování vyšší hospodářskou formu, neboť se od socialismu odlišuje hlavně tím, že zavrhuje násilné prostředky a donucování společenských vrstev ke kompromisu zákonodárnou cestou. Gide klade větší váhu na otázky spotřeby nežli výroby a vývoj družstevnictví představuje si po etapách a na podkladě zásad solidarity, jež musí býti pro družstevníky hospodářským programem. Družstevnictví podle Charlesa Gidea umožňuje zlepšení života, možnost úspor, placení hotovými, zjednodušení mechanismu obchodu a průmyslu, boj s opilstvím, získává ženy pro sociální otázky, výchovou osvobozuje lid a umožňuje všem přístupnou držbu vlastnictví. Stanoví též spravedlivou cenu a ničí soukromokapitalistický zisk a odstraňuje společenské a mezinárodní konflikty. Dvacáté století bude podle Gidea věkem spotřebitelů. Z československých družstevníků-theoretiků je známý Frant. Modráček a v naší republice se v posledních desetiletích značně rozvinulo družstevnictví zemědělské a spotřební.

Kladné a stinné stránky hospodářského liberalismu v 19. a 20. století.

Liberalismus a nové tendence hospodářského kolektivismu. - Vliv liberalismu na úplné zrušení otroctví v zámořských zemích, na povznesení výroby a na technický a hospodářský pokrok v 19. a 20. století a na rozvinutí měšťanského stavu. - Liberalismus a stěhování lidí z venkova do měst a jeho nepříznivý vliv na vývoj mravů a na zrušení lidových tradic, na vývoj rodiny, na střední stav a myšlení dělnictva. - Nezdravé tendence liberalismu ve vnitřní a zahraniční politice národů a států. Podobnost některých zásad liberalismu s marxismem.

Seznali jsme z předešlých kapitol, že téměř veškeré kritiky škol socialistických družstevních i kritiky anarchistů a hospodářských protekcionistů směřovaly buď přímo anebo nepřímo proti liberalismu, který však přesto byl prakticky uplatňován téměř ve všech kulturních zemích Evropy a ocitl se na začátku tohoto století na vrcholu svého vývoje. Právě tak jako teprve časem uzrávaly myšlenky liberalistické a byly postupně vtělovány do hospodářské praxe, tak i nyní, zvláště po dvou velkých válkách světových, vidíme, že se v hospodářském životě národů začínají ujímati a realizovati myšlenky jiné, které však nevycházejí, jako je tomu u liberalismu, z individualismu, t. j. prospěchu jednotlivce, nýbrž ze zásad *kolektivismu*. Liberalismus jako národohospodářské učení byl dítětem své doby, která hospodářský vývoj Evropy i zámořských zemí postavila na základech velikého, předtím nebývalého technického pokroku a jež ve výrobě znamenala převahu strojů.

Liberalismu z minulého století nelze upřít, že

měl stejně jako fysiokratismus velmi účinný vliv na povznesení zemědělské výroby a na vymanění příslušníků agrárního stavu z tuhého feudalismu, který se v Evropě ve změněných formách udržoval po několik století. Měl také zejména v zámořských osadách veliký nepřímý vliv na ubývání a postupné rušení otroctví, pocházejícího rovněž z dob starověku a raného středověku, neboť rostoucí továrny potřebovaly pracovní síly. Průmyslové dělnictvo, jehož počet se v 19. a 20. století značně rozmnožil, stalo se jedním z největších a nejdůležitějších konsumentů výrobků průmyslových a jeho pracovní důchody se proti dobám dřívějším podstatně zvýšily a stejně tak i jeho úroveň životní. Vlivem liberalismu a kapitalismu domohlo se dělnictvo ve všech kulturních zemích světa v posledních dvou stoletích významných sociálních vymožeností, přes to, že nebylo to přímo jejich zásluhou, nýbrž vlivem a průbojností socialismu. Těchto vymožeností nebylo by dělnictvo nikdy docílilo při feudální soustavě v zemědělství a při cechovní soustavě řemesel. Je také zásluhou liberalismu, že vlivem předtím nebývalého hospodářského a technického pokroku a zásluhou svobodných podnikatelů zvýšil se ve všech zemích Evropy a v zemích zámořských, zvláště v Severní Americe, obecný blahobyt a že se ze středních a drobných samostatných podnikatelů vytvořil *měšťanský střední stav*, který v jednotlivých zemích přispěl k rozvinutí kultury a byl základem občanského blahobytu.

Tím nastalo postupně semknutí sociálních tříd, založené na hospodářském základě, takže ve státech převážně průmyslových nemohly se ve spo-

lečenských řádech uplatňovati právnické a jiné výsady šlechty, jako tomu bylo na př. v bývalém carském Rusku, kde hospodářská a sociální struktura státu byla převážně zemědělská. Hospodářský a sociální vývoj Ruska byl by zajisté býval zcela jiný, kdyby bylo v minulém století jako ostatní velké země západní prošlo plným obdobím liberalismu. Výhody a zásluhy liberalismu, zejména pokud šlo o vybudování a rozšíření technického pokroku v 19. a 20. století, uznávali i někteří radikální theoretikové socialismu, zejména Karel Marx. Liberalisty zavedené a uplatňované vymoženosti technické a pracovní metody jsou doposud a budou pravděpodobně uplatňovány ve výrobě průmyslové a jiné, i když jinak liberalismus bude ve svých základech podstatně změněn, anebo dokonce i časem zmizí. Kořeny nespokojenosti netkví tudíž tak v metodách výrobních, jako v distribuci statků a hlavně v rozdělení důchodů, které byly a jsou předmětem studia a kritiky socialistických a jiných theoretiků a odpůrců liberalismu.

Liberalismus a s ním nerozlučně spojený pokrok ve výrobě průmyslové, řemeslné i zemědělské změnil v posledních dvou stoletích značně hospodářskou a sociální strukturu lidské společnosti a zasáhl velmi hluboko do sociálního i kulturního života jednotlivých národů. Je nesporné, že příliš a často i nezdravě na úkor zemědělství rozvinutá výroba průmyslová a zejména touha po lehčí práci a větším výdělku a zábavě vyhnaly během minulého i tohoto století mnoho lidí z venkova do měst, kde se pak v nezdravých poměrech hygienických a jiných vytvořil proletariát, že zde byla porušena zdravá rovnováha mezi městy a

venkovem a že lidé v městech byli značně odcizeni přirozenému a zdravějšímu životu na venkově. Průmysl a z něho vyplývající změny v hospodářské a sociální struktuře jednotlivých národů potlačily a setřely také v některých krajích dříve zemědělský svéráz, zatlačily anebo úplně zničily některé staré staleté lidové tradice a zvyky a nahradily je šablonovitým a jednostranným způsobem, anebo kopií života městského.

Nelze také popřít, že život velkého počtu lidí v městech způsobil i jistý úpadek mravů, jenž se pak přenášel a stále přenáší z města na venkov a který se jevil zvláště v úpadku náboženství v nejširších vrstvách. Jednou z největších chyb liberalismu v minulém i tomto století bylo, že mezi třídami pracujícími a třídou podnikatelů a tak zv. kapitalistů vytvořil hlubokou propast společenskou a že po stránce mravní působil stejně nepříznivě na bohaté vrstvy měšťanské a jiné, jako na široké lidové masy hlavně nezájmem o jakékoliv náboženství. Některé novodobé technické vynálezy, zvláště racionalistické pracovní metody, vzaly dělníkovi a každému pracovníku rukou a často i mozku veškerou chuť k radostné tvořivé individuální práci, na kteréžto nedostatky upozorňovali zvláště někteří angličtí sociální reformátoři (Ruskin a William Morris). Otupující a stereotypní výkony v tovární práci učinily namnoze z dělníka pouhý, téměř nemyslicí stroj, bez jakéhokoliv osobního zánícení pro vykonávanou práci. Je také pochopitelné, že hromadná tovární výroba přesto, že standardisovanými výrobky přispívá ke zvýšení nutných potřeb pro nejširší vrstvy, vede na druhé straně k úpadku individuálního vkusu. Liberalis-

mus stejně jako třídní marxistický socialismus usilují stejně buď přímo anebo nepřímo o vyřazení střední a drobné výroby řemeslné, kterou chtějí postupně nahraditi výrobou tovární. Tím ze společenství národů vyřazují tak zv. střední stav, který je jedním ze základních pilířů společenské stavby.

Strohý a příliš jednostranný liberalismus nepochopil také v plné šíři a hloubce hospodářský, národní a mravní význam rodiny a hlavně nutnost jejího materiálního zabezpečení pokud jde o otázku populace. Úzký zájem některých praktických zastánců a představitelů liberalismu šel často tak daleko, že jím byl pro osobní zisk vzdálen i zájem národa, jehož jsou příslušníky. Je na př. známo, zejména z posledních dvou válek světových, že průmyslníci některých zemí vyráběli a prodávali zbraně zjevným nepřátelům vlastního státu a že rozhodujícím důvodem pro tyto nevlastenecké činy bylo pouze docílení pokud možno největšího osobního zisku. Nekontrolovaná výroba zbraní a jejich prodej komukoliv je jednou z nejtemnějších stránek hospodářského liberalismu minulého i tohoto století. Co se právem národohospodářské liberalistické soustavě vytýká, je i jistá neúčelnost výroby a zbytečné mrhání surovinami a jinými hospodářskými statky, jež nejsou v zájmu národního anebo lidského celku potřebné a které často přispívají k obecné demoralisaci a kazí zdraví širokých vrstev (výroba lihových nápojů a pod.).

Za liberalistického hospodářství a řádu mezinárodní volné soutěže se mnohé statky a důležité potřeby životní kazí anebo jinak ničí. Příliš veliká soutěž a nadprodukce způsobují na př., že

se v zámořských zemích v dobách blahobytu ničily zúmyslně velké zásoby kávy, cukrové třtiny, bavlny a jiných surovin, přesto že by v jiných zemích anebo dílech světa byly potřebné. Liberalistické hospodářství umožňuje také různé spekulace v těchto surovinách anebo jiných produktech a pod., jež vedou u jednotlivců buď k velkým osobním a nezaslouženým ziskům anebo ke katastrofálním ztrátám. Veliké škody hospodářství států a národů mohou způsobiti také plodinové a peněžní bursy, zejména různé záměrné spekulace valutové, poškozující zájmy jednotlivých států. Velký mezinárodní kapitál, stěhující se z jedné země do druhé, kde mu kyne buď větší bezpečnost, anebo zisk, vykonává často velmi nepříznivý vliv na politiku jednotlivých, zejména malých národů, i na politiku světovou tím, že jednostranně hájí jen své vlastní zájmy (petrolej, olej, bavlna a j.). Úvěrovou politikou mezinárodního kapitálu dostávají se některé špatně hospodařící státy do politické a hospodářské závislosti.

Liberalismus je často zejména socialistickými theoretiky nazýván moderním kapitalismem. Tento kapitalismus má však vedle některých stránek dobrých, k nimž patří zejména technický pokrok, osobní iniciativa podnikatelů, příčinnost, vynalézavost, obchodní organisace a průbojnost a snaha po dodání nového výrobku spotřebiteli cestou soutěže, i mnoho stránek špatných. Kapitalismu nelze upříti, že vybudoval v minulém a v tomto století obrovské podniky výrobní, dopravní (železnice, parolodi, letadla) a že svou velkorysou obchodní organisací dovedl zprostředkovati výměnu různých surovin

a zboží mezi všemi národy na zeměkouli. Tyto velké hospodářské výhody kapitalistického systému jsou však vykupovány často velkými oběťmi lidí, hospodářsky a sociálně slabších. Drobného řemeslníka ohrožuje kapitalistická soustava tím, že velkokapitál může si opatřiti nákladné milionové, ba i stamilionové výrobní a obchodní investice (budovy, stroje, skladiště, prodejny atd.), čehož si kapitálově slabý řemeslník anebo obchodník dovoliti nemůže. V některých zemích kapitalistických, zejména v Severní Americe, výrobní trusty a velkoobchody ničí soustavně každého středního a drobného podnikatele už v zárodku tím, že mu buď nabídnou odkup jeho podniku, výrobních patentů, anebo jiných podobných práv, anebo dotyčný podnik zničí svou příliš dravou konkurencí. Proto také v těchto zemích střední stav výrobců, až na některé malé živnosti (krejčí, pekaři, truhláři a j.), téměř úplně vymizel.

Aby docílil pokud možno nejvyššího zisku a zároveň i zlevněného výrobku, jde kapitalismus tak daleko, že přestal téměř hodnotiti lidskou osobnost ve výrobě různých statků a dává ve všem přednost výrobě strojové a různým racionalizačním methodám pracovním, jež dělníky a úředníky v jednotlivých podnicích zaměstnané vyhánějí z práce a zbavují je trvalé existence. U liberalismu, resp. kapitalismu splnily se již první předpovědi a obavy jeho kritiků (Sismondi a j.), že hromadná výroba zboží, umožněná zavedením výroby strojové, způsobí časem krizi nadvýroby a nezaměstnanosti. Tyto krise odbytové nastaly zejména počátkem tohoto století a jedna největší z nich (v letech 1930—1937) vy-

vrcholila poslední válkou světovou. Krise hospodářské, vyplývající z kapitalistické soustavy, jsou také jedním z hlavních argumentů, kterých socialističtí theoretikové proti liberalismu používají. Touha po zisku a při tom uplatňované právo sociálně silnějšího způsobují, že hospodářský a sociální život národů stal se tvrdým, bezcitným a ukrutným (praví ve své encyklice Pius XI. *Quadragesimo anno*). Kapitalismus sám, jak již vpředu bylo pověděno, vyvolává v poslední době ničivé války tím, že příliš v mezinárodních věcech hospodářských uplatňuje své úzké sobecké zájmy a žádá tu na př. o některých surovinách (petrolej, bavlna, kaučuk, cukr, káva, čaj a j.) míti monopoly na jejich exploitaci anebo jejich prodej. Poslední válka světová měla v sobě rovněž silné prvky hospodářského nacionalismu a imperialismu a hesla o rozšíření životního prostoru u Němců, Japonců a Italů byla de facto ovlivněna a způsobena tímto hospodářským liberalistickým imperialismem.

V neposlední řadě je hospodářský liberalismus kritisován zejména křesťanskými solidaristy z důvodů sociálně mravních. Liberalismus svým učením o absolutní svobodě jednotlivce a převzetím zásady, že náboženství je soukromou věcí každého jednotlivce, vyřadil z hospodářského života téměř všechny důležité zásady mravní a náboženské. Proto také právem vytýkají kritikové z řad křesťanských solidaristů socialismu, zvláště marxovskému, že, pokud jde o stránku duchovní, je de facto dítětem liberalismu, neboť liberál stejně tak jako marxistický socialista nechce býti pokud jde o náboženství nikterak omezován státem a oba vymáhají v této

věci pro sebe naprostou svobodu. Theoretikové křesťanského solidarismu také říkají, že liberalismus cestou přes renesanci, reformaci a francouzskou revoluci připravil nejvhodněji půdu marxismu a že to byl právě liberalismus, který nejen že vyprovokoval svými důsledky a hlavně egoismem marxismus hospodářsky a sociálně, nýbrž mu připravil půdu také mravně, filosoficky a duchovně. Jak správně poznamenává křesťanský filosof R. I. Malý v knize »Kříž nad Evropou«: »Zbožnění továren, strojů, práce, výroby, statistik, výpočtů, vědy a různých institucí, kult užitku, požitku, těla a biologického blahobytu uváděl stejně jako marxismus již dávno předtím v život měšťácký liberalismus po celé devatenácté století. Již liberalistická buržoasie se klaněla místo Bohu mamonu, kladivu místo kříže, vyznávajíc místo evangelia Kristova jen evangelium práce a výtěžku.«

Díl II

CÍLE KŘEŠŤANSKÉHO SOLIDARISMU

Podstata a základy křesťanského solidarismu.

Rozpory v názorech o duchovním poslání člověka mezi liberalismem, marxismem a stoupeni křesťanského solidarismu. - Odlišný názor křesťanského solidarismu na hospodářský a dějinný vývoj lidstva. - Nepřijatelnost zásady třídního boje a učení o hodnotě státků, nadhodnotě, o zákonu koncentrace a expropriace křesťanskými solidaristy.

V předešlých kapitolách uvedli jsme stručně, co znamená ve své podstatě hospodářsky, sociálně i mravně liberalismus a jaké výtky činili mu v minulém i v tomto století někteří jeho kritikové, hlavně z řad socialistických theoretiků a stoupenců německé národohospodářské školy historické a z řad theoretiků družstevnictví a někteří angličtí a američtí sociální reformátoři a stoupeni theoretického anarchismu. Zbývá nám nyní, abychom obrátili hlavní svůj zřetel k tomu, co má býti hlavním účelem této knihy, jak se totiž na liberalismus a ostatní stoupence národohospodářské školy a jejich zásady, zejména na učení škol socialistických dívají stoupeni křesťanského solidarismu.

Solidarismus není pojmem novým a s hlediska morálně-křesťanského má svůj původ v zásadách evangelií, v lásce k bližnímu a v celém Kristově učení. Je známo už ze starověkých dějin, že první křesťané byli nejideálnějšími komunisty a že ve

smyslu zásad lásky k bližnímu zakládali obce, kde veškerý majetek byl společný. Důvody, proč tak činili, nebyly však materialistické, jako je tomu dnes za éry marxistického socialismu, nýbrž to byly především důvody náboženské a mravní. Od prvních dob křesťanských prošla lidská, zejména evropská společnost dlouhým, stále se měnícím vývojem, který směřoval jednak k osvobození člověka z otroctví, kteréžto snahy zvláště podporovala církev už v raných dobách středověku, a k osvobození člověka od těžké namáhavé práce za pomoci její dělby, strojů a různých vynálezů. Z těchto důvodů je tudíž prakticky nemožný návrat komunismu prvních křesťanů do dnešní doby, naplněné hlavně velikými hospodářskými, politickými a sociálními problémy. Nicméně i dnes se uznává, že je to jediné křesťanství, které, jako jednotící a soustřeďující mravní síla, dovede a může svými zásadami a jejich prováděním obroditi charakter dnešního lidstva, jehož duše je naplněna skepsí a rozvraty jak z minulého, tak i tohoto století.

Největší chybou hospodářského liberalismu a z něho pak vzešlého marxistického socialismu bylo, že obě tato učení neměla *kladný poměr k některým důležitým zásadám mravním*, které ani z hospodářského a státního života nelze vyřaditi anebo je podceňovati. Náboženství je moc duchovní, která sice přímo nechce zasahovati do věcí světských, avšak svými neměnitelnými zásadami mravními snaží se především upozorňovati na to, že smyslem života jednotlivcova není jen hromadění bohatství, nýbrž že poslání člověka jako tvora Božího je vyšší a nesouvisí jen s pomíjejícím životem pozemským. Ve svém učení

o lásce k bližnímu staví křesťanství hráze bezmeznému lidskému egoismu a na jeho místo staví živé vědomí o sociálních povinnostech lidí. Význam náboženství v hospodářství je také v tom, že chce obroditi mravně a jinak všechny vrstvy lidské společnosti ve smyslu *křesťanského universalismu* a že se při tom nechce omezovati jen na určitou, hospodářsky a sociálně slabší třídu. Z historie je známo, že církve vytvořila už ve středověku velké asociace a že svou kulturu v době, kdy padlo římské pohanství, nesla všem národům Evropy a šířila ji i do ostatních světadílů. Mravní a náboženské poslání církve je tudíž povahy universální, přesto že se ve věcech hospodářských a sociálních snaží porozuměti zvláštním potřebám jednotlivých národů.

Liberalistickými a socialistickými theoretiky národohospodářskými je často křesťanství vytýkáno, že obrací mysl lidí nejdříve k věcem nadpозemským a že jejich mysl odvrací od věcí denního života a tím je nepřímou překážkou obecného lidského pokroku. Tyto námitky byly už dávno vyvráceny skutečností, zejména z poslední doby, kdy vidíme, že křesťansky orientované politické strany ve všech zemích evropských mají nejen veliký zájem o věci hospodářské a politické, ale především o věci, týkající se sociální politiky a o celkové uspořádání světa na nových mravně a sociálně bezpečnějších a trvalejších základech, jež by umožnily harmonickou spolupráci nejen mezi jednotlivci, ale i mezi národy a celým světem. Křesťanský solidarismus není tudíž méně realistický, nežli je socialismus anebo komunismus, avšak jeho světový názor, jeho zásady mravní a zejména jeho ráz ethický i kultur-

ní se od sebe velmi podstatně různí. Křesťanský solidarismus není hrubě materialistický a nepřiznává se zejména k materialistické filosofii Karla Marxe, Engelse a jiných průkopníků a stoupců historického materialismu, který hlásá, že dějiny té či oné epochy ve vývoji lidstva nezákládají se na filosofii, náboženství a politice této doby, nýbrž pouze na výrobě a směně, t. j. na jejím hospodářském životě.

V důsledku těchto marxistických názorů je věda národohospodářská základem a východiskem všech věd, kdežto právo, politika, náboženství jsou pouze vrchní stavbou, spočívající na hospodářském základě. Způsob výroby a směny je základem veškerého kulturního pokroku, je směrodatným pro celý sociální život národů a také příčinou všech sociálních převratů. Tím způsobem marxovský socialismus vykládá historii lidstva pokrokem průmyslové a hospodářské techniky a přehlíží při tom všechny ideální snahy a podniky, které v lidské historii vyplynuly z příčin mravních, jako tomu bylo na př. v boji prvních zakladatelů křesťanství proti pohanskému Římu anebo v jiných epochách lidských dějin, kdy šlo více o kulturu a duchovní statky než o zájmy ryze materiální. Nelze také lidem, vyznávajícím křesťanství, vnucovati marxistickou teorii, odvozenou ze známé *evoluční theorie Darwinovy*, podle níž člověk není nic jiného nežli pouhý živočich, jako jsou ostatní živočichové v přírodě a že smyslem lidského života je pouze boj, v němž vítězí pouze silnější, kdežto slabší tomuto boji neúprosně podléhá. Tím toto učení vyřazuje de facto z lidského života křesťanské ctnosti, jako jsou láska k bližnímu, soucit a pod.

a nastoluje místo nich hrubou silou buď jednotlivce, anebo jedné společenské třídy.

Socialismus, vycházející z některých zásad liberalistických, zejména pokud jde o náboženské a mravní principy, přijal zvláště ideu německého filosofa Hegela o neustálém vzniku a zániku a od německého filosofa Feuerbacha ideu o *dualismu hmoty a ducha*, podle níž není Boha, a člověk neliší se podstatně od zvířete, a jeho myšlení je pouze chemickým procesem, který se končí smrtí. Toto učení ryze materialistické nemůže samozřejmě přijmouti křesťanský solidarismus stejně tak jako Marxovo učení o *nadhodnotě* a jiné marxistické zásady, které jsou zásadně proti soukromému vlastnictví a proti panování jedné třídy nad druhou ve formě proletářské diktatury atd. Křesťanský solidarismus sice uznává plně, že člověk musí žít, což znamená jíst, šatit se, obouvat, bydlet atd., čili že musí ukojovat své nutné životní potřeby, aby uhájil svou existenci na této zemi. Přitom má ovšem člověk také poslání vyšší a snaží se proniknouti k duchovním pramenům poznání o Bohu, vesmíru a jeho tajemných silách a věří hlavně v nesmrtelnost lidské duše, v zákony trestu za hříchy a odměnu za křesťanské a lidské ctnosti.

Křesťanští solidaristé nepopírají, že víra ve vyšší řád, který nevytvořili a nikdy nemohou vytvořit lidé, má značný vliv na veškerou lidskou činnost, nevyjímajíc ani činnost hospodářskou, a dovozují tudíž, že *náboženství, mravnost, právo i politiku nelze vysvětliti pouze z podmínek výroby a směny*. Také křesťanství nemohlo býti účinkem a plodem hospodářských poměrů v říši římské, neboť má základ v nezvratných dějinných

událostech. Z hospodářských poměrů té či oné dějinné epochy nelze také vysvětliti činnost velkých historických osobností, jako byli na př. Alexander Veliký, Julius César, Napoleon a j., a nelze tímto materialistickým názorem odůvodnit veliká jména a díla starověkých a novověkých filosofů, spisovatelů, výtvarných umělců, hudebníků, politiků a světců. Křesťanský solidarismus nemůže také přijmouti marxistickou zásadu o *nevyhnutelnosti třídního boje*, jímž nelze vysvětliti zejména kulturní vývoj Evropy během posledních nejméně dvou tisíc let. Třídní boj neurčoval nikdy vývoj vědy, umění, ani vzdělanosti jednotlivých národů, stejně tak ani různé technické a jiné vynálezy přes to, že měly na vývoj světa a na hospodářský a sociální rozvoj národů vliv přímo revoluční. I když připustíme, že v dějinách některých národů starověkých, středověkých i novověkých existovaly boje třídní, neměly tak pronikavého vlivu na náboženství, politiku a obecnou morálku, jak jim to marxistický názor na dějiny přiznává. Tvrzení Karla Marxe, že jedině práce tvoří směnnou hodnotu, není rovněž správné, neboť podle obecného soudu a podle názoru už některých filosofů starověkých (Aristoteles) je to především *užitečnost a upotřebitelnost některých věcí, které určují jejich hodnotu*. Je na příklad celá řada nerostů, plodin atd., které vyžadují stejné práce, ale přesto mají rozdílnou cenu (uhlí, víno, ovoce a j.). Marxovou teorií nelze také určovati hodnotu uměleckých děl (obrazy, sochy a j.), které nemohou býti vůbec ceněny prací, jež byla na ně vynaložena, nýbrž talentem umělcovým, svou jedinečnou vzácností a podobně. Stejně tak nemůžeme

mluviti o stejné hodnotě pracovních sil, neboť existují různá zaměstnání (herci, umělci, lékaři, vedoucí lidé v průmyslu a jiné výrobě), která nemohou býti placena stejně jako práce průměrného dělníka nebo jiného zaměstnance. Jsou tudíž marxistické názory o hodnotě a nadhodnotě lidské práce příliš jednostranně pojaty a zevšeobecněny.

Stoupenci křesťanského solidarismu také nevěří, že stávající kapitalistický řád výrobní vede nutně ke stále většímu soustředování všech závodů a že tímto soustředovacím procesem (zákon koncentrace výroby) budou časem střední a malé závody velkými průmyslovými podniky pohlceny. Je sice pravda, že se hlavně ve velkém průmyslu uplatňují z důvodů racionálního využití provozu a zlevněné výroby i ze snahy po docílení vyššího podnikatelského zisku určité a znatelné tendence koncentrační a že v některých zemích, zvláště v Severní Americe, velké výrobní trusty ničí i podniky menší, konkurenčně jim nebezpečné. Na druhé straně nám však hospodářský vývoj jednotlivých kulturních zemí dokazuje, že na příklad velký majetek pozemkový se neustále drobí a že z velkostatků vznikají buď střední usedlosti selské anebo se zvyšuje počet drobných domkářů. V sovětském Rusku sice došlo ke scelení drobného majetku zemědělského ve formě sovchozů a kolchozů, avšak v ostatních státech Evropy vidíme vývoj spíše opačný.

Právě tak jako v zemědělství má *střední stav výrobců* pevnou oporu v různých řemeslech, jejichž počet vlivem hlubšího odborného vzdělání mladých podnikatelů neustále stoupá, a i když hromadná výroba některá řemesla zničila, tvoří se

vlivem pokroku technického a specialisace ve výrobě řemesla jiná. Velmi značný počet řemesel udržuje se zvláště v těch oborech, které nelze úplně zprůmyslniti, jako na příklad ve stavebnictví a podobně. Vlivem socialismu jako reformního činitele, uvědoměním dělnictva a rozšířením výroby zlepšují se také postupně materiální poměry zaměstnanců ve výrobě tovární i řemeslné, takže nelze podle Marxe mluvit o *postupném proletarisování nejširších vrstev a jejich naprosté zbídačelosti*. Vývojem techniky stala se také manuální práce v různých oborech výroby mnohem snazší. Marx a jiní národohospodáři před ním nemýlili se ovšem v tom, že vlivem volné soutěže objeví se v hospodářství jednotlivých států občasné krise, které způsobí nezaměstnanost dělnictva. Je však naděje, že tyto krise časem pominou anebo budou zmírněny mezinárodními dohodami o zkrácení pracovní doby a jinými sociálními opatřeními a jistými zásahy státu do hospodářství, aniž by se musily řešiti *cestou velké sociální revoluce anebo nastolením proletářské diktatury*.

Křesťanský solidarismus o hodnocení člověka a zásadě rovnosti všech lidí.

Lidé nejsou si od přírody rovni svými fyzickými a duševními vlastnostmi. - Potřeba vyššího hodnocení člověka v hospodářské činnosti. - Solidarismus a lidé hospodářsky produktivní a neproduktivní.

Jedním ze základních předpokladů a teorií socialistických je prohlášení o rovnoprávnosti všech lidí a požadavek naprosté jejich rovnosti.

Rovnoprávnosti všech lidí má být podle Marxe a Engelse docíleno především odstraněním všech třídních rozdílů, takže všichni lidé mají být dělníky a pouze podle míry své práce mají bráti podíl na výnosu celkové výroby společenské. Tato rovnost neuznává tudíž žádného rozdílu práv a povinností jednotlivce a předpokládá zároveň, že veškeré prostředky pracovní musí se státi *vlastnictvím společným neboli kolektivním*. Křesťanský solidarismus uznává, že všichni lidé mají stejnou podstatu a jsou si tudíž úplně rovni ve svém poměru ke Stvořiteli, mají též přirozený zákon mravní a všichni jsou členy jedné křesťanské rodiny. Z toho nutně vyplývá, že každý občan ve státě anebo v jiné společnosti veřejné má právo, aby se s ním zacházelo jako s člověkem a tvorem k obrazu Božímu stvořeným. Stejně tak má i právo na nejnужnější životní podmínky, které však nemohou být u všech lidí stejné, což je dáno *rozmanitostí práv a povinností*. Starým lidem a dětem nelze na příklad ukládati stejné povinnosti jako lidem zdravým a dospělým a také nelze jim ve všem přiznati stejná práva.

Jiné stanovisko nežli marxisté mají křesťanští solidaristé také k rovnoprávnosti žen, která může být stejná jako u mužů, pokud jde na př. o práva občanská (volební právo a j.), ale nemůže být stejná, pokud jde o vykonávání různých funkcí, anebo životních povolání. Ženy na př. nemohou dobře hromadně zastávat povolání havířů, vozků, námořníků, ani vykonávat ve válce službu vojenskou, právě tak jako by bylo nevhodným a pro lidskou společnost neúčinným, aby mužové vykonávali některé typicky

ženské práce, jako je na př. praní prádla, vaření, žehlení a pod. Ženy nemohou také mužové nahraditi při výchově dětí a v jiných domácích pracích a jiných denních starostech. Žena není již od přírody tak fysicky ustrojena jako muž, aby mohla vykonávati těžké fysické práce, neboť od přírody je jí dáno, aby především vykonávala své povinnosti mateřské.

Lidé podle názoru křesťanských solidaristů nejsou si rovněž úplně rovni, pokud jde o různé náklonnosti, nadání, povahy, zdraví, tělesné síly, stejně tak pokud jde o některé vlastnosti osobní, jako je opatrnost, střídmost, pracovitost, šetrnost, smysl pro odpovědnost atd. Z těchto růzností vyplývají pak nutné rozdíly mezi lidmi co do cti, vážnosti, majetku, postavení společenského a pod. Jistá společenská nerovnost tvoří se také vlivem poměrů i u členů téže rodiny, pakliže se octnou v jiném prostředí a mají k dispozici různé existenční podmínky. Z toho všeho plyne, že nerovnost je v lidské společnosti přirozeným zjevem při nenuceném vývoji lidí, stejně tak jako je tomu v přírodě, kde druhy zvířat, rostlin, které i když patří do stejné kategorie, nejsou stejné. *Nerovnost lidí vynikne ještě více, když si uvědomíme rozdíly v dušením nadání jednotlivců, když průměrného člověka srovnáme s lidským geniem a když odlišíme od obyčejných lidí umělce (spisovatele, malíře, sochaře, hudebníky, vědce atd.), vynikající lékaře, vynálezce, organizátory a pod. Stejně podmínky existenční nelze také v sebe ideálněji pojaté společnosti lidí získati pro příslušníky praktických povolání, jako jsou na př. obchodníci, řemeslníci, zemědělci, protože každý z nich je buď dědičně anebo jinak*

nadán, každý z nich není stejně charakterní, příčinnivý, poctivý, zručný, i když zastávají stejná povolání. Je omylem domnívati se také, že výchovou a vzděláním je možno docílití rovnosti lidí, pokud jde o jejich osobní vlastnosti, anebo některé nedostatky. Vzdělání může je pouze doplniti, avšak nikdy nemůže změnití do té míry to, co bylo dáno lidem už od přírody a co tvoří jejich osobnost neboli společenskou individualitu. Křesťanský solidarismus nemůže také přijmouti názor francouzského filosofa J. J. Rousseaua, že všichni lidé se rodí jako dobří a že teprve společenské prostředí, sociální poměry a pod. z nich udělají lidi špatné a že v důsledku toho je společnost odpovědna za jejich činy a nikoliv oni sami.

Jiná je ovšem otázka, do jaké míry má hospodářský a společenský řád hodnotiti člověka jako součást národního a státního celku. Bylo již základní chybou liberalismu, že postupem doby udělal v důsledku dělby práce a pokračující racionalisace ve výrobě z dělníka pouhý stroj a že se v bilancích akciových a jiných podnikatelských společností počítá se vším možným, t. j. budovami, stroji, nářadím a jinými investicemi, ale nehodnotí se při tom pracovní síla jak vedoucích lidí v podniku, tak i dělníků a ostatních zaměstnanců. Je třeba, aby naše hospodářské kruhy došly k poznání, že *největší hospodářskou hodnotou je především člověk* a teprve po něm přichází to, co nazýváme výrobními prostředky. Socialismus marxovský snaží se sice oceňovati ve výrobě práci a význam dělníka, avšak chce zároveň pod heslem třídního boje potlačití význam vedoucích činitelů z řad podnikatelů a je-

jich vedoucí pomocné síly, jako jsou na př. inženýři, ředitelé a pod. V praxi také nedostatečně často oceňuje tento materialistický socialismus práci vynálezců a podnikatelských iniciátorů.

Konečným cílem marxovského socialismu je, aby dělnický stav se stal ve společnosti lidské stavem výlučným, všechno ve státě ovládajícím, nikoliv pouze společenskou součástí, jako je tomu u stavů jiných. Podle názoru theoretiků tohoto socialismu celá společnost má být přeměněna v jedinou společnost hospodářskou, v níž každý člen má mít pokud možno největší účast na výrobě. Křesťanský solidarismus plně uznává, že je nutno vyráběti nepostradatelné životní potřeby a zvedati průmyslovou, zemědělskou a řemeslnou výrobou úroveň nejširších vrstev. Stejnou váhu však klade i na statky duchovní, čili připouští, aby podle marxistického názoru byli v lidské společnosti i *lidé hospodářsky neproduktivní*, jako jsou na př. kněží a jiná duchovní povolání, a nechce, aby veškeré myšlení lidí a jejich jednání bylo odváděno do statků ideálních pouze k materiálním potřebám a požitkům.

Křesťanský solidarismus a mravní řád.

Náboženství jako základ mravních názorů solidarismu. - Odsouzení diktatury a třídního boje. - Úloha církve v křesťanském solidaristickém řádu. - Hlavní zásady křesťanské sociologie.

V otázkách náboženských se marxovský socialismus naprosto rozchází se solidarismem křesťanským, neboť má za to, že nejhlubším kořenem socialistického učení je atheisticko-materialistic-

ký názor na dějiny. Křesťanský solidarismus nemůže nikdy připustiti, aby člověk, který je podle jeho názoru synem Božím a vykoupen byl krví Kristovou, byl mechanicky srovnáván s kterýmkoliv jiným nižším tvorem na této zemi ve smyslu Darwinovy theorie o vývoji a výběru druhů. Člověk podle křesťansko-solidaristického názoru má vedle uhájení hmotné existence na tomto světě ještě vyšší poslání, t. j., aby se připravoval na život posmrtný, v který materialistický socialismus vůbec nevěří, *neboť náboženství považuje buď za pouhou příkrasu anebo dokonce za opium*, jímž se široké masy mají odvrátiti od věcí pozemských, t. j. od životní reality. V tomto bodě stýká se ideově a duchovně marxovský socialismus s novodobým liberalismem, který rovněž náboženství považuje za soukromou věc každého člověka a vylučuje, aby jakákoliv instituce veřejná do těchto věcí zasahovala. Praktickým důsledkem těchto zásad je, že jak liberalismus, tak i marxovský socialismus jsou pro zrušení náboženské výchovy ve školách. Někteří teoretikové tohoto socialismu chtějí na místě náboženství zavésti novou laickou morálku na podkladě moderní materialistické filosofie.

Jinak vědecký socialismus Marxův a Engelsův náboženství úplně zamítá, protože podle jeho názoru neexistuje v přírodě duch, nýbrž je zde pouze pohyb a hmota. Veškeré náboženství je pouze fantastickým odleskem v hlavách lidí a mocností, které ovládají jejich denní bytí. Teoretikové socialistického materialismu také tvrdí, že náboženství samo vyhyne, až mysl všech lidí podle nového hospodářského řádu bude obrácena jenom k hmotným potřebám. V podstatě se tedy

theoretický marxismus opírá o *atheismus*, z něhož pak vychází *popírání vyšší autority Božské*, církevní a jakékoliv jiné autority duchovní. Církev podle názoru křesťanských solidaristů a ve smyslu encyklik papežů Lva XIII. (Rerum novarum) a Pia XI. (Quadragesimo anno) má právo pronášeti své soudy ve věcech hospodářských a sociálních, neboť představuje nejvyšší autoritu ve věcech duchovních a mravních. Církev usiluje zejména o to, aby byl podrobněji vymezen poměr mezi hospodářstvím a mravoukou a považuje za nutné, aby řád hospodářský ve společnosti lidské závislý byl na řádu mravním. Svoje nauky čerpá z evangelií, která sociální povinnosti člověka vymezují zákonem o lásce k bližnímu a z výroků Kristových o chudobě a bohatství. Církev plně uznává, že vedle duše je nutno pečovat také o tělo a že je nutná změna takových řádů společenských, které připouštějí vykořisťování člověka člověkem. Zakazuje však, aby se to dělo cestou sociální anebo jiné revoluce, nýbrž chce sociální otázky řešiti *cestou evoluční a kompromisem mezi zúčastněnými stranami*. Theoretikové materialistického socialismu Marx a Engels však prohlásili otevřeně v »Komunistickém manifestu«, že jejich cíle bude dosaženo pouze násilným převratem, t. j. diktaturou proletariátu. Karel Marx napsal ve své knize »Kapitál«, že násilí je pomocníkem při porodu každé staré společnosti, jež s novou společností chodí s outězkem a je ekonomickou mocí«. Církev a její stoupenci se však každému sociálnímu a jinému násilí ve smyslu nauky Kristovy brání a podobné metody sociálního boje vůbec zavrhují.

Stoupenci křesťanského solidarismu jsou stejně jako církve přesvědčeni o tom, že lidský život nebude nikdy takový, aby byl prost veškerých hmotných anebo duševních strastí a že tudíž nelze uskutečnit na zemi ráj lidí, který může existovati jenom v představách anebo slibech těch, kteří si chtějí získati svým učením nejširší vrstvy. Proto je nutno dívat se na život a na lidskou společnost tak, jakými ve skutečnosti jsou a zamítnouti třídní boj jako nauku nepřirozenou a zhoubnou. Z tohoto poznání vyplývá také podstata křesťanského solidarismu, který ve smyslu encykliky papeže Lva XIII. (*Rerum novarum*) hlásá, že *třída potřebuje třídy*, a že nemůže býti kapitál bez práce ani práce bez kapitálu. Jedině společenská svornost tvoří krásu věcí a řád, kdežto ze stálého zápasu mezi jednotlivými třídami společenskými vznikají zdivočelá zesurovělost a zmatek. Jako v lidském těle tvoří různé údy shodu a vzniká vyrovnanost a souměrnost ve složení funkcí těla, právě tak příroda ve státě zařídila, aby ony třídy žily mezi sebou v srdečném poměru a aby mezi nimi byla srdečnost a rovnováha.

Křesťanští solidaristé nevyklučují tedy ze svých sociálně reformních snah církve, která na celé zeměkouli slučuje několik set milionů lidí, vyznávajících stejné učení a zásady Kristova evangelia. Církev nevidí smysl života svých příslušníků v bohatství ani chudobě, nýbrž ve víře v nadpřirozený cíl, a proto nemůže ani ve věcech hospodářských a sociálních hodnotiti jen věci pozemské, nýbrž *musí klásti váhu i na věci duchovní*. »Kdybychom si odmyslili život posmrtný, praví papež Lev XIII. (*Rerum novarum*), ihned

by zmizel pojem mravní povinnosti, ba veškerý svět se všemi svými věcmi by se stal hádankou a ztrácel by se v tajemnu, nepřístupném jakémukoliv lidskému zkoumání.« *Bez pevné mravnosti lidí je veškerá sociálně reformní práce marná*, proto se lidstvo musí vrátiti ke křesťanským mravním zásadám a ke křesťanským zřízením společenským. Mravnost křesťanská přináší již podle názoru církve sama sebou určitou míru pozemského blahobytu, neboť pravá lidská důstojnost a vznešenost záleží v mravnosti, t. j. ve ctnostech, které jsou společnými všem smrtelníkům a mohou si je sjednati stejně lidé společensky vysoko postavení jako největší chudáci. Jestliže lidé budou zachovávat křesťanská přikázání, *prohloubí se cit solidarity* mezi jednotlivými společenskými vrstvami a nastane také bratrská láska mezi zaměstnavateli a dělníky, neboť všichni lidé byli stvořeni společným Otcem a všichni směřují k témuž cíli a všichni byli vykoupeni smrtí Ježíše Krista.

Křesťanský solidarismus nevidí tudíž v církvi jenom náboženskou organizaci, nýbrž instituci, která má ve společnosti lidské *nejen poslání náboženské a mravní, nýbrž také poslání sociální*, ovšem ve smyslu zásad křesťanských a Kristova evangelia. Církev se v těchto svých snahách neobrací pouze na dělníky anebo jiné příslušníky nižších vrstev, *nýbrž také na zaměstnavatele a vrstvy společensky výše stojící* a žádá od nich, aby ve smyslu universalismu náboženství katolického *plnili své poslání jako křesťané*. Zejména majetným lidem ukládá církev mravní povinnost, aby oproti dělníkům a chudým uplatňovali křesťanskou spravedlnost a lásku a poučuje je

o tom, že zaměstnavatelé jsou pouze Bohem ustanovenými správci pozemských statků a že dělník nemá býti jen pouhým předmětem vydírání, nýbrž že má před Bohem stejnou cenu jako boháč anebo kterýkoliv zaměstnavatel. Církev však musí o uznání těchto zásad bojovati na dvě strany, a to jak se socialismem, jehož stoupenci jsou povětšinou dělníci a nižší vrstvy, tak i s liberalismem, jehož stoupenci jsou povětšinou zaměstnavatelé. Oba tyto tábory však stejně odmítají zásady křesťanského solidarismu tím, že náboženství a církev jako společenského anebo mravního činitele v lidské společnosti vůbec neuznávají, anebo je považují za soukromou věc každého jednotlivce. Církev nemá také zákonné anebo jiné exekutivy, aby tyto zásady mohla uváděti v praxi cestou zákona anebo jinými nařízeními.

V souhrnu je předmětem křesťanské sociologie lidská společnost, kterou představuje *trvalé spojení lidí za určitým cílem pod vedením autority*. Tato sociologie má trojí obor: a) zjišťovati na společnosti, co jest; b) stanoviti ideál a normy, jež má společnost a život v ní vybavovati; c) stanoviti prostředky a cesty vhodné k tomu, aby společnost již existující byla přetvořena ve společnost, jakou býti má (Prof. dr. B. Vašek).

Křesťanský solidarismus a zásady sociální spravedlnosti.

Člověk jako hlavní činitel ve společenském prostředí.
- Křesťanský solidarismus je především hnutím sociálně reformním. - Sociální spravedlnost a sociální láska jako základ hospodářského a sociálního života. - Ná-

prava mravů jeho hlavní předpoklad sociální spravedlnosti.

Pokud jde o společenský život, je křesťanský solidarismus toho názoru, že člověk potřebuje společnost, aby si v ní mohl zachovati existenci nejen těla, ale i ducha, a aby se v ní mohl dokonaleji rozvíjeti. Vliv společnosti na život jednotlivce nemůže však jíti tak daleko, aby člověk byl jejím pouhým dílem a aby naprosto určovala jeho život soukromý. V důsledku toho odmítají křesťanští solidaristé názor, že člověk je pouze produktem svého prostředí a nemá samostatné vůle, aby ze společnosti přijímal jen prvky dobré a zlé pak odmítal. Jak uvádí encyklika papeže Pia XI. (*Divini Redemptoris*) *je lidská společnost určena pro člověka, nikoliv však člověk pro společnost. Zejména není společnost určena k životu věčnému, jehož cílem je spása duše. Příroda nevytvořila společnost k tomu, aby v ní člověk viděl svůj cíl, nýbrž aby v ní a skrze ni nalézal podmínky k svému zdokonalení (Lev XIII.). Společnost není nějaká mystická moc, jíž by nebylo možno kontrolovati a ovládnouti, neboť ji utvářejí lidé a správně utvářeti lidi znamená do značné míry utvářeti i prostředí. Čím výše stojí jednotlivci ve společnosti, tím větší je její morální hodnota a význam a tím je dokonalejší. Hlavním činitelem ve společenském prostředí je člověk, i když zde nelze podceňovati některé vlivy poměrů zeměpisných, hospodářských, klimatických a pod.*

Křesťanští solidaristé uznávají, že moderní věda společenská (sociologie) má mnohé nedostatky a že se zejména staví zamítavě k filosofii. Zvláště jsou v dnešní době pro moderního člověka

znehodnoceny filosofie a náboženství a je těžce ohrožena a otřesena mravnost. Moderní sociologii se zvláště vytýká, že vylučuje vše nadpřirozené a že všechny zjevy lidského života chápe příliš jednostranně, naturalisticky a laicisticky. Je v ní zejména *popírána svoboda vůle*, rodina, jako společenská instituce, je chápána jen s hlediska zákona přírodního vývoje (Darwin) a mravnost je považována za relativní. V některých zemích západních se také tvrdí, že většina katolíků je k otázkám sociálním netečná, anebo že přijímá učení marxistického socialismu anebo liberalismu. Křesťanský solidarismus také popírá názor, jako by hospodářský život byl už předem jistými zákony předurčen, t. j. determinován, a že by nemohl býti do značné míry lidmi regulován. Nelze sice popírati existenci některých zákonů hospodářských, avšak ty nemají tak absolutní platnost jako na př. jiné přírodní zákony (zákon tíže, zachování energie a pod.). Křesťanský solidarismus uznává za naprosto nutné, aby společenský řád, zejména ve smyslu sociálních reforem, byl upravován, avšak je proto, aby se tak dělo po dobré úvaze, po důkladném zjištění všech fakt a nedostatků a aby při těchto sociálních a hospodářských reformách nebylo používáno překotného radikalismu a prázdných hesel. Je tudíž *ve své podstatě hnutím společensky reformním a nikoliv hnutím revolučním*, při čemž usiluje jak o reformu řádů společenských, tak i reformu mravní.

Z těchto zásad o nutnosti reforem hospodářského a společenského řádu chce také křesťanský solidarismus řešiti otázku sociální spravedlnosti. Řád společenský je podle encykliky Pia XI.

(Q. A.) dokonalý jen tenkrát, když v něm vše směřuje k Bohu jakožto k prvnímu počátku a poslednímu cíli činnosti všech lidských bytostí a když všechny stvořené statky jsou pokládány za pouhé nástroje dané Bohem a používá se jich jen potud, pokud napomáhají dosažení posledního cíle. V důsledku toho není podle názoru křesťanských solidaristů správné, *když hospodářské statky a hospodářské zájmy jsou pokládány za nejvyšší moc na světě*, před níž musí ustoupiti všechny věci ostatní, nevyjímajíc ani Boha a náboženství. Nejbližším cílem, jemuž mají všechny hospodářské statky sloužiti, je člověk, a tyto statky mají sloužiti k jeho pozemskému blahu tak, aby mohl svůj život zachovati, rozvíjeti, a to nejen po stránce fysické, nýbrž i mravní. Statky hospodářské nejsou tedy posledním a jediným cílem člověka, nýbrž pouze prostředkem, aby jimi uhájil svou existenci, neboť podle Lva XIII. musí býti život lidí hospodářsky snesitelný, aby špěli ke konečnému blahu, pro které jsme zrozeni. Proto jestliže je stát dobře uspořádán, *musí* v něm býti postaráno o potřeby tělesné a o pozemské statky, jež jsou nutny ke konání ctnosti. Hospodářské statky mají však sloužiti blahu všeho lidstva a *nikoliv pouze určité skupině lidí*. Teprve tehdy, dostane-li se celku i jednotlivcům všech statků, jež mohou býti získány z přírodního bohatství za pomoci lidské práce a techniky a organisace hospodářského života, bude míti hospodářsko sociální život národů pevný základ a splní svou úlohu. Hospodářská činnost není pro člověka nedůstojná, avšak regulativním principem veškerého hospodářského a sociálního života musí býti *sociální spravedlnost a sociální lás-*

ka. Proto musí býti zařízení státní jako zařízení veškerého života sociálního proniknuta sociální spravedlností, která ochotně koná vše pro blaho obecné, jímž se rozumí nejen souhrn statků povahy hmotné, nýbrž i povahy morální, jež si mohou opatřiti lidé ve společnosti dobře uspořádané. Podle P. Huguenyho (*La doctrine sociale del'Église*) jsou to především: a) síly mravní, které přímo působí na lidské duše a přispívají nejúčinněji k výchově myslí a srdcí, b) hmotné síly státu postavené do služeb mravních, c) snadnost směny statků, vztahů, dělba úkolů, záruka hygieny a bezpečnosti, d) moc veřejné autority postavené do služeb mravních a hmotných sil. Všechny tyto čtyři síly mají pak zajišťovati, aby jednotlivci ve státě mohli splniti svou povinnost, aby největší počet občanstva měl možnosti rozvinouti v největší míře svůj duchovní život po stránce rozumu, vůle a citu a aby elitní vrstva společnosti měla možnost uplatniti své výjimečné schopnosti. Křesťan není tvorem izolovaným nebo samotářským a tvoří část celku, od něhož se nemůže dobře oddělit. Proto není podle křesťanského solidarismu správné ponechávati péči o celek pouze vládám anebo jiným jeho představitelům a na sociální a společenské potřeby musí mysliti i jednotlivci. *Sociální mír není možný, pokud je hřešeno proti sociální spravedlnosti, ta však nemůže býti vynucena pouze zákony a násilím, nýbrž je k ní zároveň potřeba křesťanské lásky.*

Aby mohla býti vyřešena otázka sociální spravedlnosti, je nutnou jednak náprava stávajících zřízení a jednak náprava mravů. Po stránce nápravy zřízení sociálního je třeba zlepšení různých so-

ciálních zákonů a různých opatření, jež směřují ke zlepšení života dělníků, úředníků, zemědělců, živnostníků a ostatních občanů. Křesťanský solidarismus zahrnuje do svého reformního programu nejen jednu třídu, t. j. dělnictvo, *nýbrž žádá sociální spravedlnost pro všechny třídy*, které trpí nedokonalostí společenského řádu anebo jsou hospodářsky, politicky a jinak utlačovány. Konečným cílem politiky a zásad křesťanského solidarismu je, aby byl vytvořen ve státě zdravý sociální řád, v němž by každý stav byl zařazen tam, kam svým významem a společenskou funkcí patří a aby byl vybaven takovými právy, aby na konec z tohoto sociálního uspořádání měli co největší prospěch nejen jednotlivci nebo pouze jedna třída, *nýbrž celá národní společnost*.

Těchto cílů, sledujících sociální spravedlnost, chce křesťanský solidarismus dosáhnouti především *nápravou mravů*, neboť i sebelépe míněné zákony nejsou občanům nakonec nic platné, jsou-li obcházeny anebo je jich špatným prováděním zneužíváno. Ve věcech reformní sociální politiky má křesťanský solidarismus stejné cíle, jako mají ostatní reformní hnutí socialistů, pouze s tím rozdílem, že žádá sociální spravedlnost pro všechny vrstvy a nikoliv jen pro jednu třídu a že v provádění politiky sociální klade na prvním místě mravnost a uskutečnění různých společenských reforem žádá v rámci zdravého společenského řádu. Aby bylo možno uskutečnit různé sociální reformy, k tomu je třeba sdružování lidí, neboť křesťanský solidarismus je přesvědčen, že *Bůh žádá, aby člověk, zvláště jde-li o jeho zájem, prováděl si vše pokud možno sám a nespoléhal při tom na jiné*. Člověk jako myslící tvor je opat-

řen rozumem a je tudíž i jeho povinností, aby sám hledal vhodné cesty k pravdě a ke spravedlivému řádu společenskému. Za vrcholné sdružení lidí považují křesťanští solidaristé stejně jako marxisté stát, který zejména v dnešní době má veliký vliv na hospodářský a sociální život. Při tom ovšem nevyklučují ze sociální politiky morální vlivy církve, která sama je velikou světovou organizací, budovanou po staletí, a vede věřící k tomu, aby sociální život a sociální práci chápali ve smyslu jejich křesťanských a mravních zásad a ve znamení vyššího poslání člověka na této zemi. Církev své sociální zásady vyvozuje z Kristova evangelia; tyto byly první na této zemi, jež hlásají společenskou rovnost před Bohem i lidmi a jež prolomily pohanskou instituci otroctví.

Křesťanský solidarismus a otázka dělnická.

Encykliky Rerum novarum a Quadragesimo anno o podstatě a příčinách sociálních bojů. - Nutnost odproletarisování proletariátu a otázka spravedlivé mzdy. - Spolupráce mezi kapitálem a prací a společný zájem pracovníků duchem a rukama. - Otázka rodinných mezd a zaměstnávání žen na úkor rodinného života. - Křesťanský solidarismus a otázka sociálního pojištění, účasti zaměstnanců na zisku a správě podniků.

Křesťanskému solidarismu mohlo by se snad vytýkati, že svým universálním (všeobecným) pojetím a starostí o zájmy všech vrstev v národě zanedbává speciální sociální otázku dělnictva. To však by nebylo správné. Na naléhavost a nutnost řešiti otázku dělnickou upozornil už v roce 1895 ve své slavné encyklice Rerum novarum, nazva-

né Magnou chartou sociální politiky, papež Lev XIII., kde mezi jiným výslovně praví: »Řada příčin způsobila, že vznikly sociální boje mezi dělnictvem: nový rozmach průmyslu a nové a nové výrobní směry; změny ve vzájemném poměru mezi zaměstnavateli a zaměstnanci; přílišnost majetku v rukou nepatrného počtu lidí a nedostatek v širokých vrstvách; vzrůst důvěry ve vlastní síly u dělníků, jejich živější vespolečný styk, utužení jejich organizace; mimo to pokles mravnosti jsou příčinou sociálních bojů a palčivé otázky dělnické.«

Dále se v této encyklice praví: Otázka dělnická je plná obtíží a není bez nebezpečí, neboť je svízelné určovati práva a povinnosti ve vzájemném poměru mezi zámožnými a proletáři, mezi těmi, kdo propůjčují kapitál a těmi, kdo propůjčují práci. Nebezpečný pak je ten spor, poněvadž na všech stranách *zneužívají jej bouřliváci a vychytralí lidé k tomu, aby zmátli správný úsudek a aby štvavě pobuřovali lid.* Bud' jak bud', vidíme však zřetelně — a v tom souhlasí všichni — že nejchudší vrstvě lidu se musí rychle a přiměřeně pomoci, protože nesčetní lidé žijí v poměrech ubohých a žalostných, až je to nedůstojno člověka. Neboť, když byly v minulém století zrušeny staré cechy a na jejich místo nepřišlo žádné jiné ochranné opatření, když dále z veřejných zařízení a zákonů bylo vypuzeno zděděné náboženství, dělníci, stojíce osamocně a bez ochrany, ponenáhlu upadali do rukou nelidskosti zaměstnavatelů a nezkracené ziskuchtivosti soutěžících. Zlo ještě zhoršila žravá lichva, která sice nejednou byla církví odsouzena, ale hrabiví a ziskuchtiví lidé se jí pod různými formami dopou-

štějí opět a opět. K tomu přistupuje, že výroba a obchod jsou soustředěny v rukou téměř jen několika málo lidí, takže *hrstka majetných a boháčů vložila jho přímo otrocké na nesmírné množství proletářského lidu.*

Na encykliku *Rerum novarum* rovněž ve smyslu sociálně reformním navázal v roce 1935 papež Pius XI. ve zvláštní encyklice »*Quadragesimo anno*«, v níž se mezi jiným zabývá otázkou dělnickou a poukazuje na význam a důležitost křesťanských dělnických odborových organizací a na důležité otázky sociální, obsažené již v uvedené encyklice Lva XIII., kterou nazývá *Magnou chartou katolického sociálního řádu.* V této encyklice podotýká Pius XI. znovu, že situace proletariátu přes všechny účinky sociálního zákonodárství není doposud dobrá a že je především nutné *odproletarisování proletariátu.* Záchrana neblahé situace dělníků je možná jen tehdy, *získají-li proletáři jmění a když se povznesou nad existenční nejistotu,* která je životním osudem proletářů. Jenže ovšem, praví dále Pius XI., se musí dobře rozlišovati mezi postavením proletářským a pauperismem, nicméně nesmírné množství proletářů na jedné straně a na druhé straně nesmírné jmění poměrně malé skupiny úžasných boháčů je krajně spolehlivým důkazem, že bohatství sjednané v našem věku »*industrialismu*« *není rozděleno správně* a že různé třídy lidstva nemají takového podílu na něm, jaký by míti měly.

Pius XI. stejně jako Lev XIII. zdůrazňuje ve své encyklice potřebu obecné nápravy mravní ve všech vrstvách společnosti, která je nutná pro vybudování lepšího společenského řádu. Kriti-

suje také dnešní kapitalistický řád hospodářský, kterému vytýká, že veškerý hospodářský život se v něm stal příšerně tvrdým, bezcitným a ukrutným. *Cestou k odproletarisování proletariátu je spravedlivá mzda*, tak aby dělníci mohli si z ní něco ušetřiti. Při stanovení spravedlivé mzdy je však nutno dbáti více zřetelů než pouze jednoho. Nárok pracujících na plný výnos práce ve smyslu jiných socialistických teorií je však neodůvodněný, neboť ve velkém bludu jsou ti, kteří bez rozpaků šíří zásadu, že práce má cenu takovou a má býti odměněna mzdou tak velikou, jakou cenu mají produkty touto prací získané. *Požadavek, že dělník má právo žádati plný výnos práce, je nesprávný*, neboť při vlastnictví musí hleděti na dvojí stránku: *osobní a sociální*. Při stanovení výše mzdy je nutno počítati i se situací podniku a podnikatele a mezi zaměstnavateli a dělníky musí nastati určitá solidárnost a křesťanská svornost, která je sjednocuje a která se musí prakticky projevovati. *Výše mzdy musí býti přiměřená obecnému hospodářskému zájmu*. Nesmí se také přehlédnouti možnost příležitosti k práci těm, kdo pracovati mohou a chtějí, což závisí v nemalé míře na výši mzdy. Je tedy proti sociální spravedlnosti, když se pro osobní prospěch a bez zřetele k obecnému blahu mzdy buď příliš stlačují, anebo příliš zvyšují, neboť tato sociální spravedlnost vyžaduje, aby se mzdy svorně upravovaly, pokud možno tak, aby co nejvíce lidí mohlo nalézt práci a získati přiměřené prostředky k živobytí. Je správné přizpůsobiti navzájem mzdy v různých povoláních, aby nastal správný poměr mezd mezi sebou, neboť s tím těsně souvisí i správný poměr cen zbo-

ží, jež dodávají různá hospodářská odvětví. Neboť teprve tehdy bude míti život hospodářsko-sociální pevné základy a splní svou úlohu, když se dostane celku i jednotlivcům všech statků, jež mohou býti z přírodního bohatství získány buď silami přírodními, technikou anebo společnou organizací hospodářského života. Těchto statků má pak býti tolik, kolik je jich potřeba, aby se vyhovělo slušným požadavkům stavovským a aby se lidé povznesli k oné šťastnější a kulturní úrovni, jež, když se zachová rozumná míra, neuškodí nejen ctnosti, nýbrž jí velmi napomáhá.

Křesťanský solidarismus popírá tvrzení, jako by *námezdný poměr dělníka, který spočívá na volné smlouvě a výpovědi, byl nemravný* a mohl býti srovnáván s poměrem otrockým. V námezdním poměru dnešní doby ponechává si dělník plně svou lidskou důstojnost a zaměstnavateli postupuje pouze svůj výkon. Stejně tak není pro dělníka nedůstojno, jestliže dělník pracuje podle vůle svého zaměstnavatele, protože v podnikání ať soukromém nebo veřejném je třeba vyšší autority, která v zájmu celku práci organizuje a řídí a *nemůže zde rozhodovati jen osobní vůle jednotlivce*. Jiný je ovšem případ, jestliže zaměstnavatel chce námezdního poměru dělnictva využití ke snížení jeho důstojnosti a jedná ve zlé vůli. Křesťanský solidarismus zdůrazňuje více nežli kterékoliv socialistické učení *posvátnost a nedotknutelnost osobnosti člověka*, o níž praví papež Lev XIII.: »Nikdo nesmí beztrestně sahati na důstojnost člověka, k níž sám Bůh se chová s velikou úctou, ani mu dělati překážky v úsilí o dokonalost, která je v souhlase s věčným živo-

tem v nebi. Ba ani kdyby člověk chtěl sám, nemá práva dovoliti, aby se s ním jednalo pod jeho lidskou důstojnost, ani nemá práva se dobrovolně skláněti v nějaké otroctví duchovní.« (Rerum novarum.)

Křesťanský solidarismus popírá také tvrzení, *jako by kapitál byl sám o sobě hospodářským anebo sociálním zlem*. Jestliže hospodářský a sociální řád uznává soukromé vlastnictví, je tím de facto uznáváno právo na užitek z majetku, stejně tak jako je tomu u jiných věcí, které užitek nesou. Jde pouze o to, aby kapitál jednotlivce anebo společnosti byl získán způsobem spravedlivým a nikoliv nesprávně, jako na př. placením nízkých platů a mezd zaměstnancům, riskantními spekulacemi, podvodem a pod. Při výrobě i v obchodě je za dnešních poměrů kapitál naprostou nutností pro opatření materiálu, strojů, zařízení budov, zboží a pod., které jsou rovněž kapitálem, i když je nelze vždy plně vyjádřiti v penězích. Vedle kapitálu je ve výrobě nutnou práce, o níž praví papež Pius XI. mezi jiným: »Tyto nesmírné statky, z nichž pozůstává bohatství lidí, tvoří se a vycházejí z dělnických rukou, které pracují anebo jsou vyzbrojeny nástroji a stroji a tak podivuhodně stupňují svou výkonnost. *Ještě ani jeden národ se nikdy nepropracoval k lepší a větší zámožnosti, leč když spojili své úsilí ti, kdo pracují duchem a kdo pracují rukama.*« (Quadragesimo anno.)

Práce a kapitál se tudíž potřebují navzájem, a *nemůže býti kapitál bez práce a práce bez kapitálu*. A poněvadž jsou takto na sebe odkázány, praví Lev XIII., není správné, když se proti sobě stavějí jako nepřátelé, neboť jejich poměr *má*

býti spolupráce. Pokud jde o rozdělení výnosu mezi kapitál a práci, chybují podle křesťanského solidarismu zastánci liberalismu i marxovského socialismu. První z nich snaží se velkou část výnosu uchvátit pro sebe a dělníkům chtějí ponechat pouze tolik, co stačí k udržení jejich nezbytné existence. Na druhé straně chybují stoupenčí marxovského socialismu, když hlásají, že jediným zdrojem směnné hodnoty zboží je dělnická práce a že v důsledku toho dělníci mají nárok na plný její výnos, a kapitálu se má přitom dostat pouze tolik, aby se udržel při výrobě. Je docela nesprávné, připisuje-li se buď jediné kapitálu nebo jediné práci to, čeho bylo docíleno jen spojením výkonnosti obou, a je naprosto nesprávné, když jedna z těchto složek si přisvojuje veškerý výsledek díla, popírajíc účinek složky druhé.« (Quadragesimo anno.) Pokud jde o dělníky, je především nutno, aby jim za jejich práci byla poskytnuta spravedlivá mzda, jež by nestačila jen na úhradu nezbytných potřeb životních, nýbrž by ještě umožňovala jisté úspory a po čase *získání určitého soukromého majetku.* Jestliže někdo oklamává někoho o spravedlivou mzdu, je to podle zásad křesťanského solidarismu velkým hříchem, který jak praví Lev XIII., svým křikem svolává na pomstu hněvy s nebe. »Hle, zadržaná mzda dělníků . . . křičí od vás, a volání těch, kteří žali, vešlo v uši Pána zástupů.« Jakub 5, 4. (Rerum novarum.) »Hoden je dělník mzdy své,« praví evangelium Kristovo. Pokud jde o pojem spravedlivé mzdy, je nutno přihlížeti k tomu, aby byla taková, aby dělník mohl uživit sebe i svou rodinu. Je arci slušno, jak v encyklice Quadragesimo anno uvádí papež

Pius XI., aby i ostatní rodina podle svých sil přispívala ke společné výživě všech, jak to vidáme v rodinách rolnických. Je však velmi zlým zlořádem, jenž musí býti potírán všemi prostředky, když pro nedostatečnost mzdy otcovy *jsou nuceny matky k výdělečné činnosti mimo domov a musí zanedbávati své povinnosti jako matky a hospodyně*. Vší mocí je usilovati o to, aby otcové dostávali mzdu, která slušně stačí na krytí společných potřeb rodiny. Na druhé straně je však při stanovení mezd *nutno počítati s únosností podniku*, aby se udržel jeho provoz a aby dělníci v něm trvale měli své zaměstnání. Je také známo, že neúměrně vysoké mzdy, zatěžující výrobní režii, se nejen vtělují do cen vyrobeného zboží a nutných potřeb životních, nýbrž vedou podnikatele k tomu, že zavádějí výrobu převážně strojovou a tak zv. racionalisaci, t. j. její zmechanisování, čímž se dělnictvo téměř automaticky vyřazuje z práce. Jinak, jak již vpředu bylo uvedeno, má býti dělníkova mzda tak vysoká, aby mu vedle opatření nejnutnějších potřeb životních *zajišťovala i úspory* pro případ stáří, nemoci anebo jiných životních katastrof a aby si mohl poříditi během let i určitý majetek (domek se zahradou, lépe zařízený byt a pod.).

Právě tak jako u podnikatele zisk nemá být použit na zbytečný přepych, který vydražďuje jeho zaměstnance, tak i na použití mzdy dělníkovy je třeba dívati se s hlediska morálního a tato mzda nesmí býti utracena v alkoholu, karbanu a na jiné zbytečné věci, nýbrž především ve prospěch jeho rodiny.

Křesťanský solidarismus má vřelý poměr k sociálnímu pojištění jak dělníků, tak i úředníků a

považuje je v dnešní době za naprostou nezbytnost. Rovněž však se mimo to neuzavírá tomu, aby dělnictvo a ostatní zaměstnanci docílili ve svých podnicích i jiných výhod, jako na př. některá opatření zdravotní (lázně, hřiště, závodní kuchyně, tovární útulky pro děti zaměstnaných žen a pod.). Nezamítá také požadavek, *aby zaměstnancům byla umožněna účast na správě podniků, ovšem za předpokladu, že tyto podniky nebudou tím trpěti na své výkonnosti a na svém vzrůstu a když v nich bude na prvním místě uplatněna odbornost, spojená s dobrým odpovědným vedením a nikoliv osobní, stavovské anebo jiné zájmy.* Velikou roli zde hraje odborná a mravní vyspělost zaměstnanců, kteří na tomto vedení mají býti zúčastněni. Křesťanský solidarismus se také neuzavírá požadavku, aby dělníkům byl přiznán podíl na čistém zisku, aby vedle spravedlivé mzdy měli i možnost větších úspor a výdajů na mimořádná rodinná vydání. *Jak účast zaměstnanců na správě podniku, tak i účast na čistém zisku může odstraniti různé rozpory mezi prací a kapitálem, a může se jimi docílití určitého kompromisu, který vykoná svůj vliv na sociální mír v dotyčných podnicích, tak i v celé národní veřejnosti.* Dělnictvo a ostatní zaměstnanci budou tím také zavázáni určitou odpovědností vůči podniku, v němž pracují. Je ovšem nutno, aby funkce zástupců dělnictva a úřednictva v podniku byly svěřovány lidem nejen odborně vzdělaným, ale i naprosto čestným a kolektivně i osobně odpovědným. *Každé právo a každá funkce vykonávaná ve prospěch druhých nesou s sebou nejen materiální a jiné výhody, nýbrž také větší odpovědnost a čím větší je právo*

jednotlivce anebo třídy, tím větší jsou její povinnosti vůči ostatnímu celku.

Křesťanský solidarismus a jeho poměr k střednímu stavu a k inteligenci.

Křesťanský solidarismus a stavovské zřízení. - Stav zemědělský a řemeslnický a jejich význam v hospodářském životě národa a státu. - Venkov a otázky hospodářské a náboženské. - Důležitost městského středního stavu a vedoucí role inteligence v životě národa.

Podle encykliky papeže Pia XI. *Quadragesimo anno* mají stát i občané, a právě ti nejlepší občané, především dbáti o to a k tomu směřovati, *aby byl překonán třídní boj* a aby se k rozvoji společnosti přiváděla svorná práce všech stavů. Dnešní násilný a nepřírozený a stále se viklající stav lidské společnosti trvá hlavně proto, neboť se opírá o třídy, které mají rozdílné a navzájem si odporující cíle, což dává příčinu k nepřátelstvím a neustálým třídním bojům. Pius XI. podotýká, že dnešní lidstvo dělí se na tak zv. trhu práce na dva tábory, které prudce útočí proti sobě, což celou lidskou společnost strhuje do záhuby. Na dokonalé vyléčení tohoto stavu je možno mysliti jen tehdy, když zmizí ono nepřátelství a když údy společenského tělesa vytvoří *dobře zřízený organismus, t. j. stavy*, do nichž by se včlenili lidé ne podle toho, zda patří na trhu práce k té či oné třídě, nýbrž podle různých úkolů sociálních, jež kdo zastává. Jako je přirozeno, že ti, kdo bydlí blízko sebe, tvoří obce, tak je rovněž přirozeno, že, kdož pracují v témže stavu nebo povolání — ať již hospodářském nebo

jiném — tvoří sdružení nebo organizace, jež jsou považovány, i když ne za nezbytnou složku státu, tedy alespoň za něco přirozeného. Poněvadž řád je podle sv. Tomáše Akvinského jednotou, která vzniká úpravou a vzájemným se přizpůsobením složek, vyžaduje pravý řád společenský, aby různé články lidské společnosti byly spojeny v jednotu nějakým společenským poutem. Tímto pojítkem jsou výroba anebo služby, jež mají býti prokázány, při čemž zaměstnavatelé a zaměstnanci téhož stavu spolupracují na témž díle společným úsilím; a dále má to býti ono obecné blaho, o jehož uskutečnění mají ve shodě usilovati všechny stavy, každý podle své úlohy. Tato sjednocenost bude tím pevnější a účinnější, čím věrněji se budou jednotlivci a stavy snažiti o to, aby plnili svá povolání a v nich vynikali.

Úkolem těchto stavů by bylo, aby se v každém jednotlivém z nich pěstoval smysl pro spolupráci a pro obecné blaho ve státě. O záležitostech, jež se týkají buď pouze zaměstnavatelů anebo zaměstnanců a jejich ochrany, mohla by každá z těchto skupin postupovati odděleně a raditi se o tom, kde je třeba učiniti rozhodnutí. *Těmto stavům měla by býti poskytnuta značná samospráva*, aby si mohli jejich členové vybrati formu, kterou pro svůj stav uznávají za vhodnou. Vedle stavů měly by býti dovoleny i jiné vhodné doplňující organizace s volným přístupem členů, které by v duchu křesťanské nauky připravovaly cestu vyspělejším sdružením neboli stavům. Právě tak jako jednota lidské společnosti nemůže býti vybudována na třídním boji, tak i správný řád hospodářský *nemůže býti ponechán jen na-prosto volnému zápasu sil*, neboť z liberalistické

zásady volné soutěže jako z otráveného zřídla vytryskly a rozlily se všechny bludy hospodářské nauky individualismu. Tato zásada popírala sociální a morální stránku v hospodářském životě a učila, že se musí pokládati tento řád hospodářský za naprosto svobodný a neodvislý na státní moci a že podle toho musí se s ním také zacházeti. Svobodná soutěž, ač v jistých mezích je spravedlivá a jistě užitečná, nemůže rozhodně řídit hospodářský život, nýbrž to musí býti na prvním místě *sociální spravedlnost a láska*. Je tudíž naprosto nutno, aby hospodářský život byl znovu podřízen zásadě sociální spravedlnosti a sociální lásky. Tuto úlohu však *nemůže převzít hospodářská diktatura*, která by nastoupila na místě volné soutěže, a je nutno ohlížeti se po vyšších a ušlechtilejších silách, jež by hospodářskou moc moudře a zároveň i přísně řídily. Proto musí býti veškerá zřízení státní a zřízení sociálního života ve všech směrech proniknuty zásadou sociální spravedlnosti, která by se stala opravdu účinnou a vytvořila právní a společenský řád, jenž by hospodářský život prokvasil a byl jeho kostrou. Duší tohoto nového řádu má býti pak sociální láska. Státní moc má tento řád živě chrániti a jeho předpoklady a požadavky prosazovati.

Křesťanský solidarismus uznává důležitost stavů v národě a státě a zejména je mu po stránce sociální velmi blízký *stav zemědělský a řemeslnický*, při čemž ovšem nechce nikterak pomíjeti vzdělance jako vedoucího duchovního činitele v národě, jestliže řádně plní toto své poslání s hlediska vyšších a obecných mravních zásad, neboť vzdělanec pak do pojmu středního stavu

patří. Stav zemědělský byl ještě v minulém století a je doposud jedním ze základních pilířů, na kterém spočívá celé národní hospodářství, a jako takovému musí mu býti po zásluze přiznán veliký hospodářský a sociální význam. Venkov sám sebou představuje zcela jiné sociální složení obyvatelstva nežli města a má také zcela jiné podmínky existenční pro své obyvatelstvo, jež se převážně živí obděláváním půdy. Už z tohoto zaměstnání a vlivem neustálého styku zemědělce s přírodou vzniká u venkovského člověka jiná mentalita, odlišná od člověka městského. Venkov, pokud nebyl tolik rozšířen individualismus, *byl nositelem a strážcem nejen národních, ale i náboženských a mravních tradic*, které však byly racionalistickým učením o pouhé existenci hmoty značně setřeny. Na tomto porušení duševního a lidového svérázu prohřešil se a doposud prohřešuje také moderní agrarismus, který chce venkovskému lidu dokázati, že na prvém místě v životě venkovského člověka je hmota, t. j. »zákon půdy« a že hlavním cílem agrární činnosti je za pomoci novodobého pokroku technického a jiného docílití pokud možno největšího zisku. Styk s městy a hlavně těch venkovských dělníků, kteří do města jezdí na práci, sice na jedné straně působí příznivě, že se život na venkově postupně modernisuje, avšak na druhé straně šíří se tímto stykem na vesnicích také různé městské zlovyky a člověk venkovský, zvyklý dříve jen na domácí prostředí a na styk s přírodou, vystaven je různým duchovním nárazům zvenčí, které ho činí nespokojeným se svým povoláním a vzbuzují v něm, zejména pokud jde o mladé lidi, touhu po rušném městském životě

a pohodlnější městské práci. Tím vzniká velmi palčivý problém *hromadného stěhování lidí z venkova do měst*, který zaměstnává mysl všech státníků v Evropě i v zámořských zemích.

Život venkova a měst a různé jeho problémy je třeba řešiti se dvou zásadních hledisek: sociálního a mravního. Pokud jde o problémy sociální na venkově, je to především otázka dostatečného množství půdy, kterou by zemědělec mohl obdělávati a jež by se stala pevnou základnou jeho existence. V tomto poměru *nemůže křesťanský solidarismus zamítati rozumné pozemkové reformy*, je-li za získanou půdu stanovena přiměřená náhrada jejím vlastníkům a jestliže nejde o konfiskaci z důvodu politické a státní nespolehlivosti. Druhá zásada, kterou křesťanský solidarismus sleduje při řešení otázky agrární, je *rentabilita zemědělské výroby* a zamezení přílišné disparity mezi cenami výrobků zemědělských a průmyslových. Venkov potřebuje v dobách normálních obecné zvýšení životní míry svého obyvatelstva a *spravedlivou odměnu za svou těžkou a namáhavou práci*. I když je nutno přiznati, že výrobní podmínky zemědělské výroby jsou zcela jiné nežli podmínky výroby průmyslové a řemeslné, přece je nutné, aby na příklad ve mzdách dělnictva zemědělského na venkově a dělnictva průmyslového v městech nebyly přílišné rozdíly, neboť jde o práci stejně těžkou, ba mnohdy namáhavější a stejně odpovědnou a při vývoji moderního zemědělství také kvalifikovanou.

Venkov sám, zejména některé vesnice mají řadu problémů společných a problémů lokálních, jimž musí věnovati dostatečnou péči jak stát, tak i samospráva. Vedle dostatečné rentability země-

dělské výroby je to na prvním místě otázka bydlení a zdravotní péče na vesnici, úprava silnic a polních cest, potřeba ušlechtilé zábavy (divadlo, biograf) a v neposlední řadě, zvláště v zimních měsících, dostatek populární o vzdělávací četby a zřizování venkovských knihoven. Agrární politika křesťanského solidarismu směřuje k tomu, aby venkovský člověk byl ve svém povolání spokojen, aby zbytečně netoužil po rušném životě v městech a aby ve svém nitru našel dostatek duševního klidu, který by mu ve styku s přírodou, která je obdivuhodným dílem Božím, přinesl spokojenost a usměrnil pozemský i vyšší cíl jeho života. Tento duševní klid a spokojenost vedle nutného zajištění hmotného *může venkovskému člověku poskytnouti jedině hlubší život náboženský*, který kdysi býval na venkově tak intenzivní a nyní vlivem hrubého materialismu neustále upadá a s ním i venkovská solidarita a lidová soudržnost a jiné dobré vlastnosti venkovského lidu. Sám prezident Masaryk (Hovory s K. Čapkem) přiznal, jak je život na vsi bohatě a krásně rozčleněn přírodně i nábožensky! »Celý život na vsi je obřadnější než v městě a je jako zasazen do náboženského rámu; nevadí, že jsou to namnoze pozůstatky ještě z pohanství. Ty všechny zvyky mají ráz institucí; život je jimi regulován a stává se řádem. Neděle, ta udává také takový obřadný rytmus života; podnes neděli světím.« Pokud jde o otázku náboženskou, poznamenává v téže knize T. G. Masaryk: »To, čemu se říká náboženská otázka, to je také otázka školy; je to otázka celého života. Žijeme v době rozhodně přechodné; prožíváme hlubokou náboženskou krizi. Skepse a náboženský indiferentismus - vlastní

nevěrectví není skepse, ale lhostejnost! Nedovedu si představit našeho člověka, který by rostl bez poznání Ježíše a jeho učení; vždyť i obsah Starého Zákona patří k základnímu kulturnímu majetku evropského člověka. Kdo by neznal obsahu křesťanství, byl by vlastně cizincem na naší kulturní půdě. Já sám stále opakuji a zdůrazňuji, že náboženství je podstatným prvkem duchovního života a kultury, a proto je mně nejenom vyučování náboženství a o náboženství, ale i náboženská praxe velkou a nerozřešenou otázkou školské výchovy.«

Agrární stav potřebuje tudíž nepopíratelně vedle zajištění naléhavých potřeb hmotných také duchovní a náboženské povznesení a venkov sám *návrat ke starým náboženským tradicím a zvykům a k víře svých předků*. Pouhý materialismus opřený o pohanský zákon půdy zde rozhodně nevystačí a také zcela problém venkova a jeho lidu nevyřeší. Pokud jde o praktickou stránku, má křesťanský solidarismus, stejně tak jako agrarismus, v programu zakládání a budování družstev, hlavně skladištních, která sledují cíl hospodářské svépomoci. Rovněž tak jsou z podnětu stoupenců hnutí křesťanského solidarismu zakládány úvěrové organizace (záložny), vybudované na družstevních zásadách a křesťanské spolkové domy.

Křesťanský solidarismus nechce pouštět se zřetele ani otázku tak zv. středního stavu ve městech ani na venkově. Snaží se pro své ideály získati především *inteligenci*, která v poslední době je rovněž myšlenkově velmi ovlivněna materialismem a různými hesly o nutnosti protináboženského boje. Inteligence má míti podle názo-

ru křesťanských solidaristů *vedoucí úlohu v duchovním i hospodářském a sociálním životě národa* a jde o to, aby ve své práci, ve svých cílech a snahách byla ovlivňována křesťanskými zásadami. Této vedoucí úlohy nesmí se inteligence nikdy zříci, jestliže nemá podlehnouti ve svém duchovním i materiálním životě třídám duchovně slabším a zaostalejším. Po první válce světové propadla Evropa, jak napsal filosof R. I. Malý (Kříž nad Evropou), podivuhodného dualismu. »Tvrdilo se, že válka zasadila poslední ránu všemu, co zbylo ze staré civilizace feudální a stala se zároveň vyvrcholením i koncem civilizace buržoasní a plutokratické. Věřilo se také, že válkou bylo zasaženo ve svých kořenech i křesťanství a že demokracie, socialismus, technika a sport zavedou v nastávající nové době podstatně lepší víru a mravnost a budou mnohem větší zárukou lidského štěstí, než bývalo náboženství. Novému člověku narodil se nový bůh (automobil, aeroplán, radio a biograf) a na místě křesťanství a jeho chrámů nastoupí továrny, stroje, mosty, komíny a nová doba bude nejenom dobou techniky, ale přímo dobou náboženské víry v technický pokrok. Nevěřilo se dokonce ani v duchovní poslání umění, které se mělo státi pouze technickou hrou a kratochvílí. Tak daleko šlo materialistické pojmání a idealisování života po první světové válce, a druhá válka tyto iluze a sny různých sociálních reformátorů úplně roztrhala a zničila a lidé viděli a chápali, kam vede jednostranný a hrubý materialismus, i když si dává pyšný název, že je vědecký!«

Inteligence, t. j. nejvýznačnější součást středního stavu, má podle názoru křesťanských solida-

ristů v národě nejdůležitější poslání a má také *mravní a národní povinnost*, aby vedla ostatní společenské vrstvy. V důsledku toho nemají být její cíle a snahy omezovány úzkoprsým stranictvím, nýbrž má sloužiti celému národu a vytvářeti a řídit jeho charakter i jeho osud. Každá kulturní a jiná práce inteligence má pro národ a stát veliký význam politický a pomáhá vytvářeti tak zv. *kvalitní demokracii*. Politika je především otázkou výchovy, mravů, náboženství a společenského příkladu. Skutečný ráz a výsledky praktické politiky závisí trvale na mravní úrovni celého národa a mravní a duchovní život národa slovem i příkladem vede a vychovává tvůrčí a řadová inteligence. Inteligenti musí především poznati fakt, že dějinami nehýbou jen síly hmotné a hospodářské a že všechny významné revoluce a etapy lidského pokroku v dějinách byly myšlenkově připraveny, inspirovány a často i dirigovány intelektuální elitou své doby, t. j. inteligencí (R. I. Malý). Křesťanský solidarismus staví tudíž, pokud jde o duchovní vývoj národa a jeho pokrok, ve všech směrech inteligenci *na první místo a přiznává jí úlohu vedení*, ale žádá na druhé straně, aby se hrubým materialismem, úzkoprsým stranictvím, hmotářským egoismem, podporováním a doporučováním nevěry širokým vrstvám lidu, prázdnou demagogií, nevěrou v Boha a vyšší řád mravní a náboženským těmito ideálům a tomuto poslání nezpronevřovala.

Na druhé straně ovšem křesťanský solidarismus plně chápe, že člověk pracující hlavou má své potřeby materiální, jako má každý jiný manuální pracovník, a že je třeba, aby jeho existence byla

vybudována na slušném životním standardu, jenž by mu dovoloval vedle úhrady běžných potřeb životních i vyšší úroveň kulturní a společenskou. Jsou to především vedoucí činitelé v hospodářském životě, dále veřejní a soukromí zaměstnanci, kterým křesťanský solidarismus cestou parlamentní nebo svým vlivem v samosprávě chce věnovati svou plnou a neustálou pozornost a chce je zároveň připoutati k politické, hospodářské, sociální i kulturní práci ve smyslu svého programu. Je cílem křesťanských solidaristů, aby mohli vykonávati svůj politický a jiný vliv na národní školství, zejména na výchovu náboženskou a mravní a různé jejich spolky a organizace snaží se také o to, aby soustředily veškeré duchovní pracovníky (kněze, učitele, spisovatele, umělce a j.) za účelem dosažení mravní a národní obrody. Materiální zajištění inteligence je stejně posláním křesťanského solidarismu, stejně jako zdůrazňování, že v národě má své nejpřednější poslání a zároveň nárok na duchovní i hospodářské vedení. Jako v jiných částech svého programu vychází i zde křesťanské solidaristické hnutí ze zásady určitého universalismu a z vědomí národně společenských cílů a nikoliv z jednostranného programu třídního.

Do pojmu středního stavu a inteligence nezařaduje křesťanský solidarismus pouze vědce, spisovatele, umělce, vedoucí činitele v hospodářství, úředníky a zřízence, nýbrž i *příslušníky různých řemesel a obchodníky*, neboť je jeho přesvědčením, že střední stav je jedním ze základních pilířů společenské struktury v každém státě a že tvoří nutnou a důležitou spojku mezi třídami hospodářsky silnými a třídou dělnickou. Uznává ta-

ké společenský, kulturní a národní význam tohoto středního řemeslnického a obchodního stavu a zásluhy, jež má a měl v minulosti ve vývoji národa vedle ostatních jeho sociálních složek. Tento střední stav má rovněž vedle svých duševních potřeb také speciální potřeby hospodářské a sociální a své zvláštní zájmy odborné. Pokud jde o řemeslníky a obchodníky, jde o to, *aby nebyli ve své existenci ohrožováni velkým kapitálem* jak soukromým, tak i družstevním, aby jejich zdaňování bylo úměrné jejich hospodářské a sociální únosnosti, *aby bylo chráněno a respektováno jejich vlastnictví a s ním i střední a drobné soukromé podnikání* a aby nebyli ohrožováni existenčně podnikáním státním anebo jiným hospodařením veřejným anebo stranicko-politicky orientovaným protekčním družstevnictvím. Řemeslu a obchodu musí býti věnována náležitá péče i ve státních a jiných úřadech, ať se to týče ochrany jejich zájmů existenčních, nebo i potřeb sociálních a zdravotních, zvláště sociálního a nemocenského pojištění. Je pochopitelné, že řemeslníci a obchodníci mají i své požadavky kulturní, jež se převážně dotýkají zejména odborného školství, výchovy dorostu a podobně a že křesťanský solidarismus i zde oceňuje jak tradici různých řemesel i obchodů, tak i náboženský a mravní jejich význam a důležitost v národním společenství.

Poměr křesťanského solidarismu k soukromému vlastnictví.

Soukromé vlastnictví a jeho sociální účel. - Přirozená povaha instituce soukromého vlastnictví a dědického

práva. - Zatížení vlastnictví soukromého společenskými povinnostmi. - Nedotknutelnost soukromého vlastnictví a jeho kritika s hlediska sociální spravedlnosti.

Svým kladným a nekompromisním poměrem k soukromému vlastnictví liší se křesťanský solidarismus velmi podstatně od ostatních druhů socialismu, zejména od marxismu. Zásadními principy v tomto pojmání soukromého vlastnictví jsou mu opět papežské encykliky. Jsou období anebo kraje, praví ve své encyklice *Quadragesimo anno* papež Pius XI., kdy se zdá, že soukromé vlastnictví je přežitkem. Ale vždycky se po nějakém čase ukáže, že *trvale a všeobecně soukromé vlastnictví z lidstva nemůže býti vymýceno* a že je cosi v lidské přirozenosti, co si žádá soukromého vlastnictví. Od přírody i od Stvořitele samého bylo lidem uděleno právo soukromého vlastnictví, a proto nemůže býti z lidstva odstraněno trvale a všeobecně. Soukromé vlastnictví je v plném souhlase s lidskou přirozeností, praví papež Lev XIII.

Křesťanský solidarismus zastává názor, že vlastnictví soukromé existuje a *má existovati nejen v zájmu jednotlivců, nýbrž i v zájmu národního celku a že tudíž jeho účel je sociální*. Institucí soukromého vlastnictví získává společnost nejen s hlediska materiálního, nýbrž i mravního. V podnikání soukromém má vlastnictví podstatný a rozhodující vliv na výrobu různých statků lidem potřebných, i na vybudování různých investic průmyslových i jiných, které neslouží pouze jednotlivci, ale i celku. Je známo, že se mnohem lépe a s větším výsledkem vyvíjí hospodářská činnost tam, kde podnikatel pracuje pouze pro sebe a kde jednotlivec může plně uplatniti své

individuální schopnosti. Je už v přirozené povaze člověka, jak přiznává sám anglický socialista a bývalý ministerský předseda Velké Britannie McDonald, že *jednotlivec potřebuje soukromé vlastnictví, aby se mohl uplatnit*. »Člověk musí něco vlastnit a řídit, jinak by ani sám sebe nedovedl ovládnouti. Vlastnictvím věcí bude se moci vždy uplatnit osobnost a tento fakt nebude opomenut ve vývoji socialismu« (v knize »Socialismus«).

Sv. Tomáš Akvinský praví, že nelze snadno vyložit, jak to těší, jestliže člověk může považovati něco za své vlastnictví. V rozhovorech s K. Čapkem prohlásil president T. G. Masaryk: »Nevěřím, že lze zrušit všechno vlastnictví; osobní vztah, to zvláštní *pretium affectionis*, které váže vlastníka k jeho majetku. Vlastnictví je dobré v zájmu hospodářského pokroku« (Hovory). Vlastnictví soukromé vybízí k podnikavosti, vyvíjí v člověku soukromou iniciativu, která je jedním z nejdůležitějších činitelů v životě hospodářském. Důvody pro vlastnictví soukromé mají tedy svůj základ v přirozenosti člověka, jakožto individua a jakožto bytosti společenské. Vlastnictví je nutné také v zájmu státním, neboť, jak praví sv. Tomáš Akvinský, když se každý stará o svou vlastní věc a ne o to, co patří jinému, nedochází mezi lidmi ke sporům, jako k nim dochází, když se má mnoho lidí starati o tutéž věc, neboť jeden to chce dělat tak a druhý jinak (*Politicorum*). Soukromé vlastnictví je také nutné v zájmu národní kultury, která se může plně uplatnit a rozvíjet jen tam, kde je určitý blahobyt, který povětšinou z vlastnictví pochází. Právo vlastnictví soukromého podle papeže Lva XIII. *není dáno li-*

dem zákonem lidským, nýbrž zákonem přirozeným, a proto státní moc nesmí je rušiti, nýbrž toliko upravovati a uváděti v soulad s obecným blahem. V otázce regulování práva vlastnického nesmí stát svůj úkol plniti jen podle své libovůle, neboť vždy musí přirozené právo vlastnické samo zůstati svatým a nedotknutelným, vždyť stát je škrtnouti nemůže, protože člověk je starší než stát (Pius XI., Quadragesimo anno).

Přitom však křesťanský solidarismus uznává, že právo vlastnické musí ustoupiti, když to vyžaduje obecné blaho, aby určitý statek byl v majetku veřejném a jestliže by tímto soukromým vlastnictvím byl ohrožen zájem celku. Právo vlastnické musí také ustoupiti, když se střetne s vyššími právy člověka, zvláště s nejvyšším pozemským právem člověka, t. j. právem na život. Právo vlastnické je omezeno také božskými příkazy o používání soukromého majetku. Hlavní, co s hlediska mravního odůvodňuje soukromý majetek, je účel, jemuž má sloužiti. Na prvním místě je to *zřetel na jednotlivce a jeho rodinu*. Člověk má především sám pečovati o to, aby si získal některé statky, jež sám pro sebe potřebuje a které event. může potřebovati v případě stáří, nemoci, nezpůsobilosti k práci a pod. Vlastnictví je důležitým prostředkem výchovným a majetek rodinný upevňuje rodinnou soudržnost. Přesto však není vlastnictví právem neomezeným, absolutním a nejvyšším. Důležité je, k jakým účelům člověk soukromého vlastnictví používá. Ve smyslu křesťanském je každé vlastnictví soukromé *zatíženo určitými povinnostmi společenskými* a příjmů z něj smí člověk používati pro sebe a svou rodinu tak, aby mohl vésti život svému sta-

vu přiměřený. Jinak křesťanu je uložena povinnost, aby konal skutky milosrdenství a aby vlastnictví anebo část jeho výnosu věnoval ve prospěch svých bližních ve formě almužny anebo podpor chudým jednotlivcům a různým charitativním a sociálním institucím. Tyto povinnosti, jež se vztahují k používání majetku, nejsou přímou povinností spravedlnosti, nýbrž lásky (Pius XI.). Jinak theoretikové křesťanského solidarismu jsou proti bludné nauce o ztrnulém právu vlastnickém, které je nepřetržitelným hříchem proti přírodě, neboť nevidí křivdy v tom, když se k ukájení nejnenasytnější hrabivosti a nejprostopášnější smyslnosti používá toho, co Bůh jako potravu a oděv určil pro všechny lidi (Ketteler). Na majetku, jehož se takto zneužívá a jehož se používá proti řádu přirozenému i nadpřirozenému, spočívá těžká kletba a hora nespravedlnosti a majetek, vynaložený na rozkošnictví, je veřejným skandálem. (Husslein.)

S hlediska náboženského a mravního odsuzuje křesťanský solidarismus každé zneužívání soukromého vlastnictví velmi přísně. Přesto však uznává, že úplná rovnost majetková není možná, stejně jako každé rozdělení majetku nemusí být dobré. Zákon sociální spravedlnosti zakazuje, *aby jedna společenská třída vylučovala třídu jinou z účasti na majetku* a aby v rukou jednotlivců bylo obrovské bohatství, kterého bývá často zneužíváno a jež se míjí se svým účelem. Veliké bohatství, stejně jako přílišná chudoba, vedou často k demoralisaci lidí na nich zúčastněných. Jak praví papež Pius XI. (Quadragesimo anno), je dnes veliká nesrovnalost mezi nečetnými přílišnými boháči a nescíslnými chudáky a tudíž

jsou v rozdělení majetku velmi těžké závady *Nesmírné množství proletářů na jedné straně a na druhé straně nesmírné jmění poměrně malé skupiny úžasných boháčů, je důkazem, že bohatství tak hojně sjednané v našem věku industrialismu není rozděleno správně a že různé třídy lidstva nemají takového podílu na něm, jaký by míti měli.* Cílem nápravy musí býti, aby se účast na majetku *umožnila pokud možno největšímu počtu lidí,* a komu je svěřena státní správa, má podle sv. Tomáše Akvinského pečovati o to, aby široké vrstvy lidové, žijící v bídě, dospěly k zámožnosti, anebo aby alespoň netrpěly nouzi, neboť je nesnadno, aby ten, jenž žije v bídě, žil mravně, a proto je třeba usilovati o to, aby i tyto vrstvy měly trvale všeho dostatek. (Politico-rum.)

Přes to, že křesťanský solidarismus majetek soukromý a zvláště nepřiměřené bohatství ostře kritizuje a ukládá mu sociální povinnosti, je zásadně proti zavedení veřejného a společného vlastnictví, jak si to žádají marxistický socialismus a komunismus a jež by podle jeho názoru nebylo pro lidstvo ziskem, nýbrž ztrátou. Nevýhody společného nebo všeobecně zavedeného veřejného vlastnictví vidí zejména *v byrokratické těžkopádnosti a obchodní nepružnosti, v nebezpečí zpolitování, v nedostatku osobní iniciativy a zájmu o věc cizí v nákladném kontrolním aparátu a v problému, jak rozdělití společný výtěžek.* Přitom se ovšem nestaví proti tomu, aby byly postátněny anebo zveřejněny některé veřejně prospěšné podniky, jako jsou na př. dráhy, elektrárny, plynárny a pod. Požadavek socialismu, aby se všechny soukromé podniky staly majetkem

společným, je třeba podle encykliky Pia XI. (Quadragesimo anno) odmítnouti, protože by to poškodilo i ty, kterým se má pomoci, to je dělnictvo, poněvadž se přiči přirozeným právům jednotlivců, rozvrací úkoly státu a obecný pokoj. Má-li se pomoci lidu, musí především platiti zásada, že *soukromé vlastnictví je nedotknutelné*. Křesťanský solidarismus staví se zásadně také proti rušení instituce dědictví, které podle názoru stoupenců marxistického socialismu a komunismu je hlavním důvodem, proč se soukromý majetek i v příštích generacích rozmnožuje a je pramenem bezpracných důchodů. Podle sv. Tomáše Akvinského patří právo dědické stejně jako právo vlastnické k přirozeným právům člověka, neboť přirozeným úkolem manželů je výchova dětí, ne pouze nějakou dobu, nýbrž po celý život, a proto je *příkazem přirozeného zákona, aby rodiče pro své děti strádali a aby děti dědily po rodičích*. (In libros IV.) Podle papeže Pia XI. (Quadragesimo anno) musí vždy přirozené právo vlastnické i právo majetek odkazovati dědictvím zůstati svatým a nedotknutelným. Neboť *člověk je starší než stát a také soužití rodinné je i pojmově i dějinně starší nežli stát*. Člověk má vrozený cit pro dědictví, touhu po trvání, které je mu odpíráno krátkostí jeho života osobního. Děti rodičů jsou pokračováním jejich osobností a žijí ve svých dětech a v dětech svých dětí. Vedle toho instituce dědictví vede ke spořivosti, vybízí k tvoření nových statků a upevňuje tradice rodinné nejen na zemědělských gruntech, nýbrž i v průmyslových a obchodních podnicích. Pokud jde o dědictví v dalekém příbuzenství, které je více méně nezasloužené, lze jeho

sociální nespravedlnost korigovati úpravou vyšších sazeb daně dědické, jako je tomu na př. v Anglii, aby se velké vlastnictví, zejména pozemkové, nestalo právem ztrnulým.

Křesťanský solidarismus a rodina.

Rodina jako přirozený a nutný základ lidské společnosti. - Mravní základy, význam a funkce křesťanského manželství. - Nepřípustnost vměšování se státu do záležitostí rodinného života. - Rodina a náboženská výchova. - Nutnost zvýšení péče státu o život rodiny a jejich hmotné zajištění. - Stát a otázka populační.

Otázka instituce rodiny a jejího trvání je pro křesťanský solidarismus jednou z nejdůležitějších a nejdůležitějších. Rodina je podle stoupenců tohoto hnutí *přirozeným základem společnosti*, v níž se uchovává souvislost kulturního vývoje národa a v níž se stýkají nejužěji různé generace, které přejímají, uchovávají a doplňují její tradice. Rodinný život, jak napsal prof. dr. Fr. Drtina (Ideály výchovy), je pravou školou mravnosti, lidskosti a lásky k bližnímu. Budoucnost má pouze onen národ, kde je vyvinut zdravý rodinný život a životem rodinným je také celý mravní život člověka podmíněn. Na rodinu dívá se křesťanský solidarismus především *s hlediska mravního a náboženského, neboť taková je společnost, jaké jsou rodiny. A lidé, z nichž se skládá, jako tělo z údů.* (Pius XI., Casti connubii). Základem a zdrojem rodiny je manželství, které bylo samotným Ježíšem Kristem ustanoveno za svátost, a proto ustanovení o nerozlučnosti manželství znamená pro společnost i vysokou hodnotu mravní.

Nebezpečí pro instituci rodiny a rodinný život vidí křesťanský solidarismus jednak v naturalismu, který vylučuje jakékoliv nadpřirozené chápání života a který manželství považuje jen za světskou záležitost a jednak v individualismu, který nechce počítati se zájmy celku a nechce rodině jako společenské instituci přinášeti žádné osobní oběti. Dále spatřuje křesťanský solidarismus nebezpečí pro rodinu v *etatismu*, který ve věcech manželství chce výhradní pravomoc dáti státu a nerespektovati přitom různá ustanovení církve (manželské právo) a v socialismu, který v poměru nemanželském vidí pouze soukromou smlouvu a výchovu dětí považuje za záležitost státní. Dále odmítá křesťanský solidarismus přehnané snahy o emancipaci žen na úkor vývoje života rodinného a učení některých sociologů, podle něhož domnělý vývoj manželství od nejnižších forem je důkazem, že je dílem čistě lidským, takže de facto popírají jeho posvátnost a vyšší poslání v národě.

Rozvrat rodinného života projevuje se v dnešní době ve vyhýbání se skutečnému manželství pod titulem nové jeho formy (manželství na čas, na zkoušku, kamarádké) a osobováním si naprosté volnosti ve věcech manželských i rodinných. Dále jsou to hospodářské a sociální poměry, které vedou k uvolnění mravnosti a jež se týkají žen i mužů, zaměstnaných hromadně v továrnách, kancelářích, ve spolcích, a jichž vlivy se šíří divadlem, biografy, časopisy, propagandou antikoncepčních prostředků a pod. Dále jsou to umělé potraty, diktované egoistickými důvody manželů a bránící národní populaci, návrhy na sterilisaci, nedostatky rodinné výchovy, pohlav-

ní nemoci, smíšená manželství, rozluky a j. Na všechny tyto nepříznivé zjevy ve vývoji života rodinného dívají se křesťanští solidaristé především s hlediska mravně náboženského a také s hlediska národního a zdravotnického, neboť *nemá smyslu zaváděti na jedné straně všestrannou péči zdravotní a sociální, když jsou na druhé straně její základy a předpoklady porušovány vlivem nesprávného života rodinného.* Rodinnému životu musí tudíž býti věnována neustálá pozornost v životě státním a je třeba pracovati k tomu, aby manželství odpovídalo nejen vysokému mravnímu ideálu společenskému, nýbrž také ideálu Bohem stanovenému. Křesťanský solidarismus chce zameziti a utlumiti všechny pokusy takového zákonodárství, jež by připouštělo zamezování početí, neboť podle Pia XI. znamená to přestoupení Božího i přirozeného zákona, stejně tak jako mravně odsuzuje sterilisaci a umělé potraty.

Manželské rozluky a rozvody považují křesťanští solidaristé za neštěstí pro lidskou společnost a řídí se tak smyslem Kristova evangelia, v němž se praví: *»Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj.«* Z manželských rozluk a rozvodů povstávají největší rozvraty života rodinného, jimiž trpí zejména křesťanská i občanská výchova dětí, k nimž mají podle křesťanského solidarismu povinnost především rodiče, aby jim opatřili nejen veškeré potřeby pozemské, nýbrž aby je i připravili pro život věčný. *»Žádná pozemská moc nemůže podle encykliky papeže Pia XI. zbaviti rodiče této povinnosti a odpovědnosti.«* Vychází z rodiny jako základu společenské a mravní výchovy v národě, zdůrazňuje křesťanský soli-

darismus povinnosti státu, který má svými školami, ať vyššími či nižšími, poskytnouti dětem vědomosti potřebné pro život a zároveň mají podle přirozeného zákona školy pracovati jako pomocníci rodiny. Nemá býti úkolem školy, aby dětem *zamezovala vyučování křesťanskému náboženství*, které je hlavním pramenem občanské morálky, aby v očích dětí náboženské úkony a povinnosti zesměšňovala, anebo je jiným způsobem odbývala. Hlavní úkol školy, pokud jde o mravní výchovu, vidí křesťanský solidarismus v tom, aby připravovala mladé lidi pro život, aby šířila v nich osvědčené mravní zásady (úctu k rodičům a ostatním spoluobčanům a pod.), upevňovala jejich charakter a připravovala je dokonale pro jejich budoucí úkoly jako řádných občanů.

Rodinu a manželství je třeba podporovati a pěstovati nejen po stránce morální, nýbrž je také nutno podpořiti její materiální základy. Je tudíž podle názoru křesťanských solidaristů nutné, *aby mzda živitelů rodin, zvláště otců, byla taková, aby dostačila na slušnou výživu celé rodiny i s nedospělými dětmi (rodinná mzda)*. V důsledku toho doporučují, aby platy anebo mzdy byly doplňovány zvláštními rodinnými přídavky podle počtu nezaopatřených dětí. Křesťanští solidaristé jsou proti přehnané propagandě tak zv. *feministického emancipačního hnutí*, které hlásá, že žena má tytéž povinnosti a práva jako muž, a připouští, aby ženy byly zaměstnány i v těžkých povoláních stejně jako muži. Žena je již od přírody jinak fysicky i duševně přizpůsobena, a proto je její místo především v rodině, a je úkolem sociální politiky každého státu, aby v ženě

viděl především matku a vychovatelku dětí a pak teprve příslušníci jiných povolání. Ve věci srovnání ženy s muži neshoduje se křesťanský solidarismus také s marxistickým socialismem a komunismem, kterážto hnutí chtějí *péči o rodinu přesunouti na bedra státu*, na úkor výchovy rodinné. Pokud jde o materiální péči o rodinu zdůrazňuje křesťanský solidarismus potřebu bydlení ve zdravých a prostorných bytech, doporučuje stavbu rodinných domů se zahrádkami, čímž se podporují i zásady upevňování soukromého vlastnictví. Rodině je třeba věnovati pozornost i pokud jde o daňové zákonodárství, zvláště o přímé a nepřímé daně a jimiž jsou zvláště četné rodiny neúměrně zatěžovány. Početným rodinám měly by podle názoru křesťanských solidaristů býti poskytovány úlevy na drahách, při vyměřování daně dědické a při stanovení vojenské služby. V zájmu státu doporučují co možno největší podporu se strany státu otázkám populačním.

Stát a jeho poslání v očích křesťanského solidarismu.

Stát jako služebník a nástroj k docílení obecného blaha. - Občan a rodina nesmějí býti pohlceni státem a znemožňovati působnost různých společenských zřízení. - Národnostní otázka v křesťanském solidarismu.

Úloha státu v životě národů je v dnešní době stále více zdůrazňována. Děje se tak jednak tím, že hospodářský a sociální život je čím dále tím komplikovanější a že je tudíž nutno vtěsnati jej do určitých forem zákonných a jiných a jednak děje se to také vlivem šířících se myšlenek so-

cialismu, zejména tak zv. etatismu, který veškeré úkoly a veškerou činnost lidí chce svěřiti výlučně kolektivní moci státní. Křesťanští solidaristé spatřují nutnost, aby člověk žil ve státě, to je ve společenství, které je vybaveno jednotnou autoritou a svrchovanou mocí příkazovací a donucovací za potřebu lidské přirozenosti. Jak praví ve své encyklice (*Immortale Dei*, *Lettres II*, 18) papež Lev XIII., nese s sebou lidská přirozenost požadavek, aby člověk žil ve státě. Bůh zařídil, že se člověk rodí jako příslušník rodiny a státu, který jediný dovede skýtati v dokonalé míře to, čeho je potřebí k živobytí, jež by plně vyhovovalo.

Nesprávnou je tudíž nauka anarchismu, který žádá, aby každý člověk žil podle své vůle a nebyl ve svém jednání žádnou lidskou ani božskou autoritou vázán. Stejně tak jsou prakticky neuskutečnitelné zásady internacionalismu, které potírají myšlenku národní a chtějí smazati mezi jednotlivými národy to, co po stránce duševní i jinak tvoří jejich individualitu. Neuskutečnitelnost těchto myšlenek dokázaly nejlépe výsledky posledních dvou světových válek.

V pojmu státu a jeho úkolů existují mezi křesťanskými solidaristy a mezi marxisty a stoupenci fašismu a hitlerovského nacionalismu dosti značné rozdíly. Kdežto marxistický socialismus, jak už na jiném místě bylo uvedeno, opírá se o *ideu o všemohoucnosti státu* ve smyslu učení německého filosofa Hegela, kterou převzali do své ideologie Marx a Engels a po nich i nacismus a fašismus, vidí křesťanský solidarismus *ve státě pouze služebníka a nástroj, který má sloužiti k docílení obecného blaha.* Stát podle Pia XI.

nesmí býti zavalen kdejakými funkcemi a také se od jeho práce nemůže očekávati veškerá spása. Je chybou, a to hlavně hospodářské soustavy liberalistické, že stát ztratil ráz vlády sociální, kterou dříve nahrazovaly různé organisace stavovské a že převzal na sebe veškeré úkoly, které dříve plnívala tato sdružení. *Není správné, praví papež Lev XIII. (R. N.), aby občan anebo rodina byli pohlcováni státem, nýbrž je spravedливо, aby oběma byla ponechána možnost jednati svobodně, pokud to není na závađu obecnému blahu a pokud se tím někomu jinému neděje křivda. Stát má a musí tudíž respektovati právo jednotlivce i právo rodiny.*

Hlavním úkolem státu je, aby pečoval o blaho svých občanů, při čemž musí vždy sledovati blaho celku. Stát podle názoru křesťanských solidaristů má pečovati především u svých občanů o blaho pozemské, kdežto péče o blaho duševní náleží církvi, kterou dobře řízený stát může ve věcech duchovních potřebovati nepřimo, zejména pokud jde o otázku náboženské a mravní výchovy. Péče státu o obecné a zevnější blaho zahrnuje v sobě dvě hlavní zásady: *ochranu právního řádu ve státě a péči o obecné blaho*, které tvoří souhrn všech podmínek, jež jsou nutny k tomu, aby pokud možno všichni příslušníci státu mohli svobodně a svou vlastní činností dosíci pravého pozemského štěstí (Cathrein, Morální filosofie). První podmínkou pro získání a vytvoření obecného blaha ve státě je, *aby byl zabezpečen právní řád*, t. j., aby každý občan našel ve svém státě ochranu svých práv. Stát se ovšem nemůže starati o všechno, co občané potřebují, zejména ne o jejich různé potřeby hmotné, které

si musí jednotliví jeho občané obstarati sami, a nebo jejich organisace, a proto nesmí jak význam, tak i pravomoc těchto jednotlivců, t. j. občanů a jejich organisací stlačovati anebo je dokonce znemožňovati anebo ničiti. *Neexistuje tudíž dvojí morálka, jedna pro občany jako osoby soukromé a druhá pro stát*, nýbrž existuje obecný řád mravní, jemuž podléhají jednotlivci a který je závazný i pro státy. Z těchto důvodů odsuzuje křesťanský solidarismus některé zásady macchiavelismu, podle něhož každá lež, věrolomnost anebo křivda jsou dobré, jestliže slouží státu anebo národnímu celku a které převzal do své ideologie hlavně fašismus a německý nacismus. Stát musí především *respektovati jednotlivce jako občana* a nesmí také zbytečně zkracovati ani práva rodiny, která jí byla propůjčena božskou mocí a která má při nejmenším *stejná práva jako stát* při volbě a používání prostředků, jež jsou jí nezbytně nutny k existenci a k spravedlivé svobodě. Rodina jak pojmově, tak i dějinně byla zde dříve nežli stát, a proto její práva a úkoly byly dříve a jsou přirozenější než práva a úkoly státu. Moc otcovská je na příklad takového rázu, že nesmí býti zničena státem ani jím pohlcena, protože má týž původ a zdroj jako lidský život. (*Rerum novarum.*) Stát musí ponechati rodině vliv zejména v otázce výchovy, na kterou mají rodiče od přirozenosti právo a která musí býti v souladu s cílem, pro nějž děti přijali jako dar Boží. *Stát nesmí také znemožňovati působnost různých dobrovolných společenských zřízení*, pokud tato jejich činnost není nebezpečnou rádu mravnosti a obecnému blahu.

Člověk má podle papeže Lva XIII. přirozené

právo tvořiti soukromé společnosti, a je naopak posláním státu, aby byl přirozenému právu záštitou a nikoliv aby je ničil. Povinností státu je také, aby jednotlivcům *zajistil soukromé vlastnictví*, které je předpokladem tvorby nových statků a zlepšení postavení pracujících vrstev. Křesťanští solidaristé *potírají zásadu odluky církve od státu*, neboť stát potřebuje duchovní autoritu, která by jej řídila, a tato autorita musí mít svůj zdroj v přirozenosti, tedy v Bohu. Není možné, aby existoval stát bez autority duchovní a jen takový stát může plně splnit svou úlohu, který svou autoritu spatřuje a má svůj zdroj v Bohu. A poněvadž autorita je z Boha, jsou občané jejími zákony a nařízeními povinni se řídit, a to nejen zevně a s přinucením, nýbrž i ve svém svědomí. Positivní zákony pocházejí sice od lidí, ale svou závaznost mají z Boha a z jeho přikázání. Z principu autority božské i světské vyvozují křesťanští solidaristé požadavek vůči svým stoupencům, aby neorganisovali vzpoury anebo jiné akce, které by autoritu státní anebo jinou chtěli zlomit anebo povalit a právo revoluce připouštějí jen tehdy, když se tak děje v době nesnesitelné tyranie anebo při násilném porušování základních práv občanů, jestliže se ostatní reformní prostředky ukázaly býti neúčinnými. Jinak křesťanský solidarismus nevyslovuje se pro určitou formu vlády a je stejně pro vládní systém monarchistický i republikánský, *jestliže vlády v něm respektují zásady plné občanské a osobní svobody jednotlivce a práva rodiny* a když jsou tyto vlády spravedlivé. Nesdílejí však názor většiny socialistů, pokud jde o nutnost odluky církve od státu, neboť podle nich

Bůh rozdělil starost o lidstvo mezi dvojí moc: totiž církevní a státní, z nichž prvá má spravovati věci duchovní, t. j. božské, a druhá věci lidské, a každá z nich je ve svém oboru nejvyšší a má své určité hranice, které jsou jí dány jednak povahou a jednak jejím nejbližším účelem (Lev XIII.). Jestliže se moc státu spojí na rozumném základě s duchovní mocí církve, může z toho vzniknouti prospěch pro obě strany, hlavně prospěch pro stát a národ jako celek, neboť na jedné straně vzroste vážnost státu a církev bude míti záštitu a ochranu pro svou činnost. Potřebu církve a jejího vlivu na obecnou morálku i na vedení státu uznalo v poslední válce světové i sovětské Rusko.

Církev ve smyslu svého náboženského universalistického poslání sleduje cíl přirozené jednoty lidstva přes to, že uznává a považuje za nutné, aby existovali na světě jednotliví národové a vytvářeli si svůj osobitý život duchovní, hospodářský a sociální. Tento názor sdílí i křesťanští solidaristé, a proto jsou pro udržení a prohloubení mezinárodní solidarity a pro uplatnění mezinárodního práva ve věcech, jež se týkají různých zájmů jednotlivých národů a států. Jsou tudíž proti všem teoriím, které hlásají rasovou politiku, nacionalistickou výbojnost, politický a hospodářský imperialismus. Za nenahraditelného a důležitého činitele ve věcech osobních, státních i mezinárodních považují *národnost, neboť v národním duchu rozvíjí se nejlépe a přirozeně vrozený cit k rodné zemi, k rodné půdě, k rodnému kraji a domovu*. Zde se také tvoří a udržují po staletí různé národní, rodinné a jiné tradice. Tím, že jednotlivec přilne láskou k své rodné vlasti,

že se naučí znáti dějiny, život svých předků a obdivovati minulost svého národa, probouzí se v něm vědomí národní a státní sounáležitosti, s vědomím vyšších povinností vůči národnímu celku i k celému lidstvu. Křesťanský solidarismus staví se tudíž *kladně k opravdovému a ušlechtilému vlastenectví*, což ostatně v poslední světové válce dokázala jak většina jeho stoupenců, tak i zejména katoličtí kněží všech evropských národů, kteří byli německým nacismem pronásledováni. Ve věcech války uznává křesťanský solidarismus pouze válku obrannou, kdežto ostatní, zejména imperialistické války, úplně zavrhuje jako zločin proti zásadám evangelia a proti nutné mezinárodní solidaritě. Podle křesťanských sociologů a moralistů je válka ospravedlněna jen tehdy, když jejím účelem je zabezpečení práva, a není zákonitou, leda když by ji předcházelo porušení práva a každý jiný prostředek domoci se práva uloupeného by se ukázal marným. Válka musí býti účinným prostředkem k dosažení cíle, který ji ospravedlňuje, t. j. aby bylo zavedeno právo a musí býti vedena s umírněností.

Poměr křesťanského solidarismu k hospodářské činnosti a k sociální politice státní.

Hmotný blahobyt a společenský přepych jako příčiny mravního úpadku národů i jednotlivců. - Problém osob základem hospodářské organizace státu. - Křesťanský solidarismus a zásada družstevnictví.

Proti současnému hospodářskému a sociálnímu řádu, ovlivněnému zásadami liberalistickými, má

křesťanský solidarismus námitky především s hlediska morálky, neboť hospodářský individualismus, který liberalismus hlásá a prakticky uplatňuje v hospodářství, vede k přílišnému egoismu jednotlivce a nebere dostatečný zřetel na zájmy celku. Liberalistické hospodářství vede k příliš velkým rozdílům třídním, neboť na jedné straně vytváří velký blahobyť a na druhé straně nechává široké vrstvy v hospodářské závislosti a poskytuje jim k životu nanejvýš to nejnужnější. Právě jako marxističtí socialisté konstatují i stoupenci křesťanského solidarismu, že přes všechny novodobé technické vynálezy a pokrok ve výrobě a distribuci statků vznikají ve světě občasné krise, které dělníky a jiné zaměstnance vyřadují buď trvale anebo na čas z práce. Tím vzniká jednak proletarisace a z ní pochází i nespokojenost zaměstnaneckých vrstev. Křesťanští solidaristé jsou toho názoru, že velká část těchto hospodářských a sociálních poruch v novodobé společnosti vzniká tím, že chyba není na straně výroby, která je mnohem dokonalejší, nežli byla kdy předtím, *nýbrž na straně distribuce neboli rozdělení všech vyrobených statků*. Hospodářské statky i hospodářský život byly v důsledku liberalistického hospodářství odtrženy od svého velkého určení a byly prohlášeny za samostatný obor v lidském životě, který se řídí jen svými zákony bez zřetele na širší obecné zájmy lidské společnosti.

Podle křesťanského názoru má býti všechno pozemské dáno do služeb posledního cíle a má to býti pouze pomůckou, aby člověk tohoto cíle snáze dosáhl. Tímto posledním cílem člověka nejsou jen hospodářské statky a neúměrné bohat-

ství, spojené s pohodlným a přepychovým životem, v němž mnozí lidé vidí hlavní účel a náplň života, nýbrž má tímto cílem býti spása duše a zřetel na práva a zájmy bližních. *Způsob života dnešních lidí, bažících jen za hmotnými statky, ztratil pravý svůj účel náboženský i mravní a stejně tak i hospodářský život, který tyto statky lidem opatřuje levnou a racionalisovanou výrobou, aniž by přemýšlel, že vedle dobra způsobuje často společnosti i různé zlo a že honba za penězi a hmotnými statky odvádí lidi od vyšších mravních a jiných cílů.* Jinak křesťanský solidarismus plně uznává, že podmínkou hmotné existence každého člověka na této zemi jsou hmotné statky a že většina lidí nemůže žít v askesi po způsobu křesťanských poustevníků anebo jiných světců, kteří se oddali plně náboženskému a rozjímavému životu. Je třeba udržovati u většiny lidí určitou úroveň hmotného života a hospodářské statky mají poskytovat člověku prostředky potřebné k tomu, aby si zachoval zdraví a sílu k práci a mohl se i jinak tělesně rozvíjet. Tělesná zdatnost je také nezbytnou podmínkou zdatnosti duševní. Aby člověk mohl býti ve smyslu křesťanském spasen, musí žít a musí míti příležitost, aby si získal zásluhy svým jednáním. Honba za penězi a jiným bohatstvím není tudíž podle názoru křesťanských solidaristů výlučným cílem člověka, který vedle nutného udržení své existence hmotné má vyšší poslání mravní a náboženské.

Pokud jde o rozdělení různých statků neboli jejich distribuci, jsou křesťanští solidaristé toho přesvědčení, že všichni lidé mají míti na nich spravedlivý podíl, neboť všichni bez výjimky

mají spěti k poslednímu cíli a tento podíl má být takový, aby každý člověk mohl této povinnosti dostáti. Za dnešních hospodářských poměrů, kdy se výroba různých potřeb životních nalézá na tak vysokém stupni výkonnosti za pomoci strojů a různých vynálezů, má se každému člověku dostati při nejmenším takového podílu na nich, aby mohl býti se svou rodinou živ a spokojen a aby se společensky mohl povznést na slušnou úroveň, odpovídající jeho stavu. *Právě tak jako neúměrný blahobyť a společenský přepych vedou k mravnímu úpadku, vede i bída nejširších vrstev k mravnímu rozvratu* a k vytváření zvláštní třídy, tak zv. spodiny lidské společnosti. Tato obecná pauperisace (zchudnutí) má také své nepříznivé důsledky hospodářské, neboť nejširší lidové vrstvy, zejména dělnické a zemědělské, jsou nejen pracovníky na výrobě nutných potřeb životních, nýbrž i jejich největšími konsumenty. Proto je příkazem prozíravé politiky výrobní i hospodářské, aby i nejširším vrstvám bylo umožněno, aby si na trhu mohli zakoupiti co možno nejvíce hospodářských statků, čímž se výroba i obchod značně oživují. Pro celý hospodářský život a společnost není zdravé, aby se největší část hospodářských statků dostávala *do rukou pouze jisté společenské skupiny lidí* a ostatní byli nuceni spokojiti se pouze jenom tím nejnutnějším. Neposlouží se tím hospodářskému životu ani křesťanské zásadě sociální spravedlnosti.

Křesťanský solidarismus ztotožňuje se s hlasateli hospodářské svobody v tom, že v hospodářském, sociálním i státním životě rozhoduje osobnost člověka a popírá, že hospodářský život může správně fungovati, i když by tato funkce osob-

nosti při řízení výroby a distribuce byla nahrazena různými zákony, nařízeními anebo jinou organizací veřejnou, jak se to domnívali někteří stoupcí marxistického socialismu. V poslední době však praxe ukázala a neustále ukazuje, že rozhodujícím činitelem v hospodářském životě je člověk a nikoliv pouze masa, která může být jedině nutným a nepostradatelným spolupracovníkem. Musel to doznati i známý theoretik socialismu Henrik de Mann, když napsal, že *»nejjemnějším, ale také nejzákladnějším problémem veškeré hospodářské přestavby je problém osob«*. Rozhodujícím není zde pouze zákon, zařízení anebo program, nýbrž především člověk, který je provádí a používá k tomu svého nadání, svých zkušeností a vlastní iniciativy, kteréžto duchovní dary nejsou každému dány. V hospodářském životě, kde osobní iniciativa a schopnosti jednotlivce jsou vyřazeny, musí nastati přirozený úpadek a zejména by tím byl znemožněn vzrůst samostatných podnikatelů a organizátorů jak u výroby, tak i odbytu. Z těchto důvodů je křesťanský solidarismus proti podceňování anebo vyřazování vynikajících odborníků z hospodářského života a proti jakékoliv nivelisaci těchto odbornických schopností, odůvodněných marxistickými socialisty zásadou sociální rovnosti.

Křesťanský solidarismus není zásadně proti tomu, aby některé podniky, zejména veřejně prospěšné, byly vedeny státem, ovšem za předpokladu, že budou opravdu sloužiti vyšším společenským účelům a že jejich vedení nebude zpolitisováno a stranickými anebo osobními vlivy zneodborněno a když se nezpronevěří svému veřejně prospěšnému účelu. Postátnění podniků je

také odůvodněno v tom případě, když by soukromé podniky ohrožovaly obecné blaho, neboť, jak praví v encyklice *Rerum novarum* papež Lev XIII., usiluje se právem o to, aby určité druhy statků byly vyhrazeny státu, protože propůjčují vlastníkům moc tak velikou, jaká nesmí býti přiznána soukromým lidem, nemá-li tím býti ohrožen zájem celku. Jinak v téže encyklice papež Pius XI. připomíná, že je až příliš jasno, jaké by vznikly odstraněním soukromého vlastnictví ve všech hospodářských a sociálních rádech společnosti změny a zmatky. Dokořán by se otevřely brány k svárům, revnění a zlehčováním, při čemž by se osobní iniciativě a přičinlivosti odňaly účinné podněty, čímž by nutně vysychaly zdroje zámožnosti. Domnělá a vysněná rovnost nebyla by ničím jiným, nežli stejnou bídou a stejně nedůstojným postavením všech lidí bez rozdílu. Známý požadavek socialismu, praví v téže encyklice papež Pius XI. dále, aby se veškerý majetek stal majetkem společným, je nutno zcela odmítnouti, poněvadž škodí i těm, jimž má pomoci (t. j. dělnictvu), neboť se přičí přirozeným právům jednotlivců, rozvrací úkoly státu a obecný pokoj. Když se chce pomoci lidu, musí především platiti za základ zásada, že soukromé vlastnictví je nedotknutelné (*Rerum novarum* 12).

Jinak vyslovuje se křesťanský solidarismus pro *hospodářskou svépomoc na zásadách novodobého družstevnictví*, stejně jako socialismus a agrarismus. Už papež Pius X. vyzval katolíky k tomu, aby tvořili svépomocná sdružení, která by byla ochráncem zájmů na poli sociálním. Tento druh sdružení, praví, je velmi vhodným pro naše časy a umožňuje členstvu, aby zabezpečilo své zájmy

a současně aby se zachovala víra a mravnost.« Papež Pius XI. ve své encyklice *Quadragesimo anno* přímo doporučuje zakládání odborových organizací a ukládá tuto povinnost zejména křesťanským zaměstnavatelům. Církev i teoretikové křesťanského solidarismu doporučují, aby tvořili svá vlastní sdružení zemědělci, řemeslníci, obchodníci a úředníci, při čemž ovšem upozorňují na to, že je nutné, aby bylo v nich dbáno spravedlivých zájmů jednotlivých skupin a aby se v nich nevyvinulo tak zv. *kollektivná sobectví*, které bývá často tvrdší a nebezpečnější nežli sobectví jednotlivců. Křesťanský solidarismus přimlouvá se zvláště za zřizování spotřebních, výrobních i úvěrových družstev, která mohou býti velkým dobrodiním pro své členy. Tato družstva, vylučující zásadu podnikatelského zisku, budovaná na zásadě svépomoci, umožňují levnější nákup, lepší prodej a úvěr pro své členy; pěstují v nich zároveň otázku sebedůvěry, a zároveň umožňují soutěž s velkokapitálem. Tato družstva mohou míti hospodářský i sociální význam i pro jednotlivé kraje, v nichž působí. Je ovšem nutno při zakládání družstev dbáti určitých ohledů na poměry místní, zejména na to, aby družstva nebyli hospodářsky ničení drobní podnikatelé, zvláště živnostníci, anebo aby se tato družstva nestala nástrojem stranické politiky. Jak již na jiném místě bylo uvedeno, chce křesť. solidarismus překlenouti nezdravou myšlenku třídního boje myšlenkou stavovskou, při čemž by se jednotlivým stavům ponechala co největší samospráva. Tímto právem sebeurčení a nejširší samosprávou lišilo by se stavovské řízení od podobného zřízení ve státech fašistických, kde je život stavů přímo

určován mocí státní, kdežto ve stavovském zřízení křesťanskosolidárním je určován myšlenkou spolupráce.

*Povšechné zásady křesťanského solidarismu
a jeho hospodářský a sociální program.*

Uvedli jsme v předešlých kapitolách některé vůdčí zásady křesťanského solidarismu a rozdíl, jimiž se liší ve své podstatě od liberalismu a marxovského socialismu (komunismu). Seznali jsme, že jsou to především *otázky mravně náboženské*, které tvoří jeho ideový základ a určují zároveň jeho praktické provádění. V liberalistickém učení národohospodářském vidí křesťanský solidarismus především až do krajnosti vybičovaný osobní egoismus jednotlivců, bez zřetelů na zájmy celku a zároveň indiferentismus (nezájem) k náboženskomravním otázkám a k vyššímu poslání člověka. Bylo již také v předešlých úvahách řečeno, že svým pojetím ideovým, zejména svým materialismem myšlenkovým, podobá se liberalismus v mnohém marxovskému socialismu, který rovněž nedostatečně hodnotí duchovní zájmy a mravní hodnoty člověka a opírá se pouze o hmotu a třídní boj. Jak liberalismus, tak i marxismus chtějí tvořiti vládnoucí třídu, což marxismus činí přímo dogmaticky, kdežto u liberalismu jde pouze o vrstvu, která je representována poměrně malým počtem lidí, která však představuje velkou hospodářskou a politickou moc, kdežto marxismus chce se opíratí ve svých třídních požadavcích hlavně o veliké lidové masy. Oběma těmito směry křesťanský solidarismus

vytýká, že *příliš usilují o nabytí moci světské*, opírajíce se převážně jen o hmotné zájmy a nikoliv ve stejné míře o věci duchovní. Nikoliv tedy neprávem bývá marxistický socialismus nazýván dítětem liberalismu, z něhož také některé zásady jeho zakladatelů vycházejí.

U liberalismu hodnotí křesťanští solidaristé stejně jako marxisté jeho zásluhy, které měl zejména v XIX. století o vybudování hospodářského života v evropských a zámořských zemích, o porážku feudalismu, o vznik a podporu středního měšťanského stavu i o nepřímý rozvoj kultury na podkladě docíleného vyššího hospodářského blahobytu za pomoci strojů a jiných technických vymožeností. Stejně tak uznávají křesťanští solidaristé, že výrobu a rozdělení statků, jakož i uspořádání hospodářského a sociálního života lze docílití jen pomocí osobních svobod, jež by ovšem ve svých důsledcích neohrožovaly zájem celku a neuznávají hlavně ty snahy, které směřují k ovládnutí veškerého života pouze jednou třídou, ať pochází již z horních anebo nejnižších společenských vrstev, a zavrhuje nezdravý a nemožný boj třídní stejně jako jakoukoliv diktaturu vlády, která nechce sloužiti všem. Jsou tudíž *proti každé diktatuře přímé anebo nepřímé, zjevné anebo zakryté*. Solidarismus křesťanský vycházejí ze zásad svobody jednotlivce, zdůrazňuje zásadu správného hodnocení člověka v hospodářské činnosti, zejména náležitě ocenění odborných a jiných schopností, osobní iniciativy a jiných vlastností, které mají vliv na rozvoj výroby i obchodu a jiných odvětví činnosti hospodářské. Solidarismus křesťanský, stejně jako liberalismus a marxismus, však uznává, že pozemský lid-

ský život je naplněn bojem o existenci, zdůrazňuje však, že boj nesmí být přenášen na pole třídní nenávisti a že život jednotlivců a národů musí směřovati naopak k vyrovnávání různých protiv sociálních a jiných, které vycházejí z přirozené nerovnosti lidí. Křesťanský solidarismus dává také *přednost hospodářství řízenému* před hospodářstvím úplně volným, to je liberalistickým.

Stejně tak je v programu křesťanského solidarismu požadavek práce, neboť byl to právě sv. Pavel, který první razil dnes v socialismu a komunismu uplatňované heslo »*Kdo nepracuje, ať nejí*« a sám byl příkladem neúmorné pracovitosti nejen jako kazatel, ale i jako výrobce stanů. Už v bibli stojí psáno »Dobývati budeš v potu tváří svůj chléb«. Nelze tudíž říci, že by křesťanský solidarismus, stejně jako marxismus nehodnotil práci jako prostředek k uhájení lidské existence a že by nezavrhoval zahálku, která podle křesťanské věrouky je matkou všech nepravostí. V hodnocení práce vidí však křesťanský solidarismus určité rozdíly a stupně a neuznává v lidské činnosti jen práci fyzickou, nýbrž také práci lidí ostatních, zejména práci duševní. Povýšiti práci manuální nad práci duševní znamená pro křesťanský solidarismus tolik jako povýšiti hmotu nad ducha, a marxismus také toto pojetí práce tělesné na úkor práce duševní odůvodňuje materialistickými názory tohoto hnutí. Hmotná práce a hmotný užitek nejsou také pro křesťanského solidaristu mírou všech věcí, ani hlavním životním posláním a *majetek, který odůvodňuje pouze práci, je pouze prostředkem k životu a nikoliv jeho hlavním cílem*. Křesťanský solidaris-

mus nevidí také špatné stránky povahy pouze na straně bohatých, ale i na straně chudých, a proto za příživníky lidské společnosti nepovažuje jen tak zv. měšťáky, nýbrž i zahálčivé dělníky, řemeslníky, úředníky a vůbec všechny lidi, kteří pracovati nechtějí a stejně tak odsuzuje lichvu prací jako lichvu s kterýmkoliv zbožím.

Pokud jde o výrobu různých hospodářských statků a uhájení hmotné existence, vidí křesťanský solidarismus jak u podnikatele, tak i u dělníků řadu společných zájmů a proto i zde zdůrazňuje *princip solidarity*. Výrobce má povinnost, aby dělníkovi anebo úředníkovi opatřil práci svou organisací, obchodními styky, osobní iniciativou anebo jiným individuálním způsobem, aby podnik nebyl zastaven, a stejný zájem má i dělník, aby svědomitou prací a kvalitním výrobkem tyto snahy svého zaměstnavatele podepřel. Zde nemůže tedy jíti o vyhraněný třídní boj, který hlásá marxismus, nýbrž o *solidaritu zájmů*, kterou je nutno i v hospodářském životě respektovati. Tato solidarita je pak utužována a doplňována ve smyslu křesťanského učení tím, že jak podnikatel, tak i dělník mají společné zájmy duchovní, neboť člověk výslovně hospodářský a třídní podle křesťanského solidarismu vůbec neexistuje. Oba, jak podnikatel, tak i jeho spolupracovník, jsou také spjati vyššími vztahy a zájmy společenskými, rodinnými, národními, stavovskými a jinými, které třídní charakter kterékoliv společenské vrstvy v národě a státě úplně vylučují. Je nutné, aby různé články lidské společnosti byly spojeny nějakým poutem a tímto pojátkem jsou podle sv. Tomáše Akvinského výroba, zboží, nebo služby, které mají býti prokázány, při čemž zaměstna-

vatelé i zaměstnanci téhož stavu spolupracují na témž díle společným úsilím a dále obecné blaho, o jehož uskutečnění mají ve shodě společně usilovati všechny stavy, každý podle své úlohy. Z těchto skutečností vyvozuje křesťanský solidarismus podstatu stavovství, které doporučuje jako jeden z prostředků k účelu, aby bylo dosaženo solidarity mezi jednotlivými společenskými vrstvami.

Křesťanský solidarismus *uznává soukromé vlastnictví* jako instituci, která vychází z lidské přirozenosti a rovněž tak právo dědické jako důsledek mravních a jiných závazků rodičů vůči členům své rodiny. Rozumí tím ovšem především vlastnictví takové, které pochází z práce a úspor nastřádaných buď jednou nebo více generací a nikoliv vlastnictví získané životem nečestným, hrabivostí, loupežemi anebo jiným způsobem, který s hlediska křesťanské morálky není odůvodněn. Majetek pro majetek a výroba pro výrobu nejsou však stoupencům křesťanského solidarismu posledním účelem práce a života, právě tak jako hmotná práce a hmotný užitek nejsou pro ně nejvyšší mírou všech věcí. Majetek je pouze prostředkem k životu a nikoliv životním cílem, jemuž by byly obětovány všechny vyšší, zejména duchovní a mravní hodnoty. Majetek, resp. vlastnictví mají tudíž nejen stránku individuální, nýbrž i stránku sociální a podle sv. Tomáše Akvinského je každé vlastnictví *zatíženo službou ve prospěch bližních* a člověk věřící v život posmrtný má se považovati pouze *za jeho dočasného správce*.

S názorem na vlastnictví je u křesťanských solidaristů také úzce spojen názor na instituci rodi-

ny, která je zde posuzována jak s hlediska mravního a společenského, tak i národního. Po stránce mravně náboženské považují křesťanští solidaristé manželství za posvátné, Bohem přímo dané a posvěcené, a proto odsuzují manželské rozluky a rozvody z malicherných, egoistických a nemorálních příčin, umělé zamezování početí, a potraty, nebo i tak zv. »systém dvou dětí«, a povrhní a mravně neodpovědný názor některých moderních lidí na rodinu a její vyšší poslání v národě a ve službě Bohu. V rodině vidí křesťanský solidarismus nejpevnější základ společenského a státního života a zdůrazňuje proto náboženský ráz rodiny a mimořádný důraz klade zvláště na náboženskou a mravní výchovu dětí. Po stránce sociální přimlouvá se za to, aby žena našla své životní poslání hlavně v rodinném životě a aby příjmy otce rodiny byly dostačující, aby mohl všechny její členy uživit a manželka nebyla nucena věnovati se vedle výchovy dítek jinému povolání, které jí od základních rodinných povinností odvádí. Ve výchově dětí zdůrazňuje křesťanský solidarismus povinnost rodičů postarati se o jejich výchovu ve smyslu křesťanské věrouky a pečovati o jejich potřeby hmotné. Je obecným přesvědčením všech stoupenců křesťanského solidarismu, že rodina je dnes vážně ohrožena různými nezdravými duchovními proudy zvenčí, že je ohrožována zvláště ve školách nábožensko-mravní výchova dětí a že dospívající mládež vystavena je v kancelářích, dílnách, továrnách i ve společnosti nebezpečí různých názorů, které neodpovídají křesťansko-mravním zásadám a vedou často ke zvráceným výsledkům občanské výchovy a obecnému mravnímu úpad-

ku. Zásadně proto zamítá křesťanský solidarismus snahy a hesla socialistů, *aby mládež byla podřízena autoritě státu a byla vyjmuta z přímého vlivu a autority rodiny.*

Svůj poměr ke společnosti, národu a státu formulují křesťanští solidaristé v ten smysl, že člověku je společenský život potřebný a nutný, aby se mohl dokonale rozvinouti, zejména po stránce kulturní, a proto také právo sdružovací má podle jejich názoru svůj základ ve vůli Boží. Pro společnost mají také všichni příslušníci tohoto hnutí pracovati. Zejména zdůrazňuje křesťanský solidarismus povinnost každého příslušníka vůči svému národu, neboť v této povinnosti je zahrnuta obecná úcta k jeho předkům, k rodné půdě, k rodině, kraji, k národní historii, lidovým a jiným tradicím, zvláště pak úcta a poměr k národní kultuře, která je projevem národního ducha a měřítkem jeho duševní vyspělosti vůči národům ostatním. Pokud jde o poměr ke státu, jsou stoupenci křesťanského solidarismu přesvědčeni, že stát, jako vrcholná společenská organizace, mající zejména v dnešní době veliké úkoly hospodářské, sociální a kulturní, je zřízením naprosto nutným a přímo Bohem chtěným společenským nástrojem a zároveň také prostředkem, aby lidem v něm žijícím bylo umožněno obecné blaho. Stát má především chrániti práva svých občanů jak uvnitř hranic, tak i proti nepřátelům ze zahraničí a pak má svou vlastní činností vytvářeti pro své občany takové podmínky, jež by přispívaly ku blahu obecnému. Stát ovšem nesmí býti sám sobě všechno anebo sloužit jen určitým společenským vrstvám v něm žijícím.

Stát podle zásad křesťanského solidarismu musí ponechati svobodu jednotlivci i rodině a dostatečnou svobodu musí poskytovat i různým organizacím (spolkům, družstvům a pod.) a za pomoci široké autonomie znemožňovati nezdravou centralisaci veřejné správy. Stát musí také dbáti zásad demokracie, vydávati spravedlivé, všem vrstvám prospěšné zákony a nařízení, kterých občané jsou povinni bezpodmínečně poslouchati. Ve věcech osobní a rodinné svobody zdůrazňuje zejména církve, že jednotlivec a rodina jsou starší, nežli je stát a že tudíž uplatňování státní moci na úkor svobody jednotlivce a rodiny je činem více méně násilným a nezdravým a takové počínání vede zpravidla *k diktatuře, kterou v jakékoliv formě stoupenci křesťanského solidarismu zamítají*. Jinak jsou křesťanští solidaristé zastánci novodobých politických zásad demokratických a zdůrazňují u svých stoupenců, aby měli naprosto kladný poměr ke státu a veřejné správě, kde zásady opravdové a demokratické svobody jsou respektovány. Povinností křesťanských solidaristů je zejména, aby byli řádně obeznámeni se svými povinnostmi občanskými i se svými právy, aby tyto povinnosti řádně a poctivě plnili. Dosažení svých politických a jiných požadavků vidí stoupenci křesťanského solidarismu nikoliv v násilné revoluci, jako to žádá marxismus, nýbrž v evoluci a v důsledku toho není křesťanský solidarismus hnutím revolučním, nýbrž hnutím sociálně reformním.

Vše, co přispívá k sjednocení a upevnění solidarity společenské a co je odůvodněno vyšším božským a mravním řádem, odpovídá zásadám křesťanského solidarismu, a proto není v moderních

reformních snahách sociálních, hospodářských a jiných opravdové a veliké myšlenky, jež by původně nevycházela z ideálů spravedlnosti a lásky k bližnímu ve smyslu křesťanské morálky a křesťanského učení. *Jenom na ctnostech mravních a božských a na spravedlnosti a lásce k bližnímu a na jejich svazu spočívající reforma společenských a hospodářských poměrů je s to, aby přivodila skutečný pokrok k lepšímu.* Spása světa nezávisí v poslední řadě na hospodářském a sociálním vývoji národů, a nezávisí také na hmotné kultuře světa, nýbrž na kultuře ducha. (Dr Alois Soldát: Nástin základů všeobecných zásad společensko-hospodářských.) »Hledejte nejprve království Božího a jeho spravedlnosti a vše ostatní bude vám přidáno,« praví Kristus v evangeliu. Tato slova tvoří také jednu ze základních pravd, o něž se ve svých zásadách opírá křesťanský solidarismus, který na prvé místo staví ducha a mravnost a teprve za nimi hmotu a lidský egoismus. »Tak jako rané křesťanství povzbuzovalo a měnilo život Říma, pozdní křesťanství jednoho dne povzbudí a změní život dnešní kapitalistické společnosti,« napsal sám anglický socialista a bývalý ministerský předseda McDonald ve své knize »Socialismus« a také křesťanský solidarismus věří v toto své duchovní a mravní poslání v lidské společnosti.

Stručně lze nauku křesťanských solidaristů shrnouti v tyto základní body: a) Spojiti s cílevědomou a energickou svépomocí v systému solidárním svobodnou pomoc všech členů společenského celku, zejména pomoc státní. b) Zorganizovati takovou pomoc, aby byly doplněny hospodářské nedostatky sociálně slabších a zároveň

byly posíleny prostředky těch, kteří tuto pomoc mají poskytnouti, a to takovým způsobem, aby jejich hospodářské síly nemohlo býti zneužito a aby zachován byl ve společnosti střední stav jako nutné pojítko mezi oběma skupinami a aby bylo zabezpečeno spravedlivé vyrovnání zájmů. Křesťanský solidarismus odmítá pospolitost výrobních prostředků ve smyslu marxistické nauky, žádá však pospolitost výrobců na podkladě stavovské organizace, která by byla vybudována na základě potřeb dnešní doby. Odmítá na jedné straně potlačování osobní a jiné svobody, právě tak jako se staví proti svobodě nevázané. Jednotlivec má na jedné straně povinnosti vůči celku, avšak na druhé straně musí býti účasten všech společenských práv. Hospodářská a sociální politika novodobého státu musí býti taková, aby na všech stranách bylo dbáno zásad krajní spravedlnosti a aby místo třídního boje, který křesťansko-solidární hnutí zásadně odmítá, zavládl všude sociální mír na podkladě zásad křesťanské solidarity a lásky k bližnímu. Hospodářská soutěž a s ní spojený technický pokrok nemá býti pouze neúprosným bojem, jenž sleduje sobecké zájmy jednotlivce anebo jiné hospodářské skupiny, nýbrž zdravým a celé společnosti prospěšným měřením sil, v němž nade vším převládá zásada spravedlnosti a opravdové lásky křesťanské, jež je vyjádřena pojmem »společenské solidarity«.

Průkopníci a ideologové křesťanského solidarismu.

Názvu křesťanský solidarismus bylo po prvé použito v knize Francouze R. F. Hueta »Vláda křesťanského socialismu«, která vyšla v roce 1853. Před první válkou světovou byly mezi národohospodáři křesťansko-katolického tábora dva směry: francouzský a rakouský. Francouzský, resp. belgický směr přimlouval se za více méně obmezené vměšování se státu do věcí hospodářských neboli t. zv. intervencionismus. Jinak se odchyloval jak od anglické liberalistické, tak i německé autoritářské školy národohospodářské a opíral se o přímé vědecké bádání a o statistiku a některé ankety. V nauce o výrobě a spotřebě statků všiml si podnikatele i výrobku a zkoumal zejména některé zákony života a způsoby výroby. Zásahy státu do hospodářství připouštěl jedině tehdy, když osobní anebo kolektivní zásahy byly bezvýsledné a zvláštní váhu kladl na definici práv a povinností státu ve věcech hospodářských. Tato škola nazvaná také *angerskou* činila některé ústupky zásadám liberalistickým, kdežto katolická škola *lutyšská* žádala, aby stát hájil vrstvy hospodářsky slabé a vedl kruhy hospodářsky silné, tak aby se oba tyto zájmy nakonec vyrovnaly a přinesly celku obecné blaho. Vlivem encykliky papeže Lva XIII. *Rerum novarum* zásady školy *angerské* byly vůbec opuštěny. Katolická národohospodářská škola *rakouská* měla směr více praktický a snažila se o dalekosáhlou úpravu společenských a hospodářských poměrů cestou veřejnoprávní. Škola tato odmítala stejně hospodářský liberalismus jako socia-

listický kolektivismus a jejími representanty vedle zakladatele Karla svob. pána z Vogelsangů byli četní příslušníci řádu jezuitského (Cathrein a j.).

V Německu věnoval se hospodářským a sociálním otázkám koncem minulého století mohučský biskup Vilém Emanuel z Kettelerů, který upozornil na to, že církev má být významným činitelem v otázkách sociálních a kritisoval dosti ostře některé zásady liberalismu, zvláště pokud jde o dělnickou otázku. Bývá proto nazýván otcem křesťanské sociální reformy v katolickém táboře a předchůdcem papeže Lva XIII. pokud jde o sociální a hospodářské reformy s hlediska křesťanského. Měl více následovníků, mezi nimiž jsou nejznámější kanovník Moufang, Fr. Walter, poslanec Hitze, Jiří Ratzinger, E. Jäger, prof. Pesch a j. Sociálními otázkami se zřetelem k dnešnímu řádu liberalistickému, zejména kritikou marxovského socialismu zabýval se také ve své knize »Socialismus« člen Tovaryšstva Ježíšova P. V. Cathrein. Ve Francii byli representanty sociálního katolicismu hrabě Albert de Mun, Fr. Le Play, abbé de Tourville a Demoullins, z nichž Fr. Le Play založil »Společnost pro sociální hospodářství« a napsal knihy »Evropské dělnictvo« a »Sociální reforma«. Play je zastáncem autority sociální, která může vycházeti jedině z rodiny a rodinných tradic. Hlavním předmětem sociální vědy je podle jeho učení sociální mír. Jeho názory podobaly se v něčem theoretikům německé školy historické, neboť pro svá tvrzení hledal poučení v minulosti. Abbé de Tourville a Demoullins založili školu sociální vědy a postavili se v některých svých teoriích proti Le

Playovi, jehož byli původně žáky. Hlavní váhu při posuzování hospodářských a sociálních zjevů kladli na prostředí, v němž člověk vyrůstá a žije. Jinak hlasateli a průkopníky křesťanského solidarismu vedle shora již uvedených průkopníků německých je Karel Périn, profesor politické ekonomie na universitě v Lovani, který prohlásil solidaritu za osobní ctnost jednotlivce a za princip, který má ovládati veškerý společenský život a má předcházeti všechny ostatní zásady v hospodářství. V Anglii byli hlasateli křesťanské solidarity slavný spisovatel a historik Thomas Carlyle, zakladatel spolku »ethických socialistů«, dále dříve již jmenovaný John Ruskin a vedle toho byli jeho stoupcem někteří členové tak zv. »Fabiánského sociálního hnutí reformního«, na jehož hlavních zásadách je také vybudován socialismus anglický (Labour Party), který není ve své podstatě socialismem materialistickým (marxistickým), nýbrž hnutím reformním. Principu křesťanské solidarity zasvětili svůj život i svá díla angličtí kardinálové Manning a Vaughan. V Americe byl to kardinál Gibbons a biskupové Spalding a William Stang.

Jinak hlavní ideový základ daly křesťanskému solidarismu papežské encykliky papeže Pia X. Motu proprio z roku 1903, zvláště pak encyklika papeže Lva XIII. Rerum novarum, vydaná roku 1891, která byla nazvána »Magnou chartou katolického sociálního řádu« a doplněna v roce 1931 encyklikou papeže Pia XI. Quadragesimo anno o vybudování společenského řádu a jeho zdokonalení podle zásad evangelia. Obě tyto encykliky byly přeloženy do češtiny prof. dr. Bedřichem Vaškem a byly vydány v roce 1935 ná-

kladem Lidového knihkupectví v Olomouci. Encyklika papeže Lva XIII. *Rerum novarum* vzbudila po svém vydání ohlas v celém světě a všichni příslušníci církve katolické rozpoznali ihned, že znamená ve skutečnosti do té doby nejlépe a nejstručněji formulovaný program křesťanského solidarismu. Této encyklice poklonil se po 40 letech papež Pius XI., který v encyklice *Quadragesimo anno* na ni přímo navázal. Podle direktiv encykliky *Rerum novarum* začalo se již koncem minulého století pracovati v katolických kruzích na zlepšení poměrů dělnictva. Encyklika, jak praví papež Pius XI., zdůraznila uschopnění církve pro řešení sociálních a hospodářských otázek a katolíci na ní založili sociální vědu. Encyklika *Rerum novarum* první začala bourati liberalistické názory sociální a názory na úkoly státu, vymezila pojem pracovního práva, zdůraznila nezbytnost sdružování, zejména u dělníků, a měla značný vliv na zakládání dělnických odborových organizací.

Papež Pius XI. ve své encyklice *Quadragesimo anno* zdůraznil pravomoc církve v oboru hospodářském a sociálním, vymezil podrobněji poměr mezi hospodářstvím a mravoukou, pojem práva vlastnického ve smyslu křesťanském, pojem a poměr kapitálu a práce a zásady spravedlivého rozdělení výnosu v hospodářství, a pokud jde o stránku sociální, zdůraznil naléhavou potřebu »odproletarisování proletariátu«. Dále se tato encyklika zabývá reformou sociální působnosti státu, otázkou nového společenského řádu, otázkou stavovství ve smyslu křesťanském, kritizuje socialistická hnutí poslední doby, hledá cesty odpomoci dnešnímu zlu hlavně nastolením víry

v Boha a mravnosti a na konec uvádí i některé jiné cesty, směřující k nápravě dnešních hospodářských a sociálních řádů. Význam encyklik Rerum novarum a Quadragesimo anno je tak veliký, že bez nich nelze zásady křesťanského solidarismu vůbec studovati, ani v jejich hlavní podstatě pochopiti. Proto měly by býti všemi, kdo se o křesťansko solidaristické hnutí opírají, tyto encykliky na prvním místě čteny a studovány.

OBSAH

Předmluva	5
-----------	---

I. díl

Národohospodářské školy 19. a 20. století	11
Co je a jak vznikl národohospodářský liberalismus	13
Liberalismus ve Francii a jiných zemích Evropy	18
První kritikové	22
Liberalismus a zakladatelé družstevnictví	27
Liberalismus a theoretikové anarchismu	30
Liberalismus a národohospodářské školy německé	32
Historická (ethická) národohospodářská škola v Německu	35
Liberalismus a theoretikové státního socialismu	38
Liberalismus a marxismus	44
Liberalismus a američtí reformátoři	50
Liberalismus a theoretikové národohospodářské školy družstevní	53
Kladné a stinné stránky hospodář. liberalismu	55

II. díl

Podstata a základy křesťanského solidarismu	67
Křesťanský solidarismus a hodnocení člověka	74
Křesťanský solidarismus a mravní řád . .	78
Křesťanský solidarismus a zásady sociální spravedlnosti	83
Křesťanský solidarismus a otázka dělnická	89
Křesťanský solidarismus a střední stav a inteligence	98
Poměr křesťanského solidarismu k soukromému vlastnictví	108
Křesťanský solidarismus a rodina	115
Stát v očích křesťanského solidarismu	119
Poměr k hospodářské a sociální politice státní	125
Povšechné zásady a hospod. a sociální program .	132
Průkopníci a ideologové křesťanského solidarismu	142

A. Pimper: KŘEŠŤANSKÝ SOLIDARISMUS

Knihovna Nové dílo, škola politické výchovy, sv. 12,

kterou za redakce Dr Jar. Pecháčka

a Dr Ctibora Mařana

s obálkou arch. Frant. Feistnera

vydává nakladatelství Č. A. T. - UNIVERSUM

v Praze 1946

Garmondem písma New Ideal vytiskly Č. A. T.

Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské

podniky v Praze - Vydání první - Cena Kčs 50.-